بەهەشتی جاویدانی
هیچ کەس نەیدی و نەیزانی
بەهەشتی سلێمانی
ئاشکرا لەپێش چاوە
کردیە ڕەهێڵە و باران
دوایی هەڵێپڕووکان
هەم پێکەنین هەم گریان
هەر لە ئاسمان ڕووی داوە
ئەم کوردیەی ڕەوانە
کە ئاسانە و گرانە
پێغەمبەری زبانە
بۆیە وا کەوتە دواوە

---

(١) لای م. ھ نووسراوە (بۆ ئەم خەڵکە وەک دڵسۆز) کە دیارە ھەڵەیە.

تێبینی: چەند پارچەیەک لەم شیعرە لەگەڵ شیعری (بەهاری) لەمەوبەر نووسیمان لەیەک دەچن، دیارە هەر خۆی دووبارەی کردۆتەوە.

١٩٣٥

«بێ دەسەڵات بی، هەڵدێنە سەرت
ئەگەر لێت ترسان، ئەمرن لەبەرت
ئەتەوێ شەڕت، پێ نەفرۆشن
ئامادەی شەڕ بە، لە ڕاستی دوژمن»

***

ورێنە(١)

دڵ خەمڵیوی غەم، جەرگ بەزام ئاوا
بەم جۆرە شادم، ماڵی جەور ئاوا
هەر مردنە دەرد، ئەگێڕێتەوە
چرا هەر بە با ئەحەسێتەوە
ئەو کەهات ئەبێ خانەی خاڵی بێ
هیچ کەسی ناوێ ئەگەر حاڵی بێ

خاڵی ئەو مامی هێنا نوقتەدار
ئەوبەهارە و من پایز گەڵای دار
لەبەر ئەو برا، لەبرا بڕا
برستی بڕا، ئەوی لەو بڕا

---

(١) پیرەمێرد گەلێ شیعری بەم ناونیشانە بڵاو کردۆتەوە.

***

١٩٤٨

«بەئارەزووی دڵ، پێم خۆشە وەک مۆم
بۆ چاوڕوونی ئێل، توانەوەی خۆم!»

***

خۆزگە

خۆزگە تەفرەی وام بیر ئەکردەوە
چاو و دڵم پێ ڕوون ئەکردەوە
دڵ ئەگری لەبەر دەردی تەنیایی
چاو ئەگری لەبەر نووری بینایی
خوایە ئەمانە تۆ وات لێ کردن
نازانم بۆچی بەم دەردەت بردن؟!
بۆچ ئەو ئافەتەت نیشان دا بەچاو
چاو شریخەی کرد لە دڵ و هەناو
وا دانامرکێن ئەم دوو مناڵە
گیزە گیزیانە وەک زەردەواڵە
ئەڵێم گڕۆز بوون با بیاندەم بەو
ئاخ خووی دڵڕەقی وەرئەگریت لەو
دارتاش کە جەردە تەشوێکەیان برد
ئەیدا بەسەریا و بێدادی ئەکرد
بۆ ئەوەی نەبوو تەشوێکەی ئەبەن
ئەیوت ڕەنجەڕۆم دەمەسووی ئەکەن

***

ناخۆشە لای

۱۹٤۸

ناخۆشـە لای بەچاوی تـەڕم سـەیری ڕووی ئەکـەم
من تـەڕ لەبەر هەتاوی ڕوودا بۆ خـۆم هەڵدەخـەم
چاوم ڕوا، بەرێکی لە لیــمــۆی بەرۆک نەدی
بێخی لە ئاوە، وشک نەبێ بەری دوایی دێتەدی
خوو و ڕووت(۱) ئەگەر لەیەک ئەچوو من باغەوان ئەبووم
چی بکەم لەگەڵ گولا، ئەزەلی هاتووە دڕکی شـووم
لێـوت بەگـفـتـوگـۆ شـەکـرە و ڕوومـەتت گـوڵە
لەو دووانە گـوڵ بەشـەکـرم ئەوێ قـوەتی دڵە
عەشق و جەمال لەسەر من و تۆدا کە کەوتە ڕوو
من بەختی تۆم، خەوم نییە، تۆیش بەختی من، بنوو

(۱) خوو و ڕووت: واتە ئەگەر خووی تۆ لوتف و دڵنەوازی بوایە بۆ من و وەک ڕووت جوان و میهرەبان بوایە ئەوا دەبوومە باخەوانی جوانیی تۆ.

***

واتەی پڕ مانا

۱۹۳۹

ڕێی ئەو دەشــتـانە کـە لە پێش چاوە
دێڕێکە بەپێی مــردوو نووســراوە
کـێلی قـەبرەکـان(۱)، نامـەی ئاشکران
لە عـوقـبـاوە بۆ زیندووەکـان نووسـران
ئەو پێچ پێچـۆکەی ڕێگەی خەراجـیـان
ڕێچکەی فـیـلـێکە بۆ ڕێوی دەوران(۲)
حیرسی ماڵداری و دووپشکی عەربەت(۳)
بۆ ئەهلی مـەعنا بووە بەعـیـبـرەت
تەشـوێ کـە سـەری شـۆڕ و دامـاوە(٤)
ڕەنجی فـەرهادی لەچاو گـیـراوە

هەر دانە بەردێ لە سـیـد صـادق(۵)
سـەری شـاهێکە و مـەردێکی لایق
هەر نەیجەیەکی(٦) سەرچاوەی قوماش
باڵای لاوێکە پڕ زۆر و پڕ خـاش
قارەمان شەش پای لە قوماش داگرت
ئێستا دۆم جێگای قارەمانی گرت

(۱) لە ڕۆژنامەکەیدا (قەبرەکان) نووسراوە. کەچی مامۆستا م. ه کردوویە بە(گۆڕەکان) بڕوانە ژین ژمارە ۵۸۲ ساڵی ۱۹۳۹.

(۲) ڕێوی، کە تانجی یاخود زاڵم ڕاوی ئەنێت ڕێگای پێچ پێچۆکە ئەگرێ بۆ شوێنە ونی. م. ه

(۳) گوندی عەربەت کە مەرکەزی تانجەرۆیە بەدووپشکی ژەهراوی و کوشندە بەناوبانگە. م. ه

هەروەها پیرەمێرد لە شوێنێکی تردا دەنووسێت:

کـاولەکـەی وەتەن هێندە شـیـرینە
ژاری دووپشکی عـەربەت هەنگوینە

(٤) پیرەمێرد لەو دێڕەی دواییدا وردەکارییەکی زۆر بەرزی بەکارهێناوە، ئەڵێ، تەشوێ لەگەڵ ئەوەشدا کە دار و شتی سەخت دائەتاشێ کەچی سەری شۆڕە، چونکە ڕەنجی فەرهادی لەکیس دا و ئەو ڕەنجە بەفیڕۆچووەی لێ گیرابوو.

(۵) سید صادق ناحیەیەکە لە نێوان سلێمانی و هەڵەبجەدا. لەسەردەمی پیرەمێردا گوندێکی بچووک بوو بەڵام ئێستا مەرکەزی ناوچەی شارەزوورە.

(٦) نەیجە، قامیشە هەروەها نەیجویشی پێ ئەڵێن کە هەمیشە لە گوێ چەما ئەڕوێ.

***

فەلسەفەی کورد

۱۹٤۱

هەر ئەمـوت خـۆزگـە، دنیـام بدیایە
گلەیی خـەڵکم، لێ بپـرسـیـایە
بم وتـایە بـۆچ، گـلـەیـی ئەکــەن
بـۆ چ وا جنێــوی ســووکت پێ ئەدەن
ڕۆژێ بەتـەنهـا لە مـاڵـەوە بووم
وەنـەوزم ئـەدا خــەریک بووم بنووم
لـەپـڕ تـەڕپـیــــرێ، بەئـاڵ و واڵا
تەنیـا و سـەربەخـۆ، کـردی بەمـاڵا

بەلار و لەنجە هات بەلامەوە
بێ پەروا دانیشت بەئارامەوە
وتی، ئارەزووی منت کردووە؟
خەڵک ناوی منیان بەسووک بردووە
ئەوەیش ئەزانم تۆ منت ناوێ
خۆت قەمتەر ئەکەی بەنان و ئاوێ
لەبەر ئەوەیە کەوا هاتمە لات
ئەوا خۆم هێنا، بۆ تۆ بەخەڵات
من ئەو سێبەرەم دوام کەوی ئەڕۆم
ڕووم لێ وەرگێڕی، من لە شوێنی تۆم
لەو ساوە کە خوا، منی داناوە
مۆری کچێنیم هێشتا نەشکاوە
ئەوی نێرپیاوە منی لا سووکە
ئەوی ئەیەوێم ڕاست نێرەمووکە
خوا پیاوی بەمن تاقی کردەوە
بۆ مەحەکی پیاو، بووم بەکردەوە
ئەوی کە جارێ گرتمە باوەشم
دین و ویژدانی کرد بەپێشکەشم
بەبێ ئیختیار تەسلیمی من بوو
کە ئەملام دایە ئەولای لە بیر چوو
هەر من بۆم تێکرد ئەو تێری نەخوارد
دوایش بەجێی هێشت بەهەناسەی سارد
ژنەکەی بردی، بۆ مێردی تازە
وتی با بۆرە، بێتە جێی بازە
خەڵک ئەم ئەحواڵەی وا لەپێش چاوە
کەچی هێشتاکو بۆ من سووتاوە
هێندە شیرینم شانەی هەنگوینم
پێی عاشق وەک مێش پێکا ئەلکێنم

***

ئێمە

١٩٤٥

ئێمە مایەی چوار شتین، ئاو و ئاگر، خاک و با
ئەم هەوێنە، کامی زیاتر بێ، بەلای ئەویا ئەبا
خاک و ئاو دایکن، لەسەرخۆن، هێمنی و ڕوونی ئەدەن
ئاگر و با زۆر خراپن، خیلقەتی پیاو تێک ئەدەن
با، لەگەڵ کەوتە چیکلدانە، لەبەرزیدا فڕی
کاتێکت زانی کە -ف-و-ت-یە ئیتر هێڵی بڕی
فرت و فێڵت کەوتە ڕوو ئەی چەرخ، لەلام ئابڕووت تکا
بۆیە بەرزت کردمەوە، بمخەیت و ئازارم بگا
ئێستە زانیم، بۆیە هێلانەم وێران بوو، تێک شکا
تەرزە و هەورە تریشقە و بەفر و با سەختم بکا
من کەوا بەرز بوومەوە و گوتم گوناهی کەس نییە
بۆیە ناگریم تێدەگەم، خۆکردوو تەدبیری چییە

***

بەیتی ترێ

١٩٤٣

ڕۆڵە بزانە، ترێ چەند ڕەنگە
کامیان زوو ڕەزە و، کامیان ئاونگە
ترێ پادشای، هەموو میوانە[١]
هاوین پێخۆری، هەموو میوانە[٢]
خوا خۆی فەرموویە، ئەعناب و نەخیل
پێش خورمای خستووە، قورئانمان دەلیل
بە (دالیێت)ەوە[٣] هێشووی چەن جوانە
نموونەی مەدح و نەزمی قورئانە
خەڵکی بۆ گەڵای، بەئاخ و داخە
لەگەڵ پێگەیی، باوی یاپراخە
چووزەرەی، ژنی، تێ دەورووژێ
بێزوکەر تەرزی، دادەکرۆژێ

گەر کۆتەرەکەی، پیاو نەیسووتێنێ
بۆ نێرگەلەکێش، قڕانێ دێنێ
ڕۆنی داری مێو بۆ (ریحی طیار)
لەگەڵ تێت هەڵسوو، ئەڕوا بەیەکجار
سێبەری سەر حەوز، هەمووی بەمێوە
هەر هێشوویەکی، توورەکەی پێوە
بەرسیلەی نەختێ، خوێی لەگەڵ بێنە
لە کاسەیەکا، هەڵیتەکێنە
بیخەرە دەمت، دەم بتەقێنە
بە تامە تامە، سەر بلەقێنە
هەنگ، شیلەی ئەوە، ئەیکا بەهەنگوین
(سێبەر) و (بەر) و سەری هەر ڕەنگین
نەشئە ئەبەخشێت، دایکی شەرابە
سارێژی کزەی، جەرگی کەبابە
هەر لەو ڕۆژەوە، دنیا دانرا
مەدحی شەرابە، بەشیعر بێژرا
پایزان ترێ و کەباب چەند خۆشە
(شیرە) و (کاڵەکوت) چاری نەخۆشە
بۆ ساوەر کوتان، کەشکەک و ترێ
هێزی ئەوانە، دەست مێکوت ئەگرێ
دۆشاوی باوی سەرمای زستانە
باسووق و سجووق، ڕاحەی کوردانە
دیومە پاقلاوە، لە نانە باسووق
ناردیان بەدیاری هەر لەبەر تاسووق
مێوژە ڕەشکەی، لە خورما خۆشتر
وەک ئەو شیرینە، لەویش فێنکتر
قەومێک لەلایەن، پارە بردنەوە
بە مێوژە ڕەشکە، تاقییان کردنەوە
ئەوەبوو وتیان، بەهەورامییانە
پادار بگیرۆ، بێ پا وێمانە(٤)

خۆ مێوژە سوورکە، لەگەڵ لەبلەبی
ئەوەند بەتامە، درەنگ تێر ئەبی
شەوارەی زستان، شەوچەرەی دۆستان
باسووق و سجووق، دێتە بەردەستتان
بەسەر مێوژدا، مەولود ئەخوێنن
ئەبێ بەموفەڕک، خەڵک ئەیفڕێنن
سرکە، ئەنواعی ترشی لێ ئەکرێ
(ڕەنگاو)(٥) بۆ شێخان، دەست بەدەست ئەبرێ
حەڵوای دۆشاوی، خەنیمی کوردە
چەند پێخۆرێکی، بەدەستوبردە
خەڵک کردوویانە، بەپەند و باوێ
وای لە قونێیەو، وای لە دۆشاوێ
من ئێستاش موشتاق بەزمی (مشتاغ)م(٦)
هەڵپەڕکێ و بلوێر دای لە دەماغم
لەتکەی سەر (مشتاغ) دەمی سبەینێ
هەزار (ڕوتاب)ی عەرەبی دێنێ
قلانگی سجووق، بەتەنافەوە
سێ داخی ناوە، بەدڵی جافەوە
پەڵووڵە باسووق بە بادامەوە
وا دیسان تامە، تامەی دامەوە
چەکەرەی باسووق بیکەیتە ناو ڕۆن
هەر بیخۆی بڵێی، توخوا چۆنە چۆن؟
زستان (خۆشاو)ی(٧) مێوژت دەسکەوێ
خەفەتباریش بی خەمت ئەڕەوێ
ئنجا با ناویان بڵێین سەربەسەر
من ئەڵێم و تۆ بیخەرە دەفتەر
یەکەم (زووڕەز)ە، کە زوو پێدەگا
پێستی ئەستوورە، هەر وەک پێستی گا
ئەمجا (مەفرە) و (زەلکە) ئاودارن
بەڵام شیرین نین هەر مزرکارن

ئەمجا (سەعدانی) ڕەونەقی ڕەزان
بەلار و لەنجە وا هاتە دووکان
حەرامە لەپاش سەعدانی ترێ
خرمەی زۆر خۆشە، تێری لێ ناخورێ
بیخەیتە بەفراو بەچلەی هاوین
بۆ دەمێک ئەشێ خاڵ و میل ڕەنگین
دەم دەنکی نەگرێت تەنگ و نازدار بێ
ترێی ڕەش لە سای گەردنیا دیار بێ
بەنەشئەی ترێ، کە چاو هەڵگێڕێ
سۆفی و مەلا و شێخ، لە دین وەرگێڕێ
ئاخ سبەینان زوو، پێش هەتاو کەوتن
لەگەڵ نازداری سوراحی گەردەن
بەلار و لەنجە و غەمزە و نازەوە
بەوردە ڕازی عەشقبازەوە
لەبن سێبەری، مێوی سەعدانی
ڕاکشێی سەرت بکەیە سەر ڕانی
سەیری ترێ کەی بەژوور سەرتەوە
ئەو بەناز ترێ، بکا بەدەمتەوە
(تالعی) (سەعدی) لەگەڵ سەعدانی
قران السعدین[٨] تەواو بزانی
بەو عەشقە دنیا ئەبێ بەهی تۆ
ئەو شەوقەت نەبێ، شێتی و ڕەنجەڕۆ
(چاوەش ئوزومی) کەوا مەشهوورە
ئەم سەعدانییە بەڵام ئەو دوورە
(کشمش ئەزمیریی) پێ کوڕەی ئەمە
هەرچی پێ بدرێ هێشتا هەر کەمە
ترێ (طائفی) (سەر قوولە)ی لەڕە
(پایزە) و (سووراو) ناخورێ بێ فەڕە
ترێ (سپیکە) خەرجی دۆشاوە
لەپاش سەعدانی، ئەمجا ئەو باوە

(هندویی) و(کاژاو) و(سورشامی) و(ڕەشکە)
بەبار بیهێنە و لە خەڵکی بەش کە
(بۆڵ ماز) و (مسکی) و (مێخی) و (ڕەزاقی)
(گون تووڵە) و (کلکەڕێوی) و (عوشاقی)
(نینۆکی بووکێ) و (شمیری) باشە
(چەمیلە) خواردنی دۆمی کلاشە
(یاقووتی) و (زەردی) و (مام برایمە)
(شەقشەقە) و (فەرخی) پێستیان قایمە
ترێ (دەردەبۆڵە) و (گونکە) و (شیرازی)
بێ تامن هیچ کەس، پێی نابێ ڕازی
(خۆشناو) ئەو کاتەی بەفری لێ باری
ئەوسا نایابە، بیبەی بەدیاری
ئەمە بەتەنها ترێکەمانە
هەرمێ و هەڵووژە و قۆخ دووچەندانە
قۆخێک لە پاریس بەدوو فرانقە
لێرە لەتکە قۆخ، سەرمایەی بانقە
لە دەست نەزانین، هەزار ئاخ و داخ
هێشتا تووتنمان، نەبووە بەساچاخ
ئاخ بۆ کەساسی، داخ بۆ کەساسی
خاکت ئەمەیە و کەچی نایناسی

(٢،١) میوانە: یەکەم واتە میوەهات. میوانی دووەم واتە میوان.
(٣) دالیت: ئەو دار میوانەیە کە بەدرەختی ترا هەڵئەگەڕێن.
(٤) واتا ئەوانەی ئەڕۆن بیانگرن و ئەوانی کە نارۆن هی خۆمانە و لە کیس ناچێ ئەمە لە تێکەڵ بوونی قالۆنچە و ترێدا بووە.
(٥) ڕەنگاو: جاران لە ئاخر و ئۆخری دا کە ترێ ڕەشکە خەریک ئەبوو دوایی بهاتایە، ئەهاتن هێشوە ترێیان ئەخستە ناو سرکەوە و بەو جۆرە بەتەڕێتی ئەمایەوە و نەئەبوو بەمێوژ. تاکو کەی بیان ویستایە دەریان ئەهێناو ئەیان خوارد بەو جۆرە ترێیەیان وتوە (ڕەنگاو)- م. ه.
(٦) مشتاغ: کە ترێ بەتەواوەتی پێ ئەگات، لەناو ڕەزەکاندا جێگەی مێوژ کردن و دۆشاو کولاندن و باسووق و سجووق کردن ئامادە ئەکەن. بەو شوێنە ئەڵێن، جێ مشتاغ. بەو کاتەش کە ئەو جێ مشتاغە ئامادە ئەکەن پێی ئەڵێن، وەختی مشتاغان. لە کوردستاندا بەتایبەتی لەو شوێنانەدا کە ڕەزی زۆرە وەکو شارباژێڕ و ماوەت، کە ترێ بەتەواوەتی پێ ئەگات لەناو ڕەزەکانا، لە شوێنێکی تەختدا، ساباتێک دروست ئەکەن، خاوەن ڕەز بەخاو

و خێزانەوە ئەچنە ژێر ئەو ساباتە و بەرۆژ ترێ لە مێوەکان ئەکەنەوە و بەشەو لە خۆڵاوێکی تایبەتی هەڵئەکێشن و ئەیکەن بەمێوژ و یاخود ئەیخەنە ناو شاڵێکی تایبەتییەوە و ئەیگوشن و ئەیکوڵێنن و ئەیکەن بەدۆشاو و باسووق و سجووقیشی لێ ئەکەن. شەو لەناو ڕەزانا بەدەم خۆڵاوکردنی ترێ و دۆشاو کوڵاندن و باسووق و سجووق کردنەوە و بەدەم ئیشکردنەوە ئەیکەن بەگۆرانی و شمشاڵ لێدان و بەزم و ئاهەنگ تا شەوێکی درەنگ.

(٧) خۆشاو: جاران لە زستانا مێوژ و لەتکە هەرمێ یاخود قەیسی و کشمیش ئەکەنە ئاو و بۆ چەند ڕۆژێک لە ئاوا ئەمێنێتەوە، ئەوسا هەمووی نەرم ئەبێ و ئاوێکی خۆشی لێ پەیدا ئەبێ کە بەوە ئەڵێن (خۆشاو).

(٨) قران السعدین: نیازی لەو نزیک بوونەوەیەی هەردوو ئەستێرەی زوهرە و موشتەریە کە لەیەک نزیک ئەبنەوە. پیرەمێرد نیازی دووبارە لە زاوا و بووکێکە یاخود دوو دڵدارە کە وەکو ئەو دوو ئەستێرەیە کە لەیەک نزیک ئەبنەوە.

***

بەیتی ترخێنە

سالّ و عەیامان کە ئەتوت زستان
ئەبوو بە بەفر و زوقم و ڕێ بەندان
کە بەفر ئەباری تا پشتێنەی پیاو
نە ئەتوایەوە بەتینی هەتاو
دەر و ژوور بیست ڕۆژ ڕێگا ئەبڕا
مەل و جانەوەر ئەچوون بەقڕا
کەو و کۆتر و داڵ ئەڕژانە شار
لە بیرمە کەوم ئەگرت جار بەجار
ئای لەو خۆشییە کە لەناو بەفرا
کەوم ئەگرت و ئەمکرد بەهەرا
گۆشت و دار و ماست ئێجگار قات ئەبوو
بەشەو ئەم شارە کش و مات ئەبوو
هاوین زەخیرەی زستانیان ئەخست
ماڵی تفاقیان ئەهاتە نوشوست
قاورمە لەجێی گۆشت دائەنرا
بەکەشک تامەزرۆی دۆکولێو ئەدرا
بە لەتکە هەرمێ، دەم تەڕ ئەبووەوە
بە خۆشاو ترێ لەبیر ئەچووەوە
گەڵا مێوی وشک بۆ یاپراخ ئەبوو
بۆ خەنەی بووک بوو کە ئەدرا بەشوو

دۆینەی بەیانیان چەند مزر و خۆشە
بەکەوچکی دار تێر هەڵی لووشە
ئینجا لەباتی سەوزە و میوەی تەڕ
شێلمی ترخێنە خۆی ئەخستە گەڕ
وا هاتینە سەر بەیتی ترخێنە
کە ترخێنە هات هەڵیقوڕێنە
لەناو عەرەبدا دوو بیدعە هەیە
یەکەم (حەسەن)ە دوو (سەیئە)یە
بۆ عەنعەنەی کورد ترخێنە و ئێستە
بلّێ (سیئە) هیچ لێی مەوەستە
چونکە ئێستا کە بەچلەی زستان
هەموو سەوزەیەک دێتە بەر دەستتان
لەباتی شێلم، سلّق و سپێناخ
لەگەڵ (ئەنکەناز) بیکە بەیاپراخ
هەمیشە گۆشتی تازە و ماست حازر
کەشک و قاورمە چی لێ بکەم ئیتر
کە خوا فەرموویە (لحماً طریة)
دیارە گۆشتی وشک لەتام بەرییە
کەوابێ شێلمی گەنیو چی لێ بکەم
گوێ ڕاگرە بەیتی ترخێنەت بۆ بکەم
شێلّم و بڕوێش تێک هەڵئەشێلرێ
چاڵێکی قووڵی بۆ هەڵئەکەنرێ
لەو چاڵەدایە، هەتا ئەترشێ
کرم و گلّ خۆرکەی تێ ئەورووژێ
بۆرە زەلامێک ئەچێتە ناوی
پاو و پل کولّکن، قول کرێشاوی
تیا هەڵدەپەڕێ و بەرز ئەبێتەوە
تاپێی ئەو چلّکەی لێ ئەبێتەوە
ئینجا دەگەنێ وەک دەعبای تۆپیو
دوکتۆر بیبینێ ئەیخاتە ناو شیو

کە دەریان هێنا دەستی نەشۆراو
ئەیکات بەتۆپەڵ بەسووری هەتاو
جار جار بەو دەستەی کە چڵم ئەسڕێ
ترخێنە ئەخوا و ناو سکی ئەگرێ
هەرچەند کە بێزووش بەترشی ئەکا
لەبەر بۆگەنی ناو چاو گرژ ئەکا
شێلم ئەکرۆژێ خرمەی دێ وەک گیا
لاسکە شێلمی لە لا وەک لۆبیا
لەلا جانگیدا ئەسپێ دەردێنێ
لەگەڵ ترخێنە هەڵیەفلیقێنێ
لالغاوەی پڕ لەکەف و بڕوێش
سەر و پۆتەڵاک وەک پرچی دەروێش
چیغێکی کۆنی پڕ لە چڵک و تۆز
کە بۆ کارەگەل کرابێت بەکۆز
دەیبەنە سەربان لەوێ هەڵیەخەن
سفرە بۆ مار و مێروو ڕائەخەن
کە ڕەشەبا هات تۆزی میز و گوو
ئەڕوانی بەگژ ترخێنەدا چوو
چونکە هاوین خەڵک شەو لەسەربانە
جێی میز و گووە وەک ئەدەبخانە
قەیناکا تۆزێک تۆزی لێ نیشتووە
پیشەی قەدیمە کە بەجێی هێشتووە
ناو زگی ئێمە لەو پاکتر نییە
لە زگدا فەرقی پاک و پیس چییە؟
ئەمە تەرتیبی ترخێنەمانە
بۆچ پێی نەئاوسێ زک وەک هەمانە
عەنعەنەی وا قوڕ عەمری نەمێنێ
باشێلم بەترش لەجێی بخوێنێ

***

وردەکاری مەولەوی

١٩٣٩

سەیرکەن، مەولەوی و ئەم نوکتە وردە
نابێ بە مەعدووم، مەردی، نەمردە
دوای سەد ساڵ پرسی مەعدووم لەکوێیە؟!
هەر فەردێک ئەڵێ ها، وا، لەوێیە!

ڕەشەبا(١)

١٩٤٨

هاوینە و گەرما و میوە گەنانە
نیوەی ئەم شارە، شەو لە سەربانە
تۆزی ڕەشەبا و چاوێشە و هاوار
سەربانی وێران، پڕ دووپشک و مار
لە هەموو لایەک، گریانە و قووڕە
کفر ئەکا پیاوی بێ خەوی تووڕە
شەو لەسەربانان کە دەچنە سەراو
ڕۆژ هەڵدەقرچێ بەتینی هەتاو
ئنجا ڕەشەبا ئەو تۆزە دێنێ
بەدەم و لووتیا هەڵدەپرژێنێ
گۆزە و دیزەیشمان کە پڕن لە ئاو
ئەو تۆزەی تێچوو، گلاو هەی گلاو
هێجگار چەند ماڵێک، بەڕیز لەیەک بان
چیغێکی تەنک کەوتۆتە بەینیان
گوێیان لە پرخە و مرخەی یەکترە
تەگە و سابرێنی بەئەدەبترە
زۆر جار ڕەشەبا، دەرپێ ئەفڕێنێ
ڕۆژێکیش ئەبێ، دەرپێ نامێنێ
ئێستا توێژاڵێک، لە ژوور ئەژنۆبە
بەندی لاستیکی، بۆ من و تۆبە
پاکانەت بۆ بکا، بەهەڵاتەوە

بلێ بەندە خوێن، نەکراوەتەوە
ڕاستە خۆ گرێی لە ناوا نییە
گرێ نەترازێ شوبهەی بۆ چییە
لاستیک شل بووە، خۆی داماڵاوە
لاولاو و تێلا، وا تێک ئاڵاوە
کۆنەکاهینێ وامان پێ یەژێ
تنۆکێکی خوێن، زۆر خوێن ئەڕێژێ
کە ئاگر و پووشوو، گەیشتنە یەکتر
ڕێی پارێزگاری نامێنێ، ئیتر
ئافەریدەکار، کەوا ئەتوانێ
(خوو)مان لە (خۆ)مان چاکتر ئەزانێ[٢]

---

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاونەکراوەتەوە.

(١) خوو: کار و کردەوەی هەمیشەیی. خۆ، یاخود، خۆمان: ئێمە، کەس و کار

***

چوارینەی فەلسەفی

بەجیهان ئەڵێم، سێبەری ئەشکەوت[١]
لەوێدا ڕێبوار، سەرخەوی بەرکەوت
هەڵساو بۆی دەرچوو، هێندە تیا نەسرەوت
وا نەبوایە چۆن جێ بەر تۆ ئەکەوت

***

ئاخ، خۆزگە گوناه بۆگەنی ئەبوو
کەس بەلای پیاوی بەدا، نەدەچوو
ئەوسا بەبۆنەی ئەو بۆگەنەوە
پاک و پیس لەیەک جوێ ئەبوونەوە

***

ئەگەر پیاو خراپ هات مەدحی تۆی کرد
لە ڕەوشتی خۆت، لادە دەستوبرد

دیارە بە(لابە) لە ڕێت لا ئەبا
وەک کای ناو خەرمان ئەتداتە بەر با[٢]

***

من بەوە زانیم پیاوی تەواوم
بەدێکی ناودار جوێنی پێ داوم
ناویشی نالێم، نیە لەم شارە
دار هەڵدەبڕم، ئەو لەوێ دیارە[٣]

***

نالی فەرموویە، دوانی بێ ئەدەب
ئەویان ئەوەڕێ، ئەمیان ئەکا سەب
«وخلقناکم اطواراً» دیارە
یەکێ بێ دەنگە و ئەوی تر هارە

---

(١) ئەم سێ چوارینەیە تارمایی فەلسەفەی (خەیام)ی تیادا دیارە، پیرەمێرد زیرەکانە گیانی چوارینە فارسییەکانی وەرگرتوە و وەک دەستوری خۆی دایڕشتۆتەوە.
(٢) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمیردی م. هـ دا بڵاونەکراوەتەوە.
(٣) ئەم دوو چوارینەیە، بیر و دارشتنی پیرەمێرد خۆیەتی، بەڵام سوودی لە پەندی فۆلکلۆری کوردی وەرگرتووە کە دەڵێت: «دار هەڵبڕە سەگی دز دیارە».

***

بۆ مەلیک غازی

«یاخوا عیراقمان جێی شانازی بێ
بەشمان بەغازی سەرفرازی بێ
ئەو نەسلی پاک و ئێمە نەوەی چاک
پێکەوە بژین، لە عالەم بێ باک»

***

مزگەوتی گەورەی سلێمانی

یەکەم:

وەک ڕێوی شل بووم لە پێچ و دەورە
خزاومە حەوشی مزگەوتی گەورە

وامزانی خاڵیی لە (ماسیوایە)
گۆشەی عیبادەت جێی ئینزوایە
نەمزانی بانی دووهەوا تێدا
(من کل فج عمیق) لەوێدا
بۆ ئەو کەسانەی، دڵیان وریایە
نووری کاک ئەحمەد، زۆر ئاشکرایە
لە حەوز بەرەو خوار، تا بڵێیی خوارە
گەر باوەڕ ناکەی وەرە بنوارە
حەوزە گەورەکەی، کە دەڵێن پاکە
پڕیە لە قەوزە، هەر وەک شیاکە
حەوز نییە خەزنەی چڵم و بەڵغەمە
هەر بەڵغەمێکی سەلکە شەڵغەمە
ئەبارێت چڵم و بەڵغەم وەک تەرزە
باقڵم، ئاخ و تف لەلایان فەرزە
ئەدەبخانەکە و حەوزی تێکەوتن
پڕیانە لە ئاو هێندە بێ بەختن
لە حەوزی حەوشە قنگ هەڵدەبڕن
شڵپە شڵپ پەردەی حەیا ئەدڕن
چڵم و بەڵغەم و گوی تیا بشۆرە
لە قولەتێن بوو (ماءً طهور)ە

دووەم:

وا دەستنوێژ شوررا، گوێمان لە بانگە
بۆڕە بۆڕێک دێ، وەک بۆڕەی مانگە
(مەلا سەعیدە) وا سەڵا ئەکا
ڕۆحی بیلالمان بۆ ئەحیا ئەکا
دوور لە بانگەکە، ئەمەم هاتە بیر
«انکر الأصوات، لصوت الحمیر»
دەک خوایە بانگدەر قۆڕەت لێ کەوێ
کە هەڵسایـن بۆڕەت بڕابێ شەوێ

من بۆڕەی ئەمەم لا گران نایە
خەڵک ئەڵێن زەوقی مەملەکەت وایە
کەس نییە بڵێ: موسوڵمانینە
بانگی محەممەد، ڕەونەقی دینە
بۆچی دەنگخۆشێ نییە بانگ بدات
هەر لێرەم دیوە، بانگ بەقۆنتەرات
خۆ کەسێک بێت و، لەوێ بانگ بدا
لێی ڕائەپەڕێ و جوێنی پێ ئەدا
درەنگ بێ و وادەی بانگیش تێپەڕێ
بایێ وادەش بێ، ئەبێ بزەڕێ
خەڵک لێی ئەترسێ، هارە والسلام
مڵۆزمێکە بۆ بانگی ئیسلام
نازانم خوا بۆچ بۆڕەی نابڕێ
یاخود پیغەمبەر بۆچ تێی ناخوڕێ
لەزەتی بانگی ئیسلامی نەهێشت
هەرچی گوێی لێ بوو، مزگەوتی جێهێشت
بەو دەنگە قۆڕە سەڵای نیوەڕۆ
هیچ فەرقی نییە لەگەڵ باوکەڕۆ
ئەگەر (الله دێر) بەو ڕەنگە بکرێ
باراش لە ئاشی گەرمیان ئەبڕێ

نوێژ

بانگمان تەواو کرد، جەماعەت بەسترا
بۆ ئیمامەتی کوێرێک پێش خرا
بیست مەلای چاوساغ لەوێ وەستاوە
ئیمام کوێر نەبێ، نوێژ ناتەواوە
هەر ماڵی خوایە، شێواوە بێ خێو
مەشهوورە فیکە بە برای بێ لێو
توخوا لێی گەڕێ لە ئیمانی کورد
هەر بۆ ئەوەیە، بڵێین نوێژمان کرد

ئاخ ئەم خۆزگەیەی من ئەهاتە دی
شەڕە گۆچانی کویرانتان ئەدی
سا دایکت ئەگێم، تەقەم بۆ بکە
ئەگەر نامەرد نیت مەڕۆ ڕامەکە
تەقەی کرد گۆچان وەک تیر ئەفڕێ
ناوجەرگی کوێرەی بەرامبەر ئەبڕێ
هەندێکیان وەک ئاش ئەسووڕێنەوە
بە دوو سەد چاوساغ لێک ناکرێنەوە
هەرچی نوێژ ئەکات لەو بەر هەیوانە
سوجدە ئەباتە بەر ئەو قەبرانە
لە شێخ ئەترسێت لە خوا قەیناکا
لەبەر شێخ نەبێت هیچ نوێژێک ناکا
قەیناکە قەبری شێخی سەرکارە
سوجدە بۆ شێخە (زاتەن) لەم شارە
لە جەردەییشدا نوێژیان تەرک ناکەن
بۆ هەژار کوشتن پف لە دۆ ناکەن
چاولێکەرییە، نوێژ کردنی کورد
هەر بۆ ئەوەیە، بڵێن نوێژمان کرد
ژن و شێخ لە خوا پێشترە بۆ سوێند
ئیتر بەسیەتی تەواومان تێ چێند

کۆمەڵی

بێینە سەر باسی ئیجتماعیمان
ئەخلاقی عەسری (ضد)ە بۆ ئیمان
هەر لەو جێیەدا بڕۆ چایخانە
کە چووی دانیشە و ئەوسا بڕوانە
شەشی سیاسی و سێ چوارێک مەلان
لە دنیا و خەڵکی عالەم تەوەللان
هەر حکومەتێک کە باسی بکرێ
دەستبەجێ ناوی ژنی ئەبرێ

چە ڕایەکیان دەکەوێ ئەوان
بێن بەسەگی ناو مولّکی خۆمان
فەنی ئەوروپا هەمووی چاوبەستە
فەلسەفە و عیلمی فەلەک هەڵبەستە
بێتە بەرامبەر مەلای پێنجوینی
سەگ ئەڕێنێتە دین و ئایینی
سیاسییەکانمان هێند بەعینوانن
خەڵک بەمەخلووقی خۆیان ئەزانن
دەعوای ملووکی کرمی کەللەیە
کەر کامیان هەستێ گورگی گەلەیە
بەخۆ هەڵکێشان بە باڵ ئەفڕن
(ئوتیل ماجستیک) بەخەنجەر ئەگرن
بێینە سەرباسی چایخانەکەمان
هۆدە شڕێک بوو تاقی بەر هەیوان
چایچی کێری خۆی کرد بەپلار
بێ بەشی ناکا، مشتەری و ڕێبوار
بەو حاڵەشەوە، مایە سووتاوە
چای بەدوو پوولە و پارەی نەدراوە
دەفتەری بەقەد، گەڵای کوولەکە
نووسیوێتی وەک، قەرزی جوولەکە
هەر ئەشیرێنێ و کەس گوێی ناداتێ
دێتەوە ژێر بار، لە پاش سەعاتێ
هەندێکیان تیایە، خۆیان و گونیان
وردە شاتری ناگاتە گونیان
چاوەڕێی مامەن بەزێویەوانی
چوار عانەی دەسکەوت تێ فکریت هانی
ئنجا سەیریان کە، شەڕە تەقسیمە
تێک گیران لەسەر پێسە و سانتیمە
ئەبم بەعانە و بەمامە بدرێم
هەر ئەو سەعاتە (چوار پارە) ئەکرێم

وەزیری ئەوقاف شێخ ئەحمەد داود
چایخانەی داخست، چایچی نابوود
وتی چایخانە لە مزگەوتایە
ئەوانەی لەوێن لەش پیسیان تیایە
حوکم و فەرمانی وەزارەت دەرکەوت
شەرعەن مەمنوعە لەش پیس لە مزگەوت
هەی دەستت بەگون، مەعالی وەزیر؟!
تۆی بۆ حکومەت، خاوەنی تەدبیر؟!
خۆت لە مزگەوتا، تا پێگەیشتووی
دەنگ وایە کەوا، پاکیان نەهێشتووی
بەو سەرمایەیە، ئێستە وەزیری
گەیشتیە پایەی، هەنگامی پیری
داخی سەرداخان شێخی مەندەبۆر
ڕیش دووکەڵاوی چاکی جبە شۆڕ
هەرساڵی ماڵێ سێ مانگ میوانە
بە حوکمی شێخی بۆ ئەو تەرخانە
هەندێ جار ڕووی خۆی، بەشاڵ ئەپۆشێ
لە گوێ ئاگردان، چڵم هەڵئەلووشێ
هەرچی بیەوێ خۆی داوای ئەکا
نەیدەیتێ ئەڵێ، وا تۆوم تکا
بیستوومە هەندێک لە ئەوروپایی
بۆ تەحلیلی ڕۆح، خەڵکی گەدایی
بەرگی سواڵکەری دەپۆشن دەڕۆن
نایانناسنەوە، لەبەر چڵک و ڕۆن
یاخود هەندێکیان، موبتەلای دزین
شتێک نەدزن بەڕەحەت ناژین
بۆم تەحلیل نابێ ڕۆحی ئەم زاتە
کە لەناو خەڵکا، وەلی، سیفاتە
هێندەت زەحمەتە، پێت بڵێن شێخە
گوریسێک ڕاخە و، ئەم شارەی تێخە

هەندێ ئەڵێن(١)

١٩٤١

هەندێ ئەڵێن کابرا تۆ بۆچ نوێژ ناکەی(٢)
بەخۆهەڵکێشانتا دۆستداری چاکەی
کەچی جارێک نەمان دی بێیتە مزگەوت
دیارە، پیاوی خوا نیت دوورکەوتی دوورکەوت
جومعە ناکەی، ناچییە زکر و تەهلیلە
هەر کەبابە و هەریسەیە و قەندیلە
ڕۆژوو ئەگریت، کەچی لە نوێژ بێزراوی
بە فتوای شێخ، یەکانەی دەم بەسراوی
دەستنوێژ ناشۆی، پاک نابیتەوە گڵاوی
بێیتە خواردن، مێملێ گۆشت و پڵاوی
ڕەحمەت لەوەی لەلاتەوە نان ناخوا
پارێز ئەکات، چاکت ئەناسێ بەخوا
گیاندار کوژ و، تووڕە و تڕۆی لە ڕوودا
ماسیت نەهێشت لە زەڵم و تانجەڕۆدا
لە هیچ و پووچ هەرزە وەکیلی خەڵکی
هەر بۆ ئەوەی کە پێت بڵێن بەکەڵکی
ڕووت و قووت و لاهەڵپچڕاو، بێ پشتێن
بەشەو تەغارێک پرتەقاڵ تێ ترشێن
بەعومری خۆت خاولی بۆ ماڵ ناکڕی
کە نانت خوارد، دەستت بەڕیشت ئەسڕی
هێشتا فلست بەدەلاکێک نەداوە
خۆ حەمام هیچ، چڵکی پارت لا ماوە
کێ دی جلی تازەت لەبەر کردبێ؟
قۆندەرەت لای بۆیاخچییەک بردبێ!
توخوا سەر و ڕیشت سابوون ئەناسێ؟!
هەڕاجخانە ئەگەڕێی بۆ کراسێ!

پانزه ساڵه پەنجەرەت ناکرێتەوە
میکرۆب ناوێرێ بێتە ناو جێتەوە
له بەفر و دۆی هاوینان نائومێدی
بەندوباوی کابرات لێ هاتۆتە دی

منیش ئەڵێم:

ئەمەی ئەوان، منیش لە جوابا ئەڵێم
خوا لە دڵمایە، هیچ کوێی بۆ ناگەڕێم
حاڵی دنیاش هەر چۆنێ دێتە بەر
تێ دەپەڕێ شاهو گەدا ئەیبەنە سەر
خوا بەتۆبە لەحەقی خۆی خۆش ئەبێ[3]
بە (حەق الناس)ە پەت پەتیت تووش ئەبێ

(١) ئەم شیعره پیرەمێرد خۆی نووسیویە و وەڵامی ئەو تانە و توانجانە دەداتەوە کە خەڵکی نەزان تێیان گرتووە، ئەوە هەڵەیە کە هەندێک دەڵێن ئەو شیعرەیان بەنامە بۆ ناردووە و ئەویش (وەک لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا نووسراوە) بەیەک دێڕ وەڵامی داوەتەوە. ڕاستییەکەی ئەوەیە پیرەمێرد باسی توانجەکانی ئەوانی کردووە و بەچوار بەیت شیعر وەڵامی داونەتەوە.

(٢) بەیتی یەکەمی ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاونەکراوەتەوە.

(٣) لە لاپەڕە ٢٥ی دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا تەنها یەک بەیت لەو چوار بەیتە نووسراوە کە پیرەمێرد وەڵامی پێ داوەتەوە.

***

مێژووی هاتنە دنیای (هۆشمەند)ی حەسەن بەگی جاف

تەئریخی هیجری، یەک زیاد، چونکو تاقانە و تەکە
جێ نشینی محمود پاشا محمود هۆشمەند یەکە = ١٣٤٦ی کۆچی
میلادیش وا بۆ ڕێکەوت لە پاشا
مەحموودی هۆشمەند دانیشت بەسەر جێ مەحموود پاشا = ١٩٤٥ی زاینی
این تأریخ چو نام فرود آمد أز سما
جای محمود غزنوی محمود ما = ١٣٢٤ی هەتاوی

***

شیعرەکانی پیرەمێرد بۆ ئەمین زەکی بەگ[1]

١- بۆ چلەی ئەمین زەکی بەگ:

١٩٤٨

داخێ کە فەلەک، نای بەجەرگما
کزەم، لە کزەی سەرەمەرگما
بەخت و بەرگم ڕەش، چاو سپی بەشین
فرمێسک سوور و سوێر بۆ (حەمەد ئەمین)
ئۆف، لایە پیری، لایە نەخۆشی
لایە پەرۆشی، خەوش و سەرخۆشی
لایە ماتەمی و ماتی و بێ هۆشی
بۆ پیرێکی گەنج، کە خاک داپۆشی
گوڵ لێم بوو بەخار، گوڵشەن پڕ جەخار
هۆزاری هەژار، زار و ناڵە کار
ئەلاوێننەوە، لاوان دڵ غەمبار
خوا ئاهی پیریم، بۆ بخاتە کار
باوەڕم هەیە، کەوا گیانی پاک
نامرێ ئەچێتە، هەوارگەی ئەفلاک
هەر وەک گەلاوێژ، بەجریوە و ڕووناک
پرشنگ ئەداتە، ڕووی مەڵبەندی خاک
ها، ئەوە گیانی (حەمەدەمین)ە
نیگەهبانە بۆ ئەم سەرزەمینە
چونکە باوەڕی بەخوا و ئایینە
جێی خاڵی نابێ، لە خۆی ئەمینە

(١) پیرەمێرد کە ئەو (نۆ) پارچە شیعرەی بۆ ئەمین زەکی بەگ نووسیوە. تەنها پارچەی نۆهەم لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا چاپکراوە و هەشتەکەی تری پشت گوێ خرابوو.

***

١٩٤٨

٢- چرای ڕووناکی، کورد کوژایەوە
تەختی سلێمانی، تەخت کرایەوە

تۆماری کوردی، تەئریخ هەڵپێچرا
پەردەی ڕەش بەڕووی، ئەدەبا کێشرا
ئەمین زەکی بەگ، ڕۆژی ڕەمەزان
هەوارگەی بردە، سەر گردی سەیوان
لەو ساوە کە ئەو، ئەسپەردەی گڵە
فرمێسکم تێکەڵ، بەخوێنی دڵە
دەرکەوت زاتێک بوو، بەعەهد و پەیمان
لەدوایی ڕۆژا، هاتەوە ناومان
بۆ میللەتەکەی هێند تێکۆشابوو
قەڵەمی دەست و پەنجەی شکابوو
دیسان بۆ پێنجوین، تێکۆشایەوە
خێرا!! ئاو و گڵ بوو، وا هێنایەوە
تا چەرخی جیهان، لە گەڕ ئەکەوێ
پیاوێکی وامان، تیا هەڵناکەوێ
دایکی خاک وەهای، گرتۆتە باوەش
ئازاری دەستی، کردووە فەرامۆش
بەڵام، من بەندی جەرگم بڕاوە
زوو نەگەمە لای، کارم تەواوە

١٩٤٨

٣- ئەی چەرخی پیر، هیوام هیچ نەماوە پێت
ئاخ خۆزگە، ئەمدی، کردەوەکەی خۆت، ئەهاتە ڕێت
ئەو (شوێنەوار)ە، ناوی (خۆراوا)یە، ڕۆژییە
ئەم (ڕۆژهەڵات)ە لاتە، ڕووناک بێ، گرانە پێت
ئەستێرەیەکی گەش، کە لە ئاسۆی بڵندی کورد
دەرکەوت، کوێرایی چاو بوو، مەگەر بۆ بووە تانە لێت
وات شاردەوە، ئیتر نەدرەوشێتەوە، بەڵام
خەتی شوعاعی، هەر لە برەو دایە، تاکو دێت
سەربەرزیە کە پیاوی وەها، هەڵکەوێ، لەگەڵ

ئەی نامەوەر، ئەمین بە، ئەمێنێ کتێب، لەجێت
ڕۆییت، ئەمین زەکی بەگ و زووبوو، بەهەشتە، جێت
٤٢٦ ١٦٦ ٢١ ٧١٢ ٤٧٣ = ١٩٤٨ی زاینی
روح الأمين لەپێش و محەممەد، ئەمینە، لێت
٣٤٦ ٣٤٣ ١٣٢ ١٠٦ ٤٤٠ =١٣٦٧ی کۆچی

١٩٣٧

٤- کابرای (زەکی) تۆیش، نەخەڵەتابی
بڵێی حسابی، دەوری نیابی
ئاگات لێبوو چەند، ئەزیەتت کێشا
بۆ تووتن و سووتن، چەند سەرت ئێشا
کەوا کەوتوویە، ناو گەڕەکەوە
چاو بەستەرەوە، بەدەسڕۆکەوە
بۆ خۆت، کتێبی، تەئریخ بنووسە
سەرپێچی مەکە، لەم چارەنووسە
مەقامی منیش، مەیلی مینایە
مینای دڵ، بەردی، ڕەجمی زۆر تیایە
من هیوام بەکەس، نییە بێ باکم
بەتەعنەی بەدکار، ئەزانم چاکم

١٩٥٣

٥- شەپۆلی دجلەی گەردشی دەوران
پرپشکی بەدی کەوتە سەر ژیان
دنیا و دجلە و چاو، هەرسێ پێکەوە
نازانین، ئاخۆ، ڕوون ئەبێتەوە؟!

١٩٤٨

٦- یادی دڵسۆزێک، بەگریانەوە
وا بەگردەکەی، شوێن سەیوانەوە
ئەنینی حەزین، بۆ ڕۆحی ئەمین
(روح الأمين)ی، بێ بە هاونشین

١٩٤٨

٧- دەنگێکی خۆش لە قوببەی ئەم ئاسمانەدا
(تەئریخی کوردە) ئێمە بەگێتی نیشان ئەدا

١٩٣٩

٨- ئەمین زەکی بەگ، کە دیارییە
ئاردی گەنمی، قەندەهارییە
ئەمجارە بەشیعر، هاتۆتە مەیدان
وەک سەروی سەربەرز، لە ڕووی دەربەندان
تەئریخی کۆنی، دەربەندی گەورە[1]
کەس نەیدەزانی، هەتا ئەم دەورە
بەیازدە شیعر، بۆی بەیان کردین
ئێستا شارەزای، دەوری ڕابردووین
یاخوا هەر بۆمان بمێنێ بەخێر
تا لە تەئریخمان شارەزابین، تێر

(١) لە ژمارە (٥٨٤)ی ژینی ساڵی (١٩٣٩)دا مامۆستا (قانع) بەهەشت شیعر داوای مێژووی دەربەندی گەورەی لە زانای مێژوو (ئەمین زەکی) کردبوو، ئنجا لێرەدا داواکارییەکەی قانع و وەڵامەکەی ئەمین زەکی بەگ دەنووسین و ئەو شیعرەی پیرەمێردیش کە نووسیمان بۆ هەمان مەبەستە.

***

شیعری قانع ١٩٣٩

مامۆستای زانا، سەرچاوەی عیرفان
تەئریخ نووسەکەی، خاکی کوردستان
یاخوا هەر بژیت، تا دێر زەمانە
بۆ خزمەت کردن ئەم کوردستانە
ئەجدادی خۆمان نەبوو لە بیرمان
نەمانئەزانی باو و باپیرمان
زیندووت کردەوە حاڵ و ئەحواڵمان
هاتینە ڕیزی دراوسێماڵمان
گشت کەس ئەزانێ، کە کوڕی کێیە
باو و باپیری خەڵکی کام دێیە

ئێستەش بەندەی خۆت لە قەرەداغم
بۆ دیتن ئاسار، دڵ پڕ لە داغم
هەیکەلی گەورە، لە دەربەند گەورە
نازانین شەرحی حاڵی چ دەورە
ئایا ئەم پیاوە، کوردستانییە؟
یاخو عیسەوی، یا عیبرانییە؟
مەمنوونی لوتفین، بۆمان مەعلووم کەیت
ئەم گرێ زلە، لە دڵمان لابەیت

وەڵامی ئەمین زەکی بەگ بۆ پرسیارە شیعریەکەی قانع:

لە ڕۆژنامەی ژین لە سێی ڕەمەزان
هەشت[1] شیعرم بینی، زۆر شیرین و جوان
پێنج شیعری ئەوەڵ، شایستەی شوکرە
سێ شیعری دواییش، پرسینی، فیکرە
ئەڵێن هەیکەلی، دەربەندی گەورە
نازانین چییە و هینی چ دەورە؟!
عولەمای ئاسار بۆ ئەو تیمسالە
ئەڵێن پاشماوەی چەند هەزار ساڵە
قڕاڵی ئاکاد (نارام سین) ناوێک
چل و حەوت عەسرە هەستا بەتاوێک
بۆ شەڕ هاتە سەر لۆلۆ و گۆتوو
لەقەرەداغدا داوا گەرم بوو
لە دوای شەڕ لۆلۆ و گۆتۆ ئەشکێنێ
مەلیک ساتونی دەرئەپەڕێنێ
باسی ئەو شەڕە و ئەو بگرە و بەردە
نووسراوە یەک یەک لەسەر ئەو بەردە
چەکی ئەو حەلە تیروکەوانە
لەلای هەیکەلدا دیارە نیشانە
وەک دار، تاشیان، ئەو شاخە گەورە
کردیان بەتیمسال، لە دەربەند گەورە

لە دوای سی عەسرێک ساسانی هاتوون
زۆر تیمسالیان بوو، بەدەسەڵات بوون

(١) شیعرەکانی قانع نۆ شیعرە، نازانم بۆچی مامۆستا هەشتی نووسیوە.

بۆ چلەی مستەفا پاشای یامولکی(٢)

١٩٣٦

ئێمە کە ئیمڕۆ دڵمان غەمگینە
جەژنی ئازادمان لە لا وەک شینە
مستەفا پاشا دێنێتەوە یاد
میللەت پەروەر بوو، کورد و سەر ئازاد
بووک و کچیشی، بوون بەڕەهبەرمان
بەوان هاتنە ناو، مەکتەبی کچان
من کە نموونەی ئەو هیممەتانەم
بۆ پێشکەوتنی، قەومێک نیشانەم

(١) پیرەمێرد لە ژمارە (٤٧١)ی (ژیان) دا لە سەرەتای ئەم شیعرەدا نووسیویە: (پەروین بانو) کە منالێکی پێنج ساڵەیە ئەم شیعرەی بۆ چلەی مستەفا پاشا وتووە.

***

بۆ ئەمین زەکی بەگ و صالح زەکی بەگی صاحبقڕان

٩- پێشوازی

١٩٣٢

ئەمین زەکی بەگ، صالح زەکی بەگ
ئەم دوو زەکایە، دوو شوعلەن یەک یەک
ئەمین زەکی بەگ، پێشکەوت ئەمڕۆ دێ
صالح زەکی بەگ، دوای ئەو ئەکەوێ
یاخوا بەخێربێن، چاو گەلمان ڕۆشن
هەردووکیان، بۆمان، زۆر تێ دەکۆشن

***

بۆ سانحەی کچی ئەمین زەکی بەگ

١٩٤٨

ئەستێرەیەکی گەش، کە ئەڵێی، مانگی بەرز ئەوە
سەر گۆیژە کەوت و، بۆ وەتەنی خۆی، چرای شەوە
ئەسڵی، لە نەسلی، قوتبی شیمالە، بەڕۆشنی
وەک، بێچوە قوتبە، مەرکەزی (زەورا) نشیمەنی
چەند ساڵ، لە خوام ئەویست، کە لە کوردا، کچێکی وا
لەم خاکە هەڵکەوێ، بەزەکا، بێ بەجێی هیوا
وا ئەم هیوایە، هاتووەتە دی، زۆر بەدڵخۆشی
جنسی لەتیف و شیعری سنووحاتی دڵکەشی
ئەی سانحاتی، زادەیی، تەبعی وڵاتەکەم
نووسینی تۆیە، تامی خەڵات و بەراتەکەم
باوکت، کە وێنەیەکی تری، نایەتە، جیهان
پێی خۆشە، تۆ، کە تێپەڕی، لەو، نووری نیشتمان

***

کورتەیەکی ژیان و بەرهەمی ئەمین زەکی بەگ(١)

محەممەد ئەمینی کوڕی حاجی عەبدولڕەحمانی کوڕی مەحموودی باپیرە. لە ساڵی (١٨٨٠ ز) لە گەڕەکی گۆیژەی شاری سلێمانیدا لە (حەبیبە)ی دایکی بووەتەوە و دنیای دیوە. باوک و دایکی نەخوێندەوار بوون و باوکی خاوەنی وڵاخ و کاروان بووە. لە (١٨٩٢ی ز.) چووەتە فێرگەی (مولکیی) سەرەتایی سلێمانی، دوای ئەوەی لە فێرگەی مەلا عەزیز ماوەیەک خوێندوویەتی. لە ١٨٩٣دا چووەتە فێرگەی ڕوشدییەی سەربازیی سلێمانییەوە، دوای دوو ساڵ خوێندن چووەتە ڕوشدییەی سەربازی بەغداد. پاش سێ ساڵ خوێندن لە (١٨٩٨ ز.)دا چووەتە کۆلێجی سەربازیی هەروەها بەشی ئەرکانی ئەستەنبوول کە لە (١٩٠٢) دا بەپلەی (ڕەئیسی چاک)، دەرچووە و لە لەشکری عوسمانی شەشەمی بەغداد دامەزراوە. لە ١٩٢٥/١١/٢٤ دا بۆ یەکەمین جار لە وەزارەتی (عبدالمحسن سعدون) دا بووە بەوەزیری کارداری و هاموشۆ. لە وەزارەتەکانی زانستی و بەرگری و ئابووری و هاموشۆدا بووە کە لە ١٩٤٢/٢/١٠دا لەبەر نەخۆشی باداریی (ڕئیوماتیزم) بەیەکجاری دەستی لە هەموو فەرمانێکی دەوڵەت هەڵگرت. ئەمین زەکی نەمر ئارەزوومەندی شیعر، ئەدەب، خۆشنووسین، نیگارکێشان بووە. زمانەکانی،

کوردی، عەرەبی، فارسی، تورکی، ئینگلیزی، ئەڵمانی، فرانسی، زانیوە. بەتورکی و عەرەبی و کوردی لە بابەت مێژووی جەنگ، لەشکر، مێژووی سیاسییەوە بەرهەمی بەنرخ و بێ هاوتای هەیە، (٩) یان تورکیە و دەربارەی دەوڵەتی عوسمانی و لەشکری و جەنگیەتی (نەکراون بەکوردی یا بەعەرەبی). یەکێکیان عەرەبییە دەربارەی لەشکری عیراق. بەرهەمە کوردییەکانی ئەمانەن:

١- محاسبەی نیابەت ١٩٢٨.

٢- خلاصەیەکی تەئریخی کورد و کوردستان ب١، ب٢ (١٩٣١-١٩٣٧)

٣- دوو تەقەلای بێسوود ١٩٣٥.

٤- تەئریخی ولاتی سلێمانی ١٩٣٩ کراوە بەعەرەبی.

٥- کوردی بەناوبانگ (١٩٤٥ ــ ١٩٤٧) کراوە بەعەرەبی.

٦- تأريخ الدول والأمارات الكردية ١٩٤٥.

---

(١) بروانە (گۆڤاری کاروان) ژمارە -٣٥- ساڵی ١٩٨٥ (چەپکێ نامەی مێژوونووسێکی کورد) کەمال ڕەئووف محەممەد ل ٨٧.

***

سێ شیعر بۆ شێخ محەممەدی خاڵ

یەکەم:

١٩٤١

بۆ ئەو دانایەی[1]، وا لە چەمچەماڵ
هەر ئەو تێئەگا، لە قاڵ و لە حاڵ
لەلام، تەختی سلێمان بۆیە، با، ئەیبرد بەئاسمانا
بزانن سەڵتەنەت، بایە، بەقا نابێ لە ئینسانا
کەوابێ، گەر وەهاش بم، تەختی با بردووم، لەلا بایە
کە، با، بیبا، (کەباب)ێ بێ، کەبابیشم، لە خۆڕایە
مەڵێن، تۆ نەوسنی! باوکم، بەنانێ جەننەتی دۆڕان
من ئەو نانە، کەبابیشی، لەگەڵ بوو، دڵمی هەڵسووڕان
لە کوردیدا، کەباب، بابۆڵەیە، باوکێکە، وەک بابە
کە فرزەند بم، ئیتر بۆ قەدری باب نەگرم، ئەرێ بابە!
ئەڵێن ئاڵتوون، بەهەڵکەندن، بەدەست دێنن لەناو بەردا
بەڕۆح کەندن، مەگەر پارەپەرستی، دەستی لێ بەردا

بە سەد دانە دەڵەک زاتێک، لەسەر کورسی ئەمەل دانرا
(دەڵەک) نەبوایە، چۆن وا زوو ئەو جێگەیە بە ئەو ئەدرا
بەبرژانگ، دەوری چاوی خۆم، تەنی، تەلبەند و پاسارە
نەوەک خەوبێت و ئەو دەرچێ، کە خەو زۆردار و لاسارە![2]

---

(١) لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا لەبری (دانا) بەهەڵە نووسرابوو (بۆ ئەو دانەیەی).

(٢) لە نوسخەی ژینی ژمارە (٦١٧)ی ساڵی ١٩٤١دا کە ئەم شیعرە بڵاوکراوەتەوە لە کۆتاییدا ئەم بەیتەش نووسراوە:

بەبۆمبا زیندەورە کز بوو، گەلێ مەعموورە، سووتاوە
هەمووی هیتلەر بوو، قەوماندی، ئەجەل لەم ناوە بەد ناوە

***

دووەم:

گڕ و گاڵ بەیادی شێخ محەممەدی خاڵ، گیرۆدەی چەمچەماڵ

١٩٤٤

غازیی، شەهیدیی، لە لا خۆشترە[1]
نازانێ، کوشتەی، عەشق لەو پێشترە
ڕۆژی قیامەت، چۆن وەک یەک ئەبن
ئەم کوشتەی دۆستە و، ئەو کوشتەی دوژمن
ئەو دڵەی هیوا، بەتۆ، ئەبەستێ
ئاشکرا و پەنهان، تۆ ئەپەرستێ
مەیرەنجێنە و نەک، بشکێ و بێ بەخوێن
لەو خوێناوەدا، دڵگیر بێ و بێ شوێن
من لە پێش چاوی، چاوت ئەکوژێ
چۆن لەلای بیمار، خوێنم ئەڕێژێ
دڵم هەمیشە یادی تۆ ئەکا
لە ڕێی ڕەزاتا، جستوجۆ ئەکا
ئەگەر لە خاکم، گیایەک، سەر دەرکا
بۆنی لە بۆنی، وەفای تۆ دەکا
لە جەهەننەمدا، یادی تۆ ئەکەم
گڕی ئەو ئاگرە، بەنوور تێ ئەگەم

ئەگەر بەهەشتم، ببێ و تۆ نەبی
تاڵ و بێ بەرە، لام وەک پەلکی بی
مستێ مەیلی تۆم، بێ جامی شەراب
بولبولی تۆم و بمکەن بەکەباب
لە سۆز و کزەی برژاندنمدا
هەر زکری تۆیە بەکوڵ دەنگ ئەدا
ئەگەر ڕۆژی تۆ بە بەندەگییە!
فرۆشیارییە، ئەی مووچەت چییە؟!
دوو کەعبە هەیە، یەکێ لەگڵە
ئەوی تر گۆشتە، کە ناوی دڵە
ئەو ئەچی، بەردی، ڕەشی ماچ ئەکەی
ئەم هەزار دەردی، پێ عیلاج ئەکەی
ئەگەر ئەتەوێ تۆ ببی بەمەرد
هەواو هەوەسی خۆت بکە بەگەرد
ئەلفی (مرادت) لەمراد، لابرد
ئەوسا ئەبێتە (مەرد)ی گوردی کورد
ئەڕوانیتە خۆت، بەتاو و تینی
خۆت لە ئاوێنەی دێوا ئەبینی
گلێنەی چاو بە، لەڕێی ڕووناکا
عالەم ئەبینێ و خودبینی ناکا
دوو قافیەمان، لێ بوو بەدوو باڵ
خاڵ و چەمچەماڵ، بەدرێژی ساڵ

(١) ئەم شیعرەی دووەم لە دیوانی پیرەمێردی م. ھ دا بلاو نەکراوەتەوە.

***

شیعری سێیەم بۆ شێخ محەمەدی خاڵ

١٩٤١

شێخی ڕەوشەن خاڵ، چرای نەوەی خاڵ
بەحوکمی قەزا، قازی چەمچەماڵ

تەنها بۆ ئەوە، چووی بووی بەقازی(١)
پێت بڵێین: خودا و بەندەت لێ ڕازی
ئەگینا پایەت، بێ پایان بەرز بوو
خزمەتت لەسەر ئەستۆمان فەرز بوو
ئەوسا بارەگای خودات بەدەست بوو
هەر تۆ دەربەست بووی، کەچی دەر بەست بوو(٢)
ویستت، خزمەتت، بۆ عالەم عام بێ
یا خوا (اتقوا) لە تۆ ناکام بێ
دیارە ئەیزانی ڕۆژی بایەزید
خەرقەکەی تەڕ کرد(٣) بۆ (هل من مزید)
چووە ئەو ئاگرە، بکوژێنێتەوە
ئیسلامی لە دەم بسێنێتەوە
وەلەکێک تووڵێک ئەدا لە ڕانی
خەرقەی فڕێدا، لە کزەی ژانی
بە ئازارێکی هەتیوە ڕووتێ
وتی تەڕ و وشک تێکرا بسووتێ
من قازێتی تۆم لە لا خۆش نەبوو
دوایی بەشتێ، ئەو فکرەم تێکچوو
وتم هیممەتی خاڵت لەسەرە(٤)
بۆ ئەم ئیشە ئەو، دیارە ڕەهبەرە
بیستوومە ڕۆژێ، پێش جەژنی قوربان
ڕووەو شارەکەت، چوو بووی بۆ گەڕان
تووشی شەخسێک بووی لە ئەهلی قەڵەم(٥)
بەخدری زیندەت، دابووە قەڵەم
تۆ خۆت، عەرەفات، لە عەرەفات بووی
مەستی تەجەللای، زات و صفات بووی
جەمال و جەلال، نیگای ئاوارە
عەکسی کردۆتە، شووشەی سەیارە
تەجەللای خۆت بوو بەغەیرەت زانی
ئەمە سرڕێکە، لە عام نیهانی

یاخو بەقەولی گاڵتەی درۆزن
کەرەکەی خۆتت لێ بوە ڕموزن
بەڵێ ئەو شەخسە کە هات ڕووبەڕوو
لەسەر کانیەکەی خدری زیندە بوو
لە (کەر ترێنە)[6] (دەسنوێژی) نەشکا
کەرترێنێ بوو لە شێوە و شکا
لە خوام ئەوێ تۆ هەروا نیک بین بی
مژدە وەرگری (روح الأمین) بی
بە فەیزی ڕۆحی باپیر ئەمین بی[7]
گوڵدەستەی باغچەی ژیان و ژین بی

....

(١) ئەو کاتەی کە شێخ محەمەدی خاڵ کرا بەقازی لە چەمچەماڵ و فەرمانی میری بۆ دەرچوو و شاری سلێمانی بەجێ هێشتووە، پیرەمێرد زۆری پێ ناخۆش بووە کەوا توخنی فرمانی میری بکەوێ بەڵکو ئەیویست لە جێگەی باپیری کە حاجی شێخ ئەمین بووە ببێتە جێنشین و ئەو مزگەوتە بەئاوەدانی بهێڵێتەوە. م. هـ.
(٢) دەربەستی یەکەم واتا بەتەنگەوەهاتن، وە دووەمیان واتا ڕێی لێ گیرا بوو.
(٣) لای م. هـ نووسرابوو خەرقەکەی تەرک کرد. کە هەڵەیە.
(٤) ئەو بەیتە لای م. هـ لە لاپەڕە (٣٠٢)ی دیوانەکەیدا نەنوسرابوو.
(٥) لای م. هـ نووسرابوو (ئەهلی عیلم) کە دیارە هەڵەیە و ڕاستیەکەی (ئەهلی قەڵەمە).
(٦) کەرترێنە: هەورازێک بوو لەبەینی قەرەهەنجیر و کەرکوکدا لە کاتی خۆیدا، بەڵام ئێستە ئەو هەورازە نەماوە بەڵکو بەگرێدەر وەکو تەختکراوی لێ هاتووە. م. هـ.
(٧) ئەمین: نیازی لە (حاجی شێخ ئەمین)ە، کە باپیری شێخ محەمەدی خاڵ بووە.

***

بۆ کۆچی شێخ عەزیزی برای شێخ نووری شێخ صالحی شاعیر

١٩٣٦

ئەی چەرخی چەپگەرد، چەواشەی بێ باک
لە بەهاراندا، گوڵ دەردێ لە خاک
تۆ نەوگوڵێکت، بردەوە ژێر گڵ
زۆر کەست گریاند، سزات دا بەدڵ
عەزیز گوڵێ بوو، بەئاو کەوت سیس بوو
جێ هیوای خاک بوو، حەیفە لە کیس چوو

دوو شیعری پیرەمێرد بۆ عەبدولواحد نووری[1]

شیعری یەکەم:

بۆ چلەی عەبدولواحد نووری

١٩٤٤

زەردە پەڕ، لەسەر گڵەزەردە، کە دار و بەردە
زەرد هەڵگەڕاوە، ڕۆچووە، ناو ئوفقی لاجوەردە
ئەو ڕۆژە جوانە، بەم هەموو، پرشنگی نوورەوە
ڕووی کردە شاری تار و پەنای گرت لە دوورەوە
ئێمەش چرایەکی گەشی، عیلمان، کوژایەوە
ڕۆڵەی وەتەن بەناڵەوە، ئەگرین لە دوایەوە
(واحد) کە کۆچی کردووە، ڕۆژی چلەی ئەوە
یادی ئەکەین بەداخەوە، ڕۆژمان لەلا شەوە
چەند جوانە، وێنەکەی، کە لە (ژین)دا ئەژی وەها
کوڕگەل، هەمیشە، یادی لەلاتان بێ، توخودا

شیعری دووەم:

١٩٤٤

ئەم وێنەیەی، بەشینەوە، ژین[2] خستیە سەر سەری
شەخسێکی خۆشەویستە، بەفەزڵ و هونەروەری
ڕەنجێکی زۆری داوە، گەلێ لاوی پێگەیاند
ئاساری ئیقتیداری، بەتەئلیفی خۆی نواند
گەیییە ئەوەی، کە کەڵکی وەتەن بگرێ، دەستی مەرگ
پێچایەوە بەقینەوە، خوێناوی خستە جەرگ
داخی گرانە، قەدری نەزانرا، لە ژینیا
هەر (ژین)ە، وا بەناڵەوە، ئەگری لەشینیا
توخوا، کوڕینە، لاوینە، بۆ لاوی نیشتمان
وەک پیرەمێرد، چلەی بکەنە، ماتەم و فغان

قەدری گوزەشتە، ڕەغبەتی ئایندەیە، بەتین
نامرن، ئەوانە، وا لە دڵی میللەتا، ئەژین

(١) ئەم دوو شیعرەی پیرەمێرد لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاونەکراوەتەوە.
(٢) ژین: مەبەست لە ڕۆژنامەی ژینە کە پیرەمێرد خۆی دەیبرد بەڕێوە.

***

ئاهی زار(١)

١٩٤٩

بێ هۆش و شعور و دڵفگارم
ناچار کە خەریکی ئاهی زارم
سا، بیکەرەوە، گرێ لە زوڵفت
ئەو بەندە، گرێ، ئەدا لە کارم
وەک بەفرە هەمیشە، ئاهی ساردم
ناوێرێ، کە بێتە لام، بەهارم
چی بکەم، کە بەشێتی. کەوتمە ناو شار
هیند، بەردم، ئەهاوێ، سەنگەسارم
ئاخر! گوڵەکەم، کە تۆم لە دەست چووی
دڵ پڕیە لە خار و، پڕ جەخارم
لەم بێکەسییە و، لە جەوری بێ حەد
پاداشتم ئەوێ، لە کردگارم
دینیشت لەگەڵ دڵا فڕاندم
لای خوایشم نەماوە، شەرمەزارم
وا مامەوە، بێ پەنا و هیوای تۆ
تەنها بەخەیاڵە، دەمگوزارم

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

بەدکار(١)

١٩٤٩

سافیلکەداری، دەستی بەدکارە
شەڕەدار هێجگار، زۆرە لەم شارە

سەیدی قەومێ، کە خۆش باوەڕە
بەدەست فیتنەوە، مێکوتی ساوەرە
هی وایشمان هەیە، بەدۆیش ئەیژەنێ
گۆشتی نەدیوە و دانی دەئاژنێ
ڕێی ئەکەوێتە، هەر دیوەخانێ
زەمی خەڵک ئەکا، هەتا ئەتوانێ
لە دیوەخانان، کە غەیبەت باوە
ئێستا بەپۆکەر، چاری کراوە
خوا عەیبی بزنی، وا خستۆتە ڕوو
کەچی کڵاوی کردووە بۆ بەڕوو
زۆری وا هەیە، موتوربە ئەکرێ
بە ڕووی کێوانە و کەستانە ئەگرێ
لەم هاوینەدا، کۆڵلارە زۆرە
بۆیە ژن و پیاو، کەوتوونە نۆرە
ڕەشەبای نیسان، کەوتۆتە وچان
وا ڕووی کردۆتە، سوریا و لوبنان
هەر وا زەعیمە و کە نون مارشاڵە
دوای با، ئەیبینین، کە قون بەتاڵە
یاخوا ڕۆژی شام، نەکەوێتە شام
(حسنی) و (سعادە) نەگەنە مەرام
شام کە سەرینگای (صلاح الدین)ە
(صالحیە)یش، کوردی بەدینە
«ارم ذات العماد» ئەوێیە
حەیفە نوشوستی بێنێ، ئەو جێیە

(١)ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م.هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە

***

١٩٤٨

گەرماوی ڕەمەزان لەگەڵ گرانی
ئاو لە دڵمان دێت لەبەر بێ نانی
خۆراک لە ماڵا هیچ نەماوە بۆم
ڕۆژوو، ڕامەکە، ئەتگرم، ئەتخۆم

دوو شیعر بۆ کوڕێکی حەسەن فەهمی بەگی جاف(١)

یەکەم

١٩٤٧

مژدەیەکی خۆش، هات بەتەلغراف
کوڕی بوو بەدوو، حەسەن فەهمی جاف
لەناو جەژنانا، جەژن بوو بەسێ
دیارە بوو بەدوو، سێیەی لەدوو دێ
ئەمە تەئریخی، ڕۆڵەی زەکییە
محەممەد سەروەر، گشت ئێل بەگییە
٩٢   ٤٦٦   ٧٢   ٥١   ٢٧ = ١٣٦٦

دووەم:

١٩٤٩

خودا، داد، لە دەست، ئەم پیرە زاڵە
چەند بەسەر دڵی نازدارا زاڵە
حەسەن بەگ، لە جێی دوو پاشا ماڵە
دوو چرای هەڵکرد، لەو بنەماڵە
بای مەرگ یەکێکی، کوژاندۆتەوە
دڵی ئەو ئێلەی ڕەنجاندۆتەوە
(محەممەد سەروەر) کۆچی بەخێرە
قۆچی قوربانی، قەزا وەگێڕە
خوا ڕۆڵە مردن، بەئەجر ئەژمێرێ
یەک، بە، دە، تۆڵەی بۆ ئەبژێرێ
تەئریخە بۆ ئەو، وەکو سروشتە
محەممەد سەروەر، پەپولەی بەهەشتە
٩٢   ٤٧٦   ٦٦   ٧١٢ = ١٣٦٨

---

(١) ئەم دوو شیعرە لای م. هـ بلاو نەکراوەتەوە.

قەڵەندەر

١٩٤٩

لای قەڵەندەر، هەموو، داراتی سلێمان(١)، بادە(٢)
ئەو خوداناسە، سلێمانە، لە موڵک ئازادە
وا دەزانن، کە بناغەی لەسەر ئاوە، دنیا
یا سەراو، یاخود، سەراوێکە، زۆری بادە
لالە عەباسی، عەباسی، هەموو، وشکی کرد
ئاوی ئاوایی، لە شوێنیان، شەتەکەی بەغدادە

---

(١) سلێمان: واتە سلێمان پێغەمبەر.
(٢) باد: واتە با، هەوا و شتی نادیار.

***

ئای گیانە جەرگم(١)

شوباتی/ ١٩٥٠

ئای گیانە جەرگم، ...
توێ، توێیە، بێ تۆ، توێی پەڕەی جەرگم
لە دەورت، دوورم، نزیکە مەرگم
بەخوێنی دیدەم، گوڵگونە بەرگم
خوا بەو جەماڵەی، کە بەتۆی داوە
شۆڕی جنونی، خستە دنیاوە
عەقڵ و هۆش و فام، لای کەس نەماوە
قیامەت، بەقەد، قامەت(٢)هەڵساوە
گیانە تۆ جوانی، ئارامی گیانی
خۆت مەشارەوە، هەتا ئەتوانی
بۆ ئێمە سەیری، سنعی یەزدانی
بۆ تۆیش سەرفترە و زەکاتی جوانی
مەترسە ئەوەی، کە تۆ ئەبینێ
نایەوێ، دەقی، جوانیت، بشکێنێ
عەشقی ساف، عاشق، بەڕۆح ئەژێنێ
ئارەزووی وەسڵی، لە لا نامێنێ

هانا، هەی سەرخێڵ، نازدارانی جاف
تۆ ئاوێنەبە، بۆ عەشقێکی ساف
ئالودە مەبە، بەلاف و گەزاف
بۆ ڕۆحی عەشقم، ببە بەمەتاف

---

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.
(٢) قامەت: قامەتت، باڵات، بەقەد بەرزیت.

***

بۆ کۆچی سەید نووری نەقیب

١٩٥٠

هەر نیوە شیعرێک تەئریخێکە بۆی
دەلالەت دەکا، لەسەر چاکیی خۆی
نووری میری سوور، چوو بۆ ناو جەننەت
٢٦٦ ٢٦٠ ٢٦٦ ٨٩ ٥٧ ٥٣ (١٣٦٩) کۆچی
فەقیدی سیادەت کەوتە بەر ڕەحمەت
١٨٤ ٤٧٥ ٤٣٦ ٢٠٧ ٦٤٨ (١٩٥٠) زاینی

بۆ کردنەوەی یانەی فەرمانبەرانی سلێمانی(١)

شوباتی/١٩٣٣

دەمێ بوو داوای، نادیان ئەکرد
زۆر بەخیلیمان بەشاران ئەبرد
خوا بۆی ڕێکخستین، قەراری درا
هەرچی پێویستە، وا بۆی ڕێکخرا
باخچەی بەر سەرا کرا بەنادی
گوڵ و گوڵزارە، وادی بەوادی
متصرف خۆی تەشریفی هێنا
ئینتخاباتی ئەعزای پێک هێنا
بەڕایی هەقیی نۆ کەس دانرا
هەموو تێکۆشن یەکسەر وەک برا
متصرفیش نوتقێکی وای دا

زۆریان تەقدیرکرد، خەڵکی لەوێدا
تەفسیری غایەی نادی بۆ کردن
یەکێتی و ڕێکی، خەفەت دەرکردن
خوا ڕەوای بینی، نادیمان بۆ بوو
بێ دەرەتانی، مەئموور بەسەرچوو

---

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

حەفصە بەهارە(١)

حەفصە بەهارە، گوڵ گەشایەوە
ئاوی کارێزی، شەریف ژیایەوە
هاڕە هاڕی ئاو، خوێندنی بولبول
سەد بار پیریش بی، شەوق ئەدا بەدڵ
چوالە گوڵی کرد، ئەرخەوان سوورە
هێشتا پشێوی، لەناو شار دوورە
گوڵاڵە سوورە، بووکی بەهارە
منیش بۆ بووکێ، دڵم داغدارە
بەفر و هەڵەکۆک لەمن قەوماوە
گوڵ بە (توفیق)ی هەولێر بڕاوە
تا تۆ و (فەهیمە) خۆشبن من هەروام
باوجود هەتا، دەمرم بەتەمام
نەیسە، بێینەوە، سەر باسی بەهار
وا سەوز بوو سێو، هەڵووژە و هەنار
شنگ و هەڵەکۆک، پرچیان درێژ کرد
هێندەم پیشۆک خوارد کەڵلەمی گێژ کرد
دارێکی زۆرم، کرد بەبێڵەکان
ئەیدەم بەئێوە بۆ بن گۆزروان
وا بەخلەخل، (نیسان)ەکەش هات
(چارشێوی) سەوزی پۆشیوە وڵات

(سیوجگەری) زستان، دەڵێن زۆر چاکە
بن توەکەشمان، ماڵیوە و پاکە
شیش و مقەڵی و ئاگرم داناوە
تەماتەی سەوزی پاریشم ماوە
پشتە مەغزە و دووگ، گورچیلەش دێنم
هەرچی بیفرێنێ، قوڵی دەشکێنم

---

(١) مامۆستا م. هـ دەربارەی ئەم شیعرە لە لاپەڕە ٣٣٦ی (پیرەمێردی نەمر)دا دەنووسێت: ئەم هەڵبەستەم لە دەستخەتێکی پیرەمێرد خۆیەوە وەرگرتووە. بەڵام مێژووی پێوە نییە، دیارە کە بۆ حەفصەخانی خوشکەزای وتووە کە خوشکی جەلال صائب و جەمیل صائب. هادی صائب بووە و ژنی میرزا فەرەجی حاجی شەریف بووە، کە بازرگانێکی بەناوبانگی بەغدا بووە و پیاوێکی زۆرباش و لەسەرخۆ و بێوەی بووە.
پیرەمێرد لە بەهارێکدا داوای لێ کردوون کە لە بەغداوە بەسەردان بێنەوە بۆ سلێمانی و بۆ ئەمە ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بۆ ناردوون.

بەنگۆکە و پیاز و کەوەر و تەرخوون
لەگەڵ بەهارا، هەموو پەیدا بوون
سەرتوێژی ماست و پەنیری تازە
هەموو بەغدا بۆی، ئاواتەخوازە
ئاخ ئا ئەم بەزمە، بەتۆوە خۆشە
ئێوەی تیا نەبن، بێ تامە و بۆشە
شایی نەورۆزم، کورد بەناو داو
ئێوە دیار نەبوون، لێم بوو بەزووخاو
تو خوا و پێغەمبەر، بەسیە غەریبی
ئەو عومرە خۆشە، لەگەڵ ئێمە بی
وا بەشوێنتانا، خۆم دێمە ئەوێ
لام وایە میرزا، منی خۆش ئەوێ
ئەگەر تەشریفی بێتەوە ئێرە
ئەوانی ئێرە، ئەبنە گای گێرە
لە سایەی خواوە، لە کاراین زۆرین
(میرزا) گەورەبێ، خۆش ڕائەبوێرین

***

بۆ شەهیدان مستەفا خۆشناو و محەممەد قودسی[١]

١٩٤٧

دیسان وا کۆستی نوێمان کەوتەوە
گەڕی گەردوونە، کوردی گرتەوە

ئەم دوو دار تەرمە، دوو نەڕەشێرە
زنجیریان پچڕان، گەیینەوە ئێرە
لە ڕێی ئێمەدا، گیانیان فیداکرد
ناوی بڵندیان، وا بۆ خۆیان برد
ئەو پەتەی لەملی ئەمانە خرا
ئەوانی خنکاند، بەڵام پەت پچڕا
پڵنگی ئەنگێوراو بەهەڵمەتترە
گۆم هەتا قووڵ بێ، مەلەی خۆشترە
وا پێمان ئەڵێن دەم بەپێکەنین
گیانمان فیداکرد، ئێوەی پێ بژین
ئەم جووتە شێرە، دلێری شەرزە
لەناو مێژوودا، ناویان زۆر بەرزە
هیچ پێیان ناوێ کفن و دفن و شین
شەهیدان لەناو دڵمانا ئەژین

---

(١) ساڵی ١٩٤٧ دوای ڕووخاندنی کۆماری ساوای کوردستان لە مەهاباد، ئەو چوار ئەفسەرە کوردە تێکۆشەرەی بەشدارییان تیادا کردبوو بەهۆی بەهەڵەداچوونەوە خۆیان دایەوە دەست حکومەتی پاشایەتی عیراق ئەویش لەبری لێخۆشبوون فەرمانی لە سێدارەدانی بەسەرا دان. لە شەهیدان تەرمەکەی عزەت عەزیز برایەوە ئامێدی، خەیروڵڵا برایەوە بۆ هەولێر. مستەفا خۆشناو و محەممەد قودسی هێنرایەوە بۆ گردی سەیوانی سلێمانی.

***

بۆ داخستنی گۆڤاری گەلاوێژ[١]

١٩٤٩

داد لە دەست جەورت هەی چەرخی سەر چەوت
وا گەلاوێژ[٢] کەوت، گەلاوێژ[٣] بۆچ کەوت!؟
ئاسۆی ئەدەبی، کوردی پڕ تەمە
سفیدەی بەیان، شینە ماتەمە
(ژین) بۆ گەلاوێژ، بووبوو بەپەرژین
ئێستا لە دوای ئەو، بێزارە لە ژین
ئیبراهیم[٤] لەناو (نار)ا سووتاوە
(سەجادە)ی[٥] تەقوا، بێ ڕایەڵ ماوە

هیوامان وایە کە چەرخ وەرگەڕێ
سەجادەم بەسەر شەتدا بگەڕێ
پیاوێکمان ئەمرێ تەعزیەی بۆ ئەگرین
بۆچ بۆ گەلاوێژ، نەگرین، تا دەمرین؟
گەلاوێژ هەرچەند، جارجارە هەڵدێ
لە بورجی خۆیدا، دوایی هەر هەڵدێ

(١) ساڵی ١٩٤٩ و دوای دە ساڵ بەردەوام دەرچوونی گۆڤاری گەلاوێژ لە ساڵی ١٩٣٩ وە، بەداخەوە داخرا.

(٣،٢) گەلاوێژی یەکەم ئەستێرەی گەلاوێژە و گەلاوێژی دووەم گۆڤاری گەلاوێژە.

(٤) ئیبراهیم: مەبەست لە ئیبراهیم ئەحمەدی خاوەنی ئیمتیازی گۆڤاری گەلاوێژ بووە. هەروەها نیشانەیە بۆ ئەو ئایەتەی کە دەفەرموێ (یا نار كوني برداً وسلاماً على ابراهيم) ئیبراهیم خراوەتە ئاگرەوە و نەسووتاوە.

(٥) سەجادە: مەبەستی لە زانای ئەدەبی کوردی مامۆستا (علاءالدين سجادی) بووە کە سەرنووسەری گۆڤارەکە بوو.

***

بۆ گۆڤاری گەلاوێژ[1]

١٩٤٤

لە (ژین)ەوە بۆ گەلاوێژ:

«کە ژین بستی عفریتەکان دەوری گەلاوێژیان داوە خەریکن لە گەلاوێژ کەوتنا، گەلاوێژ بخەن، ئەم شیعرانەی پێشکەش کرد».

پیرەمێرد

گەلاوێژ، خوشکە باڵا بەرزەکەی ژین
ملوانکەی تۆ، لەڕیشەی عەقدی پەروین
بەشەوقی تۆوە ڕوونە، ئەم جیهانە
بەڵام (خوفاش)[2] لە تیشکت کوێر و نابین
بەکوێری چاو هەڵێنێ نەنگە ویستت
بەدی عەشرەت نمەکگیرە بەئاین
ئەگەر عفریت وەکو مانگ بێتە سەر ڕێت
کە کەوت جەستەی بەلنگەوقووچ ئەبینین
(شەهاب)ی ساقییت، ژینە مەترسە
«جعلناها رجوماً للشياطين»

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

(٢) خوفاش: شەمشەمە کوێرە.

***

بۆ گۆڤاری گەلاوێژ

١٩٤٧

گەلاوێژ کەوتوە، یاخوا نەکەوێ[1]
کوردستان شەوقی، شوعەرای ئەوێ
زۆری نەماوە، شوعەرا، لاڵ بێ
توخوا مەیەڵن، وا لاڵ و پاڵ بێ
(علاءالدين)ی سەجادی وا هات
وەک بەرات، سفرە، بێنیتە جەمات

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

دوو شیعری پیرەمێرد بۆ مەحوی

کانوونی دووەم ١٩٥٠

قەسیدەی (بەحری نوور)ی مەحوییە، بۆ ژین ئەمجارە
کە بۆ ئەم جەژنی مەولودە ئەشێ ئەم نیعمەت و گفتارە

١٩٤٧

«مەحوی لەعەدەمدای، چە هەرای پێ ناوێ
پێچپێکی سەرە، دەوری سەرای پێ ناوێ
بێگانەو بێ یار بە، کە بارت سووکە
دڵ تێکەڵی یەکە ئاشنای پێ ناوێ

***

بۆ کۆتایی جەنگی جیهانی

١٩٤٥

حیجازی کوردی و نەوای عیراقی
هەردوو لە کاران سا دەی هەی ساقی
ئەمڕۆ ڕۆژێکە، شەڕ بڕایەوە
دەرگای شادیمان بۆ کرایەوە

لەسایەی خواوە پێمان کەوت پەیمان
کە هاوپەیمانمان بۆ بوون بەتەیمان
ئێستا لە شایی سوێندخۆرەکانا
دەنگی دەهۆڵ دێت لە کوردستانا
وا بەهەڵپەرکێش بەرز ئەبینەوە
بەپیریی ئەچین بەپیر ژینەوە
هۆ هۆ ژین، هەی ژین لە کوردستانا
خاوەن مژدە بی لە سای یەزدانا
لاوکی کوردی بۆ لاوانتە
جنة المأوى نیشتمانتە
ناوێرم لەمە زیاتری بڵێم
قەتار و زەبوور وەک یەک دێتە گوێم

***

شیوەنی نەو نەمامێک[۱]

١٩٣٢

وا بەکوڵ، ئەگریم لەگەڵ تۆ، هەوری سووری بەهمەنی
من بەوەی گوڵ کەوتە ژێر گڵ، تۆ بەوەی گوڵ پێکەنی
تازە گوڵ، بۆ تۆ بوو، ئەم چەندانە، سەیرانم ئەکرد
تۆ بەجێت هێشتین، گوڵستان، بوو بەچاهی بێژەنی
دایکی خاک، وەک دایکێ بیگرە باوەش، ئازاری مەدە
جێگەکەی تاریکە وا ترسا، لە خەودا ڕاچەنی
دوێنێ نەورۆزم بەبەژنی، نەو گوڵانی ئاڵ ئەکرد
دەوری دەوران، دەورەمی ئەمڕۆ بەبەرگی شین تەنی
نیوە بەیتی دوایی ڕۆژی ڕۆینی ئەو دەردەخا
من ئەزانم سێبەری (طوبا)یە بۆ ئەو نیشتەنی

(۱) پیرەمێرد ئەم شیعرەی بۆ کۆچی خوشکێکی ئەحمەد بەگی تۆفیق بەگ وتووە.

***

دڵەکەم غەمگینە[۱]

١٩٣٢

دڵەکەم غەمگینە، دڵەکەم غەمگینە
ئەگەر غەمخواری، وەرە بمبینە
خوایە ئەم دڵەت، تۆ بۆ چ دا بەمن
عەشق و حەیاتم لێک بوون بەدوژمن
عەشق غەمی ئەوێ، حەیاتیش خۆشی
ئاگر لە دڵدا، چۆن دادەپۆشی؟!
باری حکومەت، لە جەستەم بارە
دڵیش بەتیری یار بریندارە
دەورەی ڕۆژگار، گەردشی بادا
با بەبادە غەم بدەین بەبادا
کە غەم ئەمخاتە ماڵی بێهۆشی
ناچار دەست ئەکەم، بەبادەنۆشی
دەستگیریم بکە، ئەی یاری شەبگەرد
بە پەیامی یار، لە دڵ دەرکە دەرد

(۱) مامۆستا م. هـ دەڵێت: پیرەمێرد ئەم شیعرەی لە ئاهەنگێکی شانۆیی قوتابیانی زانستیدا نووسیوە.

***

بۆ ئەحمەد بەگی تۆفیق بەگ[۱]

بارانی نیسان بوو بەمرواری
بەڕەحمەت بەسەر ئێمەدا باری
زانستی بەینێک برەوی کەم بوو
وەک گەوهەر لەناو سەدەفدا ون بوو
غەواسی عیرفان لە نەسلی غەواس
زانستی[۲] لە گێژ، گێژی کرد خەلاس
زانستی و زانست یاخوا بمێنن
بەڵکو بێکەسان، بەشەو بخوێنن

خوێندنی شەوە، ڕۆژ ئەکاتەوە
پەردەی تاریکی، لائەباتەوە

(١) پیرەمێرد ئەم شیعرەی بۆ ئەحمەد بەگی تۆفیق بەگ نووسیوە کە بۆ جاری دووەم بۆتەوە بەمتصرفی سلێمانی و قوتابخانەی زانستی ژیاندۆتەوە.
(٢) زانستی: قوتابخانەی زانستی.

***

دوو شیعر بۆ کۆچی جەمیل صدقی زەهاوی

یەکەم:

١٩٣٧

تەوەکلی نەبوو، ئەمسالّ، ئەمەندە خۆلّ باری
تەعاملی نەبوو، هەور کەوتە گریە و زاری
فەلەک بوو، خاکی ئەبێژایەوە، بەسەرمانا
مەلەک بوو، چاوی دەئێشایەوە لە گریانا
بە بای زەهاوە بەهاران کە هەوری ڕەش ئەگری
بەشینی بولبولە گریانی شەونم و هەوری
هۆزاری گوڵشەنی ئەم خاکە پاکە بوو تاک بوو
فەزای ئەدەب بەچرای شیعرەکانی ڕووناک بوو
بە باڵی شیعر و ئەدەب، شاهبازی میعراج بوو
شەهی سەریری ئەدەب، فەلسەفەیشی سەرتاج بوو
ئیتر نەماوە ئومێدم، لە داری دنیادا
بگاتە ڕیزی جەمیل صدقی، کەس، لە(زەورا)دا
بە مەسرەعێکە دەمی مەرگ و تەرجەمەی حاڵمان
کسوفی ڕۆژە (ذهاب)ی زەهاوی لای عالمان

***

بۆ کۆچی جەمیل صدقی زەهاوی

دووەم:

١٩٣٧

باوەڕ ئەکەم کە گیانی بڵند نامرێت و ئەژی[١]
جاران بەخەو بوو، ئێستە بەدیمانە هاتە دی
چەندە گیانی مردوو، بانگ ئەکرێ و گفتوگۆ ئەکا
فەن بۆ ژیانی تاسەری گیان، جستوجۆ ئەکا
بڕوانە ئاسمان بوەتە پەلکی زەرد و سوور
گیانی زەهاوییە کە ئەدرەوشێتەوە لە دوور
گوێم لێیە بانگ ئەکا بەخێربێن بەکۆمەڵی
ئەم هاتنەتان نیشانەیە، بۆ ڕەنگی یەکدڵی
شادم بەمە، بەمەیلەوە یادئاوەریم ئەکەن
دیارە بەقەدری خوێندنەوە، بەرز ئەبێت وەتەن
هەتا حورمەتی گوزەشتەی بێ، تازە پێ ئەگا
خوێنی حەماسەت هەڵدەقوڵێنێ لەناو ڕەگا
دەرکەوت زەهاوی وا لە دڵی ئێمە دا ئەژی
چەند بەختیارە، دیارە کە ئاواتی هاتە دی
سەد ساڵی تر بپرسی، جەمیل صدقی وا لەکوێ؟
دەنگی بڵندی خۆی، لە هەموو شعرێ دێتە گوێ
ناڵێم کە هەیکەلێکی ببێ، وێنە مردووە
دیوانی شیعری چاکترە، ناودار و زیندووە
پێرار بەشیعری ئەو بوو کە (فیردەوسی)[٢] ناسرا
فیردەوس[٣] بوو بەهەواری دوو فیردەوسی وەک برا
کاک جەمیل، بەیادی جەمیلت بوو، کە شیعرم هات
ڕاوەستە، زۆری ناوێ، وەختە منیش بێمە لات

(١) پیرەمێرد ئەم شیعرەی بۆ چلەی ماتەمی جەمیل صدقی زەهاوی وتووە کە لە ڕۆژی ١٩٣٧/٥/٢٧ لە بەغدا پێکهاتووە. پیرەمێرد شیعرەکەی بەکوردی نووسیوە و دوایی کردوویە بەعەرەبی و لەوێ خوێندوویەتیەوە. وەک مامۆستا هاوار نووسیویە، منیش کە تەماشای شیعرە عەرەبیەکەم کرد لە ڕووی کێش و داڕشتنەوە ناتەواو بوو، بۆیە هەر کوردیەکەمان نووسیوە.

(٢) فیردەوسی: شاعیری بەناوبانگی فارس و خاوەنی شانامە.
(٣) فیردەوس: واتا بەهەشت.

***

بۆ پەروین[١]

١٩٢٨

خوشکە گیان پەروین، ئەستێرەیەکی ئاسمانی
کەچاو هەڵدێنی و هەڵدێی، ئەوەندەی ڤینۆس جوانی
لە پەلکی(ئایشێ و فاتمە)[٢]دیلانێت بۆ هەڵئەخەم
بە پەیژەی عیسادا لە ئاسمانت سەرئەخەم
فریشتەکان دێنە لات، کە وەختێ خۆت نیشان دا
ڕایان کێشەرە خوارێ، بەرێگای کاکێشاندا
دەبا لەناو کوردا، بەلکیسێکیش پەیدابێ
بەشکو تەختی سلێمان، بەهۆی تۆوە ئاوابێ

....

(١) ئەم شیعرەی بۆ (پەروین) کچەزای نووسیوە بەبۆنەی لە دایک بوونیەوە بەزمانی (فایق هوشیار)ی برایەوە بۆی وتووە.
(٢) ئایشێ و فاتمە: پەلکە زێڕینە، پرچی ئایشێ و فاتمە.

١٩٤٣

«نوقتەی سەیرانی یارانی لابرد
چووە سەر ڕەحمەت، خەڵکی لێی ڕاکرد
نەورۆزی خەستە، بارانی نیسان
وا ئەم جومعەیە ئەچین بۆ سەیران»

***

ماتەم[١]

١٩٣٩

ئەمڕۆ ڕۆ ڕۆیە و شین و ماتەمە
چەرخی نیلگون خومخانەی خەمە
بەهار ڕوو زەردە، ڕەنگی وەرەمە
هەور بۆمان ئەگری هێشتا هەرکەمە

تازە نەمامان، سەر لەگەڵایە
تازە نەمامان سەر لەگڵایە
دنیا گەرم بوو، وا دەی سێبەر هات
سێبەری ئێمە، ڕووی کردە نەهات
ئەو ڕۆیشت بۆ خۆی جێگای بەهەشتە
ئێمە کەوتینە شەڕی کەنیشتە
دنیا خراپ بوو تا هات ئەگۆڕڕا
جێی چاکان نەما مەگەر لە گۆڕا

....

(١) پیرەمێرد ئەم شیعرەی لە کارەساتی کوشتنی (مەلیک غازی) دا وتووە.

***

بۆ حاجی عەلی ئاغا[١]

١٩٣٩

موحبی ئالی کاک ئەحمەد[٢] سەدیقی نەسلی گەیلانی[٣]
ئەنیسی عالم و فازل، جەلیسی شێخی عوسمانی
چرایەکی سلێمانی بوو، شەوقی دابووە بەغدا
لە جێی پەروانە خۆی بووبوو، بەخزمەتکاری ئینسانی
خوا بەو خزمەتەی کردی، مکافاتی وەها داوە
لە خزمەت باوکیا نێژرا، لەبەر پێی غەوسی گەیلانی
لە ئاسمانی عیبادەتدا شوعاعی مانگ و ڕۆژێک بوو
بە فەیزی (قادر)[٤] و نەقشی منەوەر بان و ئەیوانی
ئەڵێم هەقمە بتۆرێم، بۆچی تۆ پێش خۆت نەدام گیانە
خەریکم پارە پارەی کەم، کراسی عومری گریانی
هەموو خزم و کەس و کارت هەتا بەغدا سەفەریان کرد
ئەوا من دێم لە خزمەتتا، هەتا دەرباری سوبحانی
دوعا دێنم لەگەڵ خۆمدا، بەدیاری، بارێکی سووکە
لە جەمعی ئاڵی قوربانی و هەموو شاری سلێمانی

کـــه چووی بۆ (جنة المأوی) ئەمـــە تـەئریخی ڕۆینتـــە
علـی غـــالب چووە مـــەئوای ئـازادی بـەمـــیـــوانـی
١٣٥٨ی کۆچی

....

(١) حاجی عەلی ئاغای باوکی عبدالله لوتفی.
(٢) ئەحمەد: مەبەست لە حاجی کاک ئەحمەدی شێخە.
(٣) گەیلانی: شێخ عبدالقادری گەیلانی.
(٤) لای م. هـ بەهەڵە نووسراوە(بەفەیزی قادری نەقشی) ڕاستییەکەی ئەبێ بنووسرێت: قادری و نەقشی. چونکە زۆر کەس هەن پەیڕەوی هەردوو تەریقەتەکە دەکەن. واتا سۆفی و دەروێشن، نەقشی و قادرین.

***

١٩٤٩

«مـــام ڕەمـــەزان سێ لاقـــە، هەر لاقـــێکی دە ئەمـــوست
ڕۆژێ ئەمـــوســـتـــێکم بڕی لە بیـــست و نۆ دا ئەو نوست
ئـنجـــا مـن ڕاست بـوومـــــەوە، ئـازانـە چاپک و چوست
ئـەوم دەرکـــرد لـە مــــالّـی کـــردم بەجــــەژنی دروست
حــســابی کــۆن ســەیریکە لەســەر پێنج و دەیوو بیــست
هەر سێ پێنج و دوو بیــست بوو پەنجـا و سـەدم نەدەبیــست»

***

گوڵستان، ڕەنگی زەردە(١)

١٩٣٣

ئەوا پایزە گوڵستان، ڕەنگی زەردە
گەڵای دار وەری، بای سەحەر ئاهی سەردە
باڵندە لە هەردە
دڵی پڕ لە دەردە
پەرێشانە سونبول، چنار بەرگی لوولە
گوڵی قەهقەهە ماتە، مینا مەلوولە
چە عالەم شموولە
ئەم ئەیلولە غوولە
درەختێکی طوبای بەهەشتی عیراق بوو

لە مەئوایە، مەئوای، کە، سایەی بەسەرچوو
درێغا لە دەست چوو
بەڵام زوو، بەزوو
لقێکی بڵندی لەجێ و، جێی هیوایە
وەک ئەسڵەکەی سایبان بی، خودایە
کە داڵدە و پەنایە
وەدیعەی نیایە
کە بەڵکو عیراق، وەک، عیراقی
عەباسی
بەهەشتی زەمین بێ، بەلالە عەباسی
بڵندە ئەساسی
نەبینێ کەساسی
بەعیلم و فنون بێبە دەورانی مەئمون
فرانسە دیسان پەیڕەوی بێت و مەفتون
هەموو شاد و مەمنون
وەکو عەهدی هاروون
کە ئێمەش نەوەی فازلی ئەو زەمانەین
ئەبێ سەرکەوین، تا بزانرێ لەوانەین
لە باپیر نیشانەین
فیدایی یەگانەین

....

(١) پیـرەمـێـرد ئەم شیـعـرەی بۆ مـاتەمی کـۆچی مـەلیکی عـیـراق وتووە. هەروەها لە سـاڵی ١٩٣٩دا دیسـان دەستکاری کردووە و لە کۆچی مەلیک غازی دا بڵاوی کردۆتەوە. ئەم دوو شیعرە هیچیان لە دیوانی پیرەمێرد م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

تێبینی: لە سەرەتای هەردوو شیعرەکەدا پیرەمێرد نووسیویە: نەشیدەی ماتەم، گۆرانی مەکتەب. لەسەر وەزنی «بەهاران چە مەحزوون ئەناڵێنێ بولبول».
بڕوانە ڕۆژنامەی ژیان ژمارە ٣٨١ ساڵی ١٩٣٣ .
ڕۆژنامەی ژیان ژمارە ٥٦١ ساڵی ١٩٣٩ .

***

ماتەمی بەهار

بەهار ماتەمی کەوتە ناو، ڕەنگی زەردە
بە گریانی هەور، بای سەحەر، ئاهی سەردە
باڵندە لە هەردە
دڵی پڕ لە دەردە
درەختێکی طوبای بەهەشتی عیراق بوو
لە مەئوایە مەئوای کە سایەی بەسەرچوو
دریغا لە دەست چوو
لە نەوجوانیا زوو
لقێکی جوانی لەجێیە و جێی هیوایە
وەکو ئەسڵەکەی سایەیان بێ، خوایە
پەنا و هیوایە
لەبنجی نیایە
کە بەڵکو عیراق، وەک عیراقی عەباسی
بەهەشتی زەمین بێ، بەلالە عەباسی
بلند بێ ئەساسی
نەبینێ کەساسی
هەموو ئێمە بەندە و نەوەی ئەو زەمانەین
ئەبێ پێشکەوین، تا بزانرێ لەوانەین
لە ئەجداد نیشانەین
فیدایی یەگانەین

***

بۆ ڕۆحی مەولەوی(1)

١٩٤٨

ئەی بەناو مەعدووم، وەی بەگیان مەوجود
عەدەم زینەتی، داوە بە وجود
با مەعدوومیش بیت، نامری هەر ئەوی
شیعرت بانگ ئەکا، ها، ها، مەولەوی

سۆزی شیعری تۆ لە (ئاتەشگا)وە
ئاگری نەورۆزی خستە دنیاوە
ئەو حەوتەوانەی لە کایەدایە
هەر شیر و شیری وشتری تیایە
شیعری تۆ لەسەر، چیای کوردستان
لەرزە ئەخاتە سوپهری دەوران

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی نەمری م. ھ دا بڵاونەکراوەتەوە.

***

بۆ سەید ئەحمەدی خانەقا لە کەرکوک

١٩٤٩

«دوو دار پێکەوە، بخەیتە کوورە
هێند لێکیان خۆش دێ، گڕیان وەک نوورە
ئێستا هەردووکمان، وەها پواوین
گیرمان نەماوە، جەڕی سواوین»

***

شینی مستەفا مەزهەر(1)

١٩٤٦

ئاخ چی بکەین لەگەڵ، چەرخی چەپگەردا
مینای دڵمانی، کێشا بەبەردا
برینی جەرگی، کولاندینەوە
چرای زانستی، کوژاندینەوە
لە گردی سەیوان، مەحشەر هەڵساوە
ئەم شارە تێکرا، وا خرۆشاوە
مستەفا ئەفەندی، کۆچی دوایی کرد
خۆشی ئێمەشی لە تەک خۆیا برد
هەوری ئاسمان، کردی بەباران
فرمێسک ئەبارێ، لە دیدەی گریان

هاوین و باران، مانای لێ بگری
بۆ مەرگی ئازیز، ئاسمان ئەگری
ئەم خەڵکە کەوا بۆی بەپەرۆشە
سەبارەت بەخووی چاک و ڕووی خۆشە
خزمەتێکی وای کرد لە دنیادا
دەرسی ئەخلاقی بەمەردمان دا
جۆش و خرۆشی شیوەن بروانە
تێدەگەی قەومی کورد قەدرزانە
وەک ئێشی داخی خۆش نابێتەوە
شوێنیشی هەروا پڕ نابێتەوە
مستەفا مەزهەرکە ناونراوە
٣٢٠   ١٠٤٥   =١٣٦٥   =١٩٤٦
بەو ناوە ساڵی مەرگی بێژراوە

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

بۆ کۆچی مەلا عەزیزی موفتی

بەدوو مەسرەع بەمیلادی و بەهیجری
بە دوو تەئریخ قەڵەم بۆ موفتی ئەگری
ئەناڵێنێ لە غەمگینی، کە نەفتی
(عزیز قوم لەدەستمان چوو بمفتی) ١٣٦٦ - ١٩٤٧ زاینی

***

ناسۆرێکی تازە بۆ دڵی کوردەواری

ڕۆژی (٥)ی شوباتی (١٩٣٥) کە ئەحمەد موختاری وەسمان پاشای جاف بەدەستێکی ناپاک شەهید کرا.

دوو مەسرەع، یەکێ، کەیخوسرەوانی
دووەمیان خاڵی، ڕووی ئەردەڵانی
بووبوو بەشیعری، جوان و نەوجوان
دریغا فەلەک، خستیە ناو سیروان[1]

ئەحمەد موختاری وەسمان پاشا، لە باوکەوە کەیخوسرەوی، لە دایکەوە ئەردەڵانی، ئیفراتی سەخاو زەکا بووبوە نەگبەتی سەرشانی. خۆی دانا دوو داخی بەدڵی عالەما نا.

شاعیر بوو، شاعیر، ئەنجامی وایە
فەلەک بەزەیی بەکەسا، نایە!

(١) سیروان: ئاوی سیروان. ئەحمەد موختار بەگی جافی شاعیر لەو ڕۆژەدا لەسەر کەڵەکێک لە کەناری ئاوی سیروان شەهید کرا. ساڵی (١٩٨٥) من چووم بۆ عەبابەیلێ کە گۆڕەکەی لەوێیە و هەڵبەسترابوو ئەم بەیتەی لەسەر نووسرابوو. کەوا بزانم شیعری قانعە کە بۆی نووسیوە:
«ڕۆڵە مردوو نیم بزانە شیوەنی کوردانمە
نامەوێ دجلە و فورات و ئارەزووی سیروانمە»

***

مزگەوتی خورماڵ

١٩٤١

چوومە مزگەوتی خورماڵ بەگریان
ئاخ ڕۆژی ڕەش و وێران و عوریان
تەهلیلە بووە بەچەکەوکەوان[1]
ڕیزی بەستووە ئەسپێی مریدان
هەر ماڵی خوایە ئەبرێ بەتاڵان
ئاساری کۆنی ئیسلام ڕووخاوە
بەجاڵجاڵۆکە، مینبەر تەنراوە
ئیمامی میحراب کولەکەی ئاوە
پێخەفی کۆنی تیا هەڵچنراوە
خەڵک لەبەر بێگار هاتوونە ئامان
دەوری ئەسحابان سێ مزگەوت کران
یەکێک لە (نگل) دووەم لە(کرمان)
سێهەم لە (خورماڵ) سەرچاوەی کوردان
هەر سێ ئاساری ئەولای هۆمەران
ئاساری فەخرە بۆ دەوری ئەوان
سوڵتان سەلیم گۆی، شاهی بردەوە
قوببە و منارەی تازە کردەوە

قەڵایەکی کرد بەو سەر گردەوە
سەربەرزی خستە قەومی کوردەوە
شێخ بوو بەواریس بۆ قەومی ئەوان
کە شێخان تۆبەی مورید دائەدەن
ئەڵێن (دەست زەنی)(٢) ماڵی کەس مەکەن
بەڵام کە خۆیان مورید ڕووت ئەکەن
مەکەیان بۆ نییە، سواڵکەری مەککەن(٣)
موڵکی خوا و سوڵتان کەوتە دەس ئەوان

....

(١) چەکەوکەوان: نیازی لە چەکەوکەوانی هەلاجە. وا دیارە لەو کاتەدا کە پیرەمێرد چۆتە مزگەوتی خورماڵ، هەلاجی تیابووە. کە لۆکەی شی کردۆتەوە تیایا م. هـ.
(٢) دەست زەنی: یەعنی دەستدرێژی.
(٣) مەککە: شاری مەککە لە سعودیە. لە کاتی خۆیدا پیش دۆزینەوەی نەوت زۆر هەژار بوون و گەلێکیان سواڵیان کردووە.

***

چوارین

١٩٤٧

«ئۆخەی پێکەنین دەمی هەڵپچڕیم
لەو خۆشیەی کەوا دانیشتووم ئەگریم
هەروەک ئاوێنەی ڕووت و بێ بەرگم
دەوران لە ئەرکی بەرگی دابڕیم»

***

بۆ کۆچی مەلا ئەفەندی (هەولێر) (مەلا گچکە)

١٩٤١

ئاینی ئیسلام دەری خستووە
دوای مردن گیانی وەلی زیندووە
وەلی سیفاتی خودای تێدایە
نائبی نەبی و لەبەند ڕەهایە
بە هیدایەتی خودا مەحفووزە
نەبی مەعسوومە، وەلی مەحفووزە

سیفەتی پایەی وەلێتی سیانە
عیلم و ئەدەب و زیکری سوبحانە
جگە لەوەی ئەو، بابی هەژار بوو
چاکە و بەخشندەی هەزار هەزار بوو
نیوە شیعری دوایی تەئریخی خشتە
مەدرەسەی مەلای هەولێر بەهەشتە

***

١٩٣٥

«مژدەبێ حەرفی تازەمان بۆ هات
هاکا دیوانی مەولەوی دەرهات
حەسەن بەگی جاف گەورەیی نواند
تەرجەمەی حاڵی مەولەوی گەیاند»

***

بۆ کۆچی شێخ حسام الدینی تەوێڵە

ڕەشە هەور ئامان، تەختی هەورامان
تەخت بووە لەگەڵ بەختە هەرامان
تاریکایی شەو ئێوارە دەرکەوت
لافاوی دیدەی دینداران سەرکەوت
ئەم بوومەلەرزە و تۆف و تۆفانە(١)
دیار بوو نیشانەی ئاخر زەمانە
دوای حسام الدین شێری دین سوا
خار(٢) لە تەوێڵی(٣) تەوێڵە(٤) ڕوا
هەیکەلی نووری، شای (ذوالنورین) بوو
هیوای دوو بەهای بەهای کەونەین بوو
ڕۆژی کۆچی ئەو وا ئەنووسێ (ژین)
پای جنان منزل شێخ حسام الدین =١٣٥٨

....

(١) لە ساڵی ١٣٥٨ی کۆچیدا لە سلێمانی لافاو و بوومەلەرزەیەک بووە پیرەمێرد ئەڵێ گوایە ئەوە نیشانەی کۆچی دوایی ئەو بووە.

(٢) خار: دڕک

(٣) تەوێڵ: ناوچەوان، هەنیە

(٤) تەوێڵە: هاوینەهەوارێکی خۆشی هەورامانە و مەرکەزی ناوچەی هەورامانە.

***

بۆ فەیسەڵی کوڕی ئەحمەد ئەفەندی
کە لە هەولێر کوژراوە

١٩٤٣

هەورێکی سوور، لەکاولی وەتەن، کەوتە گرم و هووڕ
دایڕشت، بەشین و گریەوە، فرمێسکی خوێنی سوور
وامزانی پێشڕەوێکی، گوڵاڵەی بەهارییە
گوڵی نەورۆزە، بەرگی سووری، کوردەوارییە
هەی ڕۆ، تومەز گوڵاڵە نەبوو، خوێنی لاوێ بوو
هەڵکەوتوویەک بوو، بۆ هەموو کورد، نوری چاوێ بوو
لەم کاتەدا کە گوڵ لە هەموو لا دەپشکوێ
کوێر بی فەلەک لە تازە گوڵی ئێمە چیت ئەوێ
چرایە بوو بۆ نیشتمان، خۆی بەو هیوایەوە
ئەیویست ڕووناکی بنوێنێ، ئاخ زوو کوژایەوە
تو خوا کوڕینە سا تێر بگرین، شینی فەیسەڵە
ئەو خوێنەی وا ڕژاوە هیوای کوردی تێکەڵە
کۆمەڵ غەزایە، ماتەمە، شینە لەناو گەلا
تەئریخیە، فەیسەڵە چووە بۆ خزمەتی مەلا[١]

....

(١) مەبەستی لە مەلا ئەفەندی هەولێرە.

***

بۆ کچانی سلێمانی

١٩٣٥

هەر لەو ڕۆژەوە کەوا کچانمان[١]
بوون بەئەستێرەی سپهری عیرفان

ڕۆژی هیوای من لەسەر ڕۆژهەڵات
هەڵات و نەگبەت لە چنگی هەڵات
ساحەی کوردستان ئنجا ڕووناکە
لاو پێگەیاندن بەدایکی چاکە
دایکی وەتەنە کە بانگی ئەکەین
هانا بۆ دایکی دڵسۆزمان ئەبەین
ئەمە دوو ساڵە لە مەکتەبی کچان
کردەوەی جوان دێننە مەیدان
وەک پەری جلوەی نمایش ئەکەن
عالەم مەجبووری ستایش ئەکەن
بەنەقش و نیگار هونەر دەنوێنن
بەسنعەت ئەهلی هونەر دەنوێنن
ئێستا تەدبیری مەنزلیان زیاد کرد
بەخواردەمەنی منیان بەیاد کرد
دیارە دوای هیوای سەربەرزی ئەوان
تەنها خواردنە غایەم لە ژیان
سینیەکم بۆ هات شیرینی شیرین
نموونەی پەنجەی ڕەنگین و شیرین
وانیلیای عەتری عەرەقی ڕوخسار
بۆنی لوانتەی زوڵفی زێڕین تار
چۆن پوختە نابێ مەغزی ئەو لوتفە
کە مەمک ئەمژێ لە سای ئەو زولفە
بە یادی غەمزەی چاوی کاڵەوە
منیش کەوتمە، ناو خەیاڵەوە
(دوگۆچورباسی) ناوی چەن خۆشە
ئێستاش بۆ دڵم بەجۆشە
عیلم و سنعەت و خووی ئەم کچانە
ڕەهبەری بەختی نەوجوانانە
ئەو نەتەوەیەی لەوان پاشکەوێ
دیارە میللەتی پێ پێش ئەکەوێ

نازی شاگردی بەفەن ئامادە
دیارە ئەسەری سەعی ئوستادە
ئێمەیش سوپاسی هەموویان ئەکەین
یەک بن و موویان نەکەوێتە بەین

١٩٣٥

«خوا لەم بەهارەدا گوڵی جوانی گەشاندەوە[٢]
عەشقی جوانی خۆی لە دڵی من خشاندەوە
پۆلی کچان لەگەڵ گوڵی دەشت کەوتنە لەنجەوە
شەوق کەوتە گەنجەوە، دڵی پیر کەوتە ڕەنجەوە
دوێنێ کچانی مەکتەبی (زەهرا) وەکو زهوور
یاریان دەکرد و جنسی لەتیف پڕ بوو حەوش و ژوور
حەفلەی ژنان بوو فاتمەی عالیەی مودیرەیان
ڕازاندبوونیەوە وەک ئەستێرەکەی بەیان
خۆشی بەو نووری عیسمەت و فەزڵ و ویقارەوە
خۆش ئامادەیی دەکرد بەتەوازوع لە خوارەوە
بیست جۆر هونەر تەواوبوو، ستایش تەواو نەبوو
من هەر هیوام بەوانەیە بۆمان بکەونە ڕوو

١٩٤٩

چەند خۆشە ئینسان خەڵکی شاری بێ[٣]
هەرچی ببینێ، خوێندەواری بێ
خوێندن و هونەر ئەمەندە باو بێ
هەرچی بیدوێنی، فەزڵی تەواو بێ
کاتێ کە میللەت قەدر بزانێ
منداڵ هەوڵ ئەدا هەتا ئەتوانێ
کە منداڵێکمان، گەییە جائزە
بڵێی سەبەبی، سەعیە، جائزە
یەکێ خەڵاتی هونەر ئەپۆشێ
زۆر کەس ئەیەوێ وەک ئەو تێکۆشێ

قەومێک پێشەوای باشی پێشکەوێ
لە دوایش بێ دوایی، هەر پێش ئەکەوێ
عیلم عەلەمە بۆ سوپای شەوکەوت
ئێمەیش ئەمجارە هونەرمان دەرکەوت
ئۆخەی چەن خۆشە لەم شوێنە بەرزە
کۆمەڵ ببەستین زۆر جار بەم تەرزە
دڵمان بەفەیزی مەعارف شاد کەین
ئەمجا مدیری مەعارف یاد کەین

....

(١) ئەم شیعرە لای م. هـ بڵاو نەکراوەتەوە
(٢) ئەم شیعرە لای م. هـ بڵاو نەکراوەتەوە.
(٣) ئەم شیعرە لە ئاهەنگی قوتابییاندا خوێندراوەتەوە. هەروەها لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

بۆ خزمەتگوزارێک

١٩٤٩

چەند خۆشە یەکێ لەلای گەورەی خۆی[١]
بەزبانی خۆی، بدوێ، بلوێ، بۆی
ئەم ڕازی دڵی، باش ئەدا ئەکا
ئەویش پێی خۆشە کەوا تێی ئەگا
ئەم زاتەی ئەمڕۆ لامان میوانە
نەک میوان، خاوەند، هەم نیگەهبانە
دانگێکی ماوە، کە هەموو عیراق
بڵێن شەخسێکە، هەڵبژاردەی تاق
عومەرێکە نەزمی وڵاتمان ئەدا
وا هەڵناکەوێ یەکێ لەسەدا
گەلێ لەعەدلا عومری بردە سەر
سەر ڕێی عەدلی خا، عەدلی دوو عومەر
ئەم قەومی کوردەیش، کە قەدرزانن
بڕوانن بەدڵ، چۆن تێی ئەڕوانن

دڵخۆشیەکە، لە هەردوو لایە
بۆ هەردوو لایە، لوتفی مەولایە
کەواتە مەولا، لە مەولا یار بێ
لە ئەولادیشیا، جەوهەری دیار بێ

(١) ئەم شیعرە لەلای م. هـ بڵاو نەکراوەتەوە.

***

بۆ علاءالدین سجادی

«ئۆف علاءالدین ڕۆڵەی باوانم
ئاگرت بەردایە ژین و ژیانم»

***

بۆ خزمەتگوزارێک(١)

١٩٣٩

قدومی ئێوە پێشڕەوی عیدە
قەدرتان، بەقەد، قەدر، سەعیدە
حوسنی نیەت و حوسنی ئەخلاقتان
ئێمە ئەخاتە سەرووی وڵاتان
هەرچی هەواڵی، دنیا تێئەگا
ئەڵێ بەخوێندن، قەومێ پێئەگا
بەڵێ ئینکاری خوێندن ناکرێ
بۆ هەموو شتێ، خوێندن کەڵک ئەگرێ
بەڵام زینەتی خوێندن ئەخلاقە
خوێندن بۆ بەدخوو مایەی شقاقە
شەیتان ئەو هەموو عیلمەی ئەزانی
چونکە بەدخوو بوو دوایی نەهانی
سەرچاوەی ئەخلاق دین و ئاینە
عالەم لە پیاوی دیندار ئەمینە

دینەکەی ئێمە هەڵبژێرراوە
کردەوەی چاکمان بۆ دانراوە
خزمەتی وەتەن بەدین ئەزانی
(حب الوطن من الأیمان)
تەربیەی ئەولاد لەسەر ڕێی ئیسلام
خزمەتی قەومە بۆ خاس و بۆ عام
ئەم قەومە بۆ تۆ دەست بەدوعایە
کە دەست لە دەست بێ قووەت لە خوایە

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێرد م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

دەمی بەیانیان(١)

چەند خۆشە هەستانی دەمی بەیانیان
بۆ گیانی ڕوون نوور دەباری لە ئاسمان
لەجێ هەستام، جریوەی چۆلەکە هات
چاوم شت و جلم گۆڕی ڕۆژهەڵات
چام خواردەوە و جانتام گرت بەدەستەوە
هاتمە مەکتەب، چومە سنفی دەرسەوە
چابوو شوکور بەدەرسما گەیشتم
دیتە زوو هەستابووم، چاک تێگەیشتم
ڕووم کردە خوا بەدڵ لێی پاڕامەوە
ئنجا لێی دانیشتم بەئارامەوە
بیری ئەمەم کردەوە، ئاخۆ دەژین
بەم خوێندنە کەڵکی نیشتمان بگرین
بەڵێ بۆیە ئارەزووی خوێندن ئەکەم
هەر خوێندنە ئاوا ئەکا وڵاتەکەم
ڕۆژ لە ڕۆژهەڵات، هەڵات بەم خوێندنە
خوێندن بۆ دوایی ڕۆژ وەک تۆو چەندنە

تۆو دەچێنم میللەت بیدرویتەوە
بەم کۆششە پەرە ئەگرێ نەتەوە
وڵاتم ئاوا بێ، منیش کە مردم
ڕۆحم نیگەهبانیە، کچە کوردم

....

(١) ئەم شیعرە لە لاپەرە٣٤٦ی دیوانی پیرەمێردی نەمری م. هـ دا لەو دە بەیتە تەنها پێنج بەیتی بڵاو کراوەتەوە، ئێمە لێرەدا تەواوی شیعرەکەمان بڵاو کردەوە. هەروەها قافیەی بەیتی یەکەمی شیعرەکە بەهەڵە نووسرابوو. بەیانی، ئاسمانی!.

***

ئەی کچینە[1]

ئەی کچینە، وەرنە مەکتەب
ئێوە تەسکینی دڵن
زینەتی باغ و تەرەقین
ڕەونەقی دەستەی گوڵن
تازە ئێمە تێگەیشتووین
دایکی چاکی خوێندەوار
نەسلی وا دێنێتە مەیدان
قەومەکەی پێ بێتە کار
ژن شەریکی ژینی پیاوە
نەک خەریکی بەرد و دار
تەربیەی مێشکی مناڵی
بۆ وەتەن بێ و جان نثار

....

(١) پیرەمێرد سێ جار ئەم شیعرەی بڵاو کردۆتەوە. ئەمەی لەسەرەوە نووسیمان لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو کراوەتەوە ل٢٧، وە ئەو دوو پارچەیەی کە دەینووسین لە دواى ئەمەوە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

ئەی کچینە

١٩٣٩

ئەی کچینە وەرنە مەکتەب
ئێوە تەسکینی دڵن
زینەتی دیباجەی ئەدەب
تازە گوڵخونچەی گوڵن
ئێمە، تازە تێگەیشتووین
دایکی چاکی خوێندەوار
نەوەی وای بۆ بەجێ هێشتووین
میللەتی پێ بێتە کار
بۆیە ژن پێش ماڵ خراوە
ژن نەبێ ماڵیش نییە
نەخوێندەوار بێ، داماوە
نازانێ ڕێگە چییە!؟
ژن هاوبەشی ژینی پیاوە
نەک خەریکی پۆتەڵاک
خوا تەربیەی بەژن داوە
بە دایکە نەتەوەی چاک

***

گۆرانیەکی مەکتەبی کچان

١٩٤٤

ئێمە تازە تێگەیشتووین
کە دایکێکی خوێندەوار
نەتەوەی وا دێنێتە کار
میللەتێک ئەکا ڕسگار
بۆیە ژن پێش ماڵ خراوە
ژن نەبێ ماڵیش نییە
بەڵام کە نەخوێندەوار بێ
ڕێگا نازانێ چییە

ژن هاوبەشی ژینی پیاوە
نەک خەریکی پۆتەڵاک
بەخێوکردن بەو دراوە
بە دایکە نەتەوەی چاک
پێغەمبەر خۆی وای فەرمووە
بەهەشت ژێر پێی دایکانە
بەڵام بۆ ئەوانە بووە
عیلم و فەنیان ڕەوانە

***

سێبەر

خۆزگە من ببمە درەختێک
بۆ قوتابخانەی کچان
ئەو کچانەی وا دەخوێنن
ببمە سێبەر بۆ ئەوان
هەر کچانی خوێندەوارە
میللەتی پێ سەرکەوێ
تەربیەی منداڵ هیوایە
پێشڕەویمان بەرکەوێ
ڕۆژهەڵاتیش ڕۆژی هەڵدێ
خوێندنی کچ هاتە ناو
جەهلە تاریکە شەوی کورد
خوێندنیش تیشکی هەتاو
دەرزی چاڵ هەڵناکەنێ
فەن وەتەن ئاوا ئەکا
خوشکە، گیانی دایکی مشفق
نەسلی چاک پەیدا ئەکا

***

تازە گوڵی چیمەنین

تازە گوڵی چیمەنین
بەرخە کۆرپەی وەتەنین
ئێمە کە دەستەی کچین
هەموو بۆ مەکتەب ئەچین
پێغەمبەر خۆی فەرموویە
بەهەشت ژێر پێی دایکانە
بەڵام دایک ئەوانەن
عیلم و فەنیان ڕەوانە
هەتا سەویەی کچانمان
بەرز نەبێت لە ئیدراکا
مناڵی چاک پێ ناگا
وەتەن تەرەقی ناکا
ئێمە حەز لە شەڕ ناکەین
بە هیوای خوێندن و چاکەین
نەتەوەی باش پەیدا کەین
وێرانەمان ئاوا کەین

***

بەستەی کوردی

١٩٣٦

نیشتمانمان کە دایکی دڵسۆزە
خۆی ڕێکخست بەمرواری و پیرۆزە
نەوبەهار هات و جەژنی نەورۆزە
سەیری سەحرا کە، ڕۆژی بەهرۆزە
خوایە ئاوابێ ئەم گەل و هۆزە
تێگەیشتووین بەسۆزی زانستی
پێگەیشتووین بەشۆڕی سەربەستی
شەرتە هەرچی کە دایکمان ویستی

دەستەبەر بین و تیا نەکەین سستی
تا بەخوێندن ئەگەینە سەربەستی
نەوجوانانی کوردی پڕ جەوهەر
دەوری دەوران بووە بەدەوری هونەر
ئەوروپا ڕێی فنوونی گرتە بەر
ئێوە کارێ بگرن بیبەنە سەر
حەیفە ناوتان نەنێن وەتەنپەروەر

***

گۆرانی

وا بوو بەشەڕ و هەڵڵا
جیهان خرۆشا
لاوانمان لە جێ هەڵسان
خوێنیان جۆشا
ئاه بۆ باسی وەتەن
دوانزە سوارەی مەریوان
زرێیان پۆشا
وا ڕوویان کردە مەیدان
قەڵغان لە دۆشا
ئاه بۆ دەفعی دوژمن
ئێمە ئەبێ پێشڕەو بین
بۆ فیداکاری
بەقاسپە قاسپ وەک کەو بین
کەوی بەهاری
ئاه بۆ بەرزی میللەت
پێشکەوین و نەترسین
وەک باوک و باپیر
لە ماڵ و گیان نەپرسین
خودامان دەستگیر

ئاه بگەینە سەعادەت
دەست بدەینە دەستی یەک
بۆ هەموو کارێ
یەک دڵ و یەک زبان بین
لە هەموو شارێ
ئاه پێی ئەبین بەپیاو
ڕوحمان بکەین بەپەرژین
بۆ خاکی پاکمان
لە دڵی میللەتدا بژین
بە ناوی چاکمان
ئاه ئنجا دێینە ناو

***

١٩٣٥

چەند خۆشە دوو بولبولی خۆش ئاواز
گاهی سەحەری کە دەبنە دەمساز
جۆشێ دەخەنە گوڵ و گوڵستان
شۆرێ ئەدەنە دڵی جوانان

***

١٩٣٣

ئەگەر ئەتەوێ نەیەن بەگژتا
ئامادەی شەڕ بە لە هەموو وەختا
لە شێنەییشدا چەک بنوێنە
چاوی دوژمنی پێ بترسێنە

***

گۆرانی سپورت

ئەی برادەران با بچینە یاری
نەوجوانیمان لێ بدا دیاری

وا لە مەیدانا ئێمە دەرکەوتین
بیکەینە گاڵە، ئەوا سەرکەوتین
ئەی برادەران با بچینە یاری
نەوجوانیمان لێ بدا دیاری
هەرایە کورگەل نەوجوانینە
گرەو بەرنەوە پاڵەوانینە
ئەی برادەران با بچینە یاری
نەوجوانیمان لێ بدا دیاری
بەیداغمان هەڵگرت ئێمە پێشکەوتین
مژدەبێ یاران دیسان سەرکەوتین
ئەی برادەران با بچینە یاری
نەوجوانیمان لێ بدا دیاری
بەیداغ هەڵگرن ئێوە بەدەستە
شاخ و کێو لەژێر پێتانا پەستە

***

گۆرانی بەهار

کە دەڵێن ئەمڕۆ دەشت و کێو شینە[١]
چەندە مەڵبەندی ئێمە شیرینە
بچۆ سەرگردی یارە بیبینە
لە جیهاندا گوڵێکی ڕەنگینە
چونکە وایە، خوایە ئاوابێ
ئەو دەمەی ڕۆژ دەگاتە ئێوارە
ڕوو بکەرە شاخی گوێژە بنوارە
عەرشی پەروەردگاری لێ دیارە
دامەنی وەک بەهەشتی ئابدارە
خۆشە بۆ هەڵبژاردە ئاوابێ
زەمزەمەی بولبولی بەهارانی
وردە بارانی ژێر دەوارانی
لەشەوی بەزمی سەرچنارانی

وشکە سۆفی ئەخاتە گۆرانی
جێی سلێمانە بڵێ ئاوابێ

---

(١) ئەم شیعرە لەلایەن خوا لێ خۆشبوو (مەلا کەریم)ەوە لەسەر قەوان تۆمار کراوە. هەروەها لەو کاتەشدا کە پیرەمێرد لە تورکیا بووە لەلایەن کچێکی دەنگخۆشەوە بەتورکی لەسەر قەوان وتراوە.

***

گۆرانی نەسرین

نەسرین گوڵی نەسرینە
چووزەرەی یاسەمینە
خنجیلە و خوێن شیرینە
دەمی بەپێکەنینە
کەیفی لە هەڵپەڕینە
شنە شنی ببینە
نەسرین گوڵی بەهارە
لێو ئاڵە چاو بەخومارە
لەناو کچانا دیارە
خوازبێنیکەر هەزارە
لووتی لە هەموان خوارە
کەسی ناوێ لەم شارە
نەسرین گوڵی هاوینە
فریشتەی سەر زەمینە
پەریزادەی ماچینە
گوڵ ئەستێرەی نوورینە
نەتەوەی خاتوو زینە
پاوانەی پێی زیوینە
نەسرین گوڵی پایزە
بۆنخۆشە وەک گەزیزە
کچە کوردە ئازیزە
تورک و عەجەم بەڕیزە

لەبەر دەستیا کەنیزە
بۆیە بەدەعیە و فیزە
نەسرین گوڵی زستانە
شەو چرای کوردستانە
چاوی پیاڵەی مەستانە
چلوورەی گوێسەوانە
بەو چاوە بەستوویانە
نەسرین وادەی هەڵسانە
نەسرینساڵمان تەواو کرد
سەیری دەشت و سارات کرد
جلی سەوزیان لەبەر کرد
بەحساب وا تۆش پێت گرت
شیعری خۆتت لەبەر کرد
بیخوێنەرەوە ورد ورد

***

گۆرانی جەژن و بەهار

جەژن و بەهار گوڵ و گوڵزار
زۆر بەنەشئەدار
بولبول لەسەر چڵ دەخوێنێ
دنیا زیندەگی ئەنوێنێ
جەژنمان هەر بمێنێ
بەهیوای جەژنەوە، دڵ کرایەوە
بەدەن و گیان لە نوێ ئاو درایەوە
دیارە خۆشی جەژنمان زۆرتربێ
چاکترە، دڵ دەیەوێ خۆشتربێ
جەژن ئەکەین، جەژن ئەکەین
جەژن ئەکەین جەژنی وەتەن
جەژن و بەهار گوڵ و گوڵزار
زۆر بەنەشئەدار

ئێمە هەوڵی ئەوەمانە بەهەموو
یەک کەوین سەرکەوین
شاد بین زوو بەزوو
جەژنی ڕاستی ئەوەیە پێکەوە بین
لە وڵاتا بەسەر ئازادی بژین
جەژنەکەین جەژنەکەین
جەژنەکەین جەژنی وەتەن

***

دڵ گەشایەوە

دڵ گەشایەوە بە بەهەشتی گوڵ
گەشتی ناو گوڵان بوو بەسەفای دڵ
بۆنی گوڵ ڕۆحی تازە کردەوە
دڵخۆشی، تاڵی لەبیر بردەوە
با بچینە ناو گوڵ بەگۆرانیەوە
بە زەمرەمەوە و شادمانیەوە
خوایە چەن خۆشە جیهان
لەناو گوڵانا ژیان
خۆزگە گوڵ تا سەر ئەما
یا دیسان نوێ ئەبوەوە
خۆش نەواو ئازادە سەر
بێ خەفەت بیبەینەسەر

***

گلەیی لەکەس ناکەم

گلەیی لە کەس ناکەم
بۆ بەختی خۆم ئەگریم
دڵی خۆم بۆ تۆ هانی
زاڵم قەدرت نەزانی
دائم دڵم ئەشکێنی
ڕۆژێک ئەبێ نامبینی

چاوکاڵ لە تۆ تۆراوم
دڵم تەنگە و گریاوم
بەئاهم گرفتار بی
لای عەشقم شەرمەزار بی
هێندەت لێ پاڕامەوە
ڕووت نەکرد بەلامەوە
شەرت بێ ڕۆژێکم مابێ
نەیەڵم دڵمت لابێ
دێی دەگەڕێیت لە شوێنم
ئەو سایە من ناتبینم

***

بەندی شەماڵ

شەوێک لەیلام کەوتە خەیاڵ
کەوتە یادم ئەو زوڵف و خاڵ
هاوارم بردە بەر شەماڵ
شەماڵ بۆم بکە ئەم فرمانە
شەماڵ ئەمشەو بێ قەرارم
موبتەلای چاوی بەخومارم
وەرە بچۆرە لای یارم
هاوار حاڵم پەرێشانە
شەماڵ داماو و زەلیلم
هانام بەتۆیە دەخیلم
وەرە ببە بەدەلیلم
بۆم بچۆرە خزمەت جانانە
شەماڵ تۆبی و شاهی مەردان
تۆ و سەر ڕاستی وەفای کوردان
تەی کە شاخ و کێو و هەردان
فریام کەوە بەم زوانە
شەماڵ وتی، بەچاوانم
درێغ ناکەم تا دەتوانم

بۆت دەچم بەدڵ و گیانم
ئەم خزمەتەم لا ئاسانە
نامەم نووسی بەخوێنی دڵ
بۆ یاری ڕوومەت پەڕەی گوڵ
خوێندم وەک بولبول لەسەر چڵ
بەنەغمەی شۆری مەستانە
شەماڵ نامەی پێچایەوە
تەکێکم دا بەلایەوە
زامی جەرگم کولایەوە
دڵی سووتا بەم گریانە
بە پاڕانەوە و دەخیلی
کەوتە ڕۆین بە تەعجیلی
وەری گرت نامەی زەلیلی
فێری سەفەری شەوانە
شەماڵ بەڕابەری لەیلا
شنەشن لە نیوە شەوا
گەیشتبووە خزمەت لەیلا
لەیل نووستبوو ئەو وەختانە
کەنیز و خادم بوون لەوێ
ئەوان ئێشکچی بوون شەوێ
پرسیبوویان تۆ چیت ئەوێ
چۆن گەیشتیتە ئەم مەکانە
وتبووی من هاتووم لە کۆیە
نامەی مەجنوونێکم پێیە
بۆ یارێکی سەمەن بۆیە
ناوی شەهەنشای خووبانە
وتبوویان لەیل نووستووە
زوڵفی پەرێشان کردووە
مار دەوری گەنجی گرتوە

ڕێی کەس نادا لەو زوڵفانە
کاتێک لەیل لەخەو هەستابوو
لەو ورتە ورتە ترسابوو
لە کەنیزەکی پرسابوو
کێیە لەم دەور و دوکانە
وتیان قوربان شەماڵە هات
بە نامەوە هاتۆتە لات
عەرزەی مەجنونی دوور وڵات
هەر جانفیداکەی خۆتانە
نامەکەی لە شەماڵ وەرگرت
داوای قەڵەم و دوێتی کرد
جوابی نووسیەوە دەستوبرد
بەو دەستە و بەو پەنجە جوانە
نووسیبووی یاری وەفادار
وەک بولبولێکی ناڵەکار
عەشقی خۆت کردبوو ئیزهار
خۆش بوو ئەم ئاهو فوغانە
ڕاوەستە تاکو بەهار دێ
ناڵەی بولبول لە گوڵزار دێ
وادەی دیدەنی دڵدار دێ
وەرە بۆنکە ئەم سێوانە
شەماڵ تایەک لەم زوڵفانە
کە زنجیرە بۆ دێوانە
ئەیدەم بەتۆ بەنیشانە
بۆی بەرە شفای زامانە
شەوێک لەوێ نیشتبووە باڵ
بەهێزی عەتری زوڵف و خاڵ
بەتیری نیگای چاوی کاڵ
کەوتبووە ئەم ئاسمانە

مژدە بێ شەماڵ هاتەوە
بەنامە و بەخەڵاتەوە
زامی دڵ چاک ئەکاتەوە
هەی هەی لەم ئاگر بارانە
شەرت بێ تا من زیندووم شەماڵ
ئەمەم دەرنەچێت لە خەیاڵ
تۆ منت هێنایەوە حاڵ
وەفا هەر وەفای کوردانە

دەربارەی ئەم بەندە مامۆستا محەممەد ڕەسول هاوار لە لاپەڕە **٣٤٨**ی دیوانی پیرەمێردی نەمردا دەنووسێت «لە زەمانی کۆندا، بگرە تا دەوروبەری زەمانی مناڵی ئێمەش باو بوو کە گۆرانیبێژە دەنگخۆشەکان تاقم تاقم بەناو کۆڵانەکاندا بەشەو گۆرانییان ئەوت و ئەگەڕان، لەناو ئاهەنگ و کۆڕ و سەیراندا بەزمیان ئەگێڕا و ئەیانکرد بەبەزم و هەرا. پیرەمێردیش بەیادی گەنجی خۆیەوە لەو گەڕەکەی خۆیان کە گەڕەکی پوورەبەگی بووە، یاخود لە کاتی کاروان و ڕێبواریدا یاخود لەناو ڕەز و باخەکانی شارباژێڕدا لە کاتی ترێ ڕنیندا لە (دەمی مشتاغانا) کە خەریکی دۆشاو کردن و خۆڵاو کردنی مێوژ بوون، گوێی لە گۆرانی خۆشی گۆرانیبێژەکان بووە. بەیادی ئەو ڕۆژانەوە ئەم بەندەی (شەماڵە)ی وتووە کە بێ گومان ئەبێ لە کاتی خۆیدا بەنقامێکی تایبەتی وترابێ».

***

١٩٣٧

ڕەشیدی ڕەشید دیاریت دیارە
ژوور باپیری خۆت کەوی لەم شارە

***

١٩٣٦

مادەی تووتن بوو بەدیدە لێڵاو
لە جاری جاران توندتر هاتە ناو

***

بەندێکی مێژوویی

لەبارەی ئەم بەندە مێژووییەوە مامۆستا هاوار لە لاپەڕە **٣٤٣**ی کتێبەکەیدا دەنووسێت:
«پیرەمێرد لە دەستخەتێکدا ئەم سروودەی خوارەوەی نووسیوە، بەر لەو سروودە ئەم چەند دێڕەشی

نووسیوە:

ئەڵێن لە ساڵی ١٨٧٨ دا (موشیر عوسمان پادشا)ی تورک بەلەشکر و سوپایەکی زۆرەوە چووە بۆ سەر بەدرخان پاشای میری جزیر و بۆتان. لەشکری تورکەکان لە مەڵبەندی بەدرخان پاشادا خێوەت و بارەگای خۆیان هەڵدابوو و خۆیان ئامادە کردبوو کە سبەینێ کاتی شەبەیخوون بدەن بەسەر لەشکری بەدرخانیدا. یەکێک لە پیاوماقووڵ و زەبربەدەستەکانی بەدرخان پاشا کە ناوی (حەسەن هەویر) بووە شەو بەدزوییەوە جلی عەسکەری تورکی لەبەر کردووە و بەناو لەشکر و بارەگای عوسمانلییەکاندا تێ ئەپەڕێت. کاتێک کە موشیر عوسمان لە خەوا ئەبێ حەسەن هەویر ئەچێتە ناو خێوەتەکەیەوە و بەبێ دەنگی و لەسەرخۆ جلە سورمەیییەکانی پاشا لەگەڵ هەموو نیشان و مەدالیاکانی هەڵئەگرێ و ئەیپێچێتەوە و خەنجەرە خۆراسانیەکەی لەسەر مێزەکەی دائەنێ و نامەیەک بۆ مشیر عوسمان ئەنووسێت کە بریتی بووە لەم چەند دێڕەی خوارەوە: «من حەسەن هەویرم، هاتمە سەرت بۆ کوشتنت بەڵام لەبەر ئەوەی کە لە خەوا بووی وازم لە کوشتنت هێنا، چونکە پیاو ئەگەر دوژمنی خۆی لەخەوا بکوژێ زۆر نامەردە». بەم جۆرە حەسەن هەویر لە خەیمە و بارەگای موشیر عوسمان ئەچێتە دەرەوە و سواری ئەسپەکەی ئەبێ و دێتەوە لای بەدرخان پاشا. جلە سوورمەیی و کەلوپەل و مەدالیاکانی موشیر عوسمانی پێشکەش کردووە بەبەدرخان پاشا. بۆ ڕۆژی دوایی لەشکری بەدرخانییەکان ئەدەن بەسەر لەشکری عوسمانلییەکانا و تاروماریان ئەکەن. لە زەمانی کۆنا، کە کوردەواری بچوونایە بۆ شەڕ هەر تاقمە جۆرە گۆرانییەکی تایبەتی خۆی ئەوت. لە کاتی ئەو شەڕەشدا لەشکری بەدرخانییەکان چەند تاقمێک بوون. هەر تاقمەی بەناوی سەرکردەیەکەوە جۆرە گۆرانی و سروودێکی وتووە، کە چەند دێڕێکی هی تاقمی حەسەن هەویر بووە و ئەوانی تری هەر چەند دێڕێکی هی تاقمێکی تر بووە.

دەستەی خەڵەف:

من خەڵەفم، نەوەی کورد
کاتێک هاتم دەستوبرد
ئەبینی لەشکرم لەناو برد
عوسمان پاشا لە ترسا مرد
فەرمانی میری بۆتانە

دەستەی میری شرناخ:

جزیرێ خۆش جزیرێ
لێی دێ دەنگی نەفیرێ

زابت بەستن بەزنجیرێ
بگرین شازیان بەئەسیرێ
فەرمانی میری بۆتانە

دەستەی ئاغای دیرگوڵ:

ئەو شەڕ لە ملی خانە
خان ئەمری دایە کوردانە
هێز بەرنە ژ سەر تۆپخانە
بەخوێن سووربێ ئەم مەیدانە
فەرمانی میری بۆتانە
دیر گوڵە خۆش دیر گوڵە
بەدرخان بەگ سوور گوڵە
لە عوسمان پاشا بەکوڵە
جێی عوسمان پاشا ژێر گڵە
فەرمانی میری بۆتانە

دەستەی حەسەن هەویر:

بژی حەسەن هەویرێ
پەلاماردان وەک شێرێ
عەسکەر لە چیان هەڵدێرێ
ئوردوو شکا سەرەوژێرێ
فەرمانی میری بۆتانە

***

بۆ شێخ قادری گۆپتەپەیی

١٩٣٥

ئەمڕۆ تاریکە بڵێین ماتەمە
قوبەی نیلگون پڕ تەم و خەمە
شێخ عبدالقادر کە یەکە پیاو بوو
بە هەموو ڕەنگێ پیاوی تەواو بوو
بۆ ڕۆژی نەبەرد گوللە نەبڕ بوو
گەیبووە حەفتا هێشتا کوڕ بوو

بەپەنجەیەکی ئەجەل تێک شکا
بێ دەست وەک منداڵ لەناو بێشکا
جەخاری مەرگی ڕۆڵەی نەواندی
قرچەی ئاگری جەرگی سووتاندی
هیچ کارێ ناکا ، خەم و ڕوو گرژی
لەم دنیایەدا کێ تا سەر ئەژی

بۆ عزەت ئەفەندی

١٩٣٥

چەند بەچاوشارکێ بەردەل بەردی دی
پیاو نەمرێ ئاخری هیوای دێتە دی
هاتەوە نەختێ بحەسێتەوە
زۆر بەخزمەتە بەخێربێتەوە

***

پیرۆزبایی فرزەندی تازەی مەلیک

١٩٣٥

چاوڕوونی بۆ تۆ ئەی شاهی غازی
بە پێی پیرۆزی نەوەت بنازی
جێی باوکت بەتۆ ئەدرەوشێتەوە
«انشاالله» جێی تۆیش پڕ دەبێتەوە

١٩٣٧

«لە ئەستەمولدا نووری باقییە
حەیف کە لای ئێمە جێگای خاڵییە»

١٩٣٦

کە بەخت و تالع هاتنە ئیمداد
بە ئەسپێ ونی دەبی بەداماد
دەوری داماوی لە برەودایە
ئەسپێ ونەکان کاریان ڕەوایە
لە قەدیمەوە، باوە ئەمانە
نان ئەو نانەیە ئەمڕۆ لە خوانە

بۆ شێخ عومەری خانەقا

١٩٣٦

واوەیلا کەوتەوە ناو کورد
کە شێخ عومەر وەفاتی کرد
(ضیاع)ی دین و دنیایە
کەساسیی عیلم و تەقوایە
خانەقای مەولانای چۆڵ کرد
تەشریفی بۆ لای مەولای برد

***

بەبۆنەی دەرچوونەوەی ڕۆژنامەی ژین

دڵخۆشی خۆم و پیرۆزانەی ژین[١]
خوا حەزکا ئیتر بەم جۆرە ئەژین
بربی گوناهت کەوت، کەوتییە ژیان
دڵ لە سفت و سۆیت بووبوو بەبریان
جگەر لەت لەت و چاو پڕ لە گریان
هەور داپۆشیبوو ، ئەستێرەی بەیان
لە خوا بەزیاد بێ، کە ڕزگارت بوو
نەخۆشی ناکاو کە دووچارت بوو
سەرلەنوێ یەزدان تۆی ژیاندەوە
تەبیبی چاکی بۆت گەیاندەوە
هاوڕێی ژیانیش زۆر شکایەوە
بەڵام گۆی هونەر هەر برایەوە
گەر بیبێ مەردم حەوسەڵە و ئارام
تەنگانەی نابێ هەر ئەگا بەکام
جیاوازی نییە ژیان لەگەڵ ژین
وان الله مع الصابرین

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بلاو نەکراوەتەوە.

***

ناوێرین بڵێین

١٩٣٩

ناوێرین بڵێین، پەندی پێشینان(١)
لە ترسا ئەڵێین، چیرۆکەی ژنان
خاتوو زەمهەریر شینی چلەی کرد
ئەویش لەپاش ئەو، زوو تەشریفی برد
ئنجا کەوتینە، بورجی پیرێژن
مەکری پیرێژن ڕێوی کردە کون
بەفر و هەڵەکۆک، بەبای نهێنی
لەلای چەرخی پیر کەوتنە خوازبێنی
کەچی بەفرەکە زوو توایەوە
شایی ئەو جووتەیش هەر وا مایەوە
هەر چەند لە تاسەی دووری نەورۆزا
بە گڕی بێ گڕ دڵ هەڵپڕووزا
بەڵام قەیناکا، خۆ هەر بارانە
نیسان سەیرانی گردی یارانە
(بواسان داوریل) ئەوا هاتەوە
خومی جوولەکەیش شێواوەتەوە
هەردووکیان ئێستا برەویان کەمە
وەک نەورۆزێکە، کەوتبێتە شەممە
پێش نیسان هێندە، درۆ کراوە
هەمانە تری وای تیا نەماوە
سێ شەش دوو لاقی قورسی شکاوە
شەشەکەی تری، بۆ خۆشی ماوە
کنگری دەشت و شاخ پێگەییوە
دنیا بۆ ئێمە ماستی مەیییوە
دۆ هات برەوی ماستاو نەماوە
تەشی ڕستنیش، وەک ڕیسی خاوە
(بسم الله) مان کرد، بەدڵێکی ساف
جنۆکە هەموو، ڕوویان کردە قاف

هێشتا نەمردووم ئەیاننامە گۆڕ
پێم ئەڵێن، مردووی، بەشی زیندوو خۆر
تێنەگەیشتم، بەکێیان زانیم
ڕەنگە وا بزانن، کە کۆڵە نانیم

---

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

دەستکردی کچان(١)

١٩٣٩

-بۆ مەعرەزی کچان-

دەستکردی جوانی، کوڕ و کچانمان
کارخانەی چینە، بۆ نیشتمانمان
گوڵزاری بەهار، پەست بوو لە تاوان
سەری خۆی هەڵگرت ڕووی کردە کێوان
گوڵی بەهاریی کەم عومرە ئەڕوا
(مەعرەز) تەرەقی قەومی وا لە دوا
شیعرەکەی (هۆگۆ) بۆ کۆرپەی نووستوو
بە دەستکردێکی، کچان کەوتە ڕوو
بە زەهرە و زوهرا و کەوکەبەی پەروین
ئەستێرەی ئاسمان هاتنە سەر زەمین
بەسنعەتی بەرز مەکتەبی گۆیژە
گوڵزاری گۆیژەی، خستە ژێر پەیژە
نموونەیە بۆ تەربیەی فرزەند
وەتەن بەمانە ئەبێ سەر بڵند

---

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

باوک و فرزەندی

١٩٤٧

دار و فەلاقەی باوکم لا خۆشە
بەڵام غەرەزکار، بۆچ لێم بەجۆشە؟
بۆ سەرداری خەڵک من ئەچمە سەر دار
کورسی، یەت، بۆ من، سەرەک بۆ سەرکار
باوک ئەولادی، بێ عاری دەبێ
بێزاری نابێ، ئازاری دەبێ
ئەولاد زینەتی، ژینی باوکە
بۆ ڕێی تەنگانە وەک چراوگە
بە فیتنەی بەدکار لێک نابنەوە
با دەریشی کا، ئاشت ئەبنەوە

***

بۆ عەلی کەمال ئەوڕەحمان

١٩٤٧

عەلی کەمال ئەوڕەحمان
ئەتسپێرین بەقورئان
یاری فەقیر و هەژار
تۆ بۆمان کەوتوویتە کار
دەسکە گوڵی کوردانی
بۆیە بۆنخۆش و جوانی
بۆچی نەبووی بەمەبعووس
کەوا ئێمەت کرد مەئیووس

***

بەکرێ گیراو

١٩٤٧

سێ مەبعووس جارێک حەسەب حاڵیان بوو
لەسەر خیتابەت دەمەقاڵیان بوو

(دەم هەراش) وتی بۆچ وەک من جارێ
نایەیتە تەڵەب بۆ ئیش و کارێ
بێ دەم و پلیش بەجوابێکی خۆش
وتی نابینی کە هاتیتە جۆش
دەمی هەردووکمان تێکرا لە کاردان
من بەباوێشک و تۆ بەچەنەدان
هی ئێمەیش فەرمووی وەکو تۆ ڕیا
خۆم دەنگ نەکردم (نما)م نەبڕیا
یاریگە پەنای بێ دەنگی ناوە
هەرچی ئەبینی، بەکرێ گیراوە

***

شاعیری پینەچی

«ئەم خاکە چەند بەفەیزە، پینەچیشمان شاعیرە
حەل و نەزم بەم ڕەنگە لە وڵاتاندا نادرە»

١٩٤٨

دەنگێ دێ لە لای فەلەستینەوە
بەسۆز و ناڵە و ڕۆ ڕۆ و شینەوە
بانگ ئەکا هاوار موسوڵمانینە
فریامان کەون جیهادی دینە
جوولەکە ژنیان ڕاکێشاین بەدیل
ئیسلام گیرۆدە داماو و زەلیل

١٩٣٧

هەندێ لە دۆستان کارتیان ناردووە
جەژنیان بۆ من هەڵبژاردووە
سوپاسیان ئەکەم، خۆمن بێ جەژنم
کاڵای کاسەی ڕەش بڕا بەبەرگم

***

بۆ شێخ نووری شێخ ساڵح و جەنابی کوڕی

١٩٣٤

بۆ شێخ جەناب

ئافەرین زادەی نووری و دڵ نوورانی جەناب
تا بڵێی هەر دەگرێ، تێپەڕە چاکتر بەلباب
کچ حسابی فەلەکە باوکتی کردە فەردی
فەردی نوورییە بڵێن فەردە جەنابی نووری

***

بۆ شێخ نووری

شوکری خوا ئەکەم، کە لە نووری کوژاوەوە
پرشنگی جوانی شیعر و ئەدەب کەوتە ناوەوە
نووری بەنووری ئێوەوە، زوڵمەت، لائەچێ
یاڕەب ئەم ضیابە، قەت بەچاوەوە

***

بۆ شێخ نووری

١٩٣٨

خوا ئەو خوایەیە، کە لە نووری کوژاوەوە
پشکۆی بەسۆزی شیعر و ئەدەب کەوتە ناوەوە
نووری بەنووری ئێوەوە تاریکی لادەچێ
نەورۆزی ئێوە تازەیی دێنێتە ناوەوە

***

دوایی هیتلەر

١٩٤٢

بۆ قوماندانی سوپای فیرقەی هەشت
(براوە)، دنیات گیرا بە بەهەشت
نازی فاشست بەپشتە پێ، پێ
تەراند و ڕەتاند، بەنازگ(١) هەرمێ

ئەو نازگ هەرمێی وەڕازە
بۆ بەرداشی سەخت چەکوشی بیرازە
خۆتوو میللەتت هەر سەر ئەفراز بن
مەیەڵە وەحشی و خوێنخۆر دەرباز بن
هیتلەر دوایی هەر ڕەنجەڕۆیە

---

(١) بەنازگ هەرمێ: واتا بە شەق

***

١٩٣٤

پشتمان جەژن بوو، بەریشمان جەژنە
وا بوو بە سێ جەژن ئەمساڵ بەم جەژنە
(یسر) پاش (عسر)ە(١)، جەژنی دوای شینە
موشتەری لەگەڵ زوهرە قەرینە

---

(١) «إنَّ مَعَ العُسرِ يُسراً»

***

بۆ وەصی عیراق(١)

١٩٤٥

جەژنی قوربانە و بەرە جەژنانە
قدومی وەصی بوو بەجەژنانە
کە (بەنو هاشم) بۆ عیراق هاتن
کورد پێشیان کەوتن بۆ بەخێرهاتن
ئەمجاری دواییش، بۆ مەلیک فەیسەڵ
دیسان کورد ڕۆحی خۆی کردە قەبەڵ
بەسەلابەتی دینەوە ئێرە
بۆ فیداکاری سەییدان فێرە
ئەخلاقمان وەکو جێگامان بەرزە
پەیمان وەک ئیمان لە لامان فەرزە

پیشەی مەردمیان بەجێ و بەجێیە
خوا خستوینیە سەر ئەم خولق و ڕێیە

---

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بلاو نەکراوەتەوە.

***

خێوەتی دنیا(١)

١٩٤٤

سەنگ و تەنافی خێوەتی دنیا
هەڵکێشرا و خێوەت بەجارێ ڕمیا
ئەستێرە هەموو ڕژانە زەوی
مانگ و ڕۆژ تێکرا کەوتنە نەوی
واوەیلا کەوتە ناو جیهانەوە
بەکەڕەنای سوور، گیان لەرزانەوە
هیچ کەسێ نەما لە زیندەوەران
تەنها تەنهای تاک ئیزدی یەزدان
بانگی کرد ئەمڕۆ، خاوەن مولک کێیە
دەنگێ هات وتی هەر خوا لە جێیە
دووەم جار سووری لێدا ئیسرافیل
گیان چوونەوە ناو لەش بەدەنگی زیل
ئنجا دیوانێ بۆ خەڵک دانرا
زۆردار و فێڵباز بۆ دیوان برا
بەڕووی ڕەشەوە، هەموو ئەلەرزین
لە تاوا لەناو خاکا ئەگەوزین
بووبووە ژیلەمۆ شەکری دزیەتی
مار و دووپشک بوو چیتی شیرکەتی
ئەو خۆڵ و زیخەی کرابووە گەنم
ئەدرا لە چاویان هەروەک نووکە ڕم
خۆزگە ئەمەمان ئەهاتە پێش چاو
پێش ئەوەی سەرمان بخەنە ناو چاو

---

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بلاو نەکراوەتەوە.

سەیرکەن، مەولەوی و ئەم نوکتە وردە
نابێ بە(مەعدووم)(١) مەردی نەمردە
دوای سەد ساڵ پرسی (مەعدووم) لە کوێیە
هەر فەردێک ئەڵێ، ها، وا لەوێیە

---

(١) مەعدووم: نازناوی شیعری مەولەوییە.

توانجی میللەت(١)

بەچاوی جوان و خەت و خاڵەوە
بەتکە تکەی خوێنی ئاڵەوە
لە جیاتی کفن بەبەرماڵەوە
فڕێیان دایە قوڵکی چاڵەوە
بێ تەڵقین خۆیان هاتنەماڵەوە
کێ بوو ئەو لاوە کەوا مردبوو؟!
لەوەتەن ناوی خۆی دەرکردبوو؟
لەگەڵما گەلێ ڕاببواردبوو
ئەم دواییە باریان وا قورس کردبوو
نەیتوانی بژی ئەو بەو حاڵەوە
کەلیمەی سووکی هێند پێ بێژرا
بەتورەکەی تورک خاکی بێژرا
خوێنی شیرینی ڕۆڵەی ڕێژرا
پیاوی بەکاری هەموو نێژرا
قینی هەڵنەسا، ئەمەندە ساڵە
وتی بەهیچە، بۆ چ خەفەت بخۆم
خۆ هەرچۆنێ بێ من ئەژیم بۆ خۆم
چیم لەوەی خەڵکی ئەهاوێژنە گۆم
تازە داری وشک ناژیەتەوە بۆم
بەشە زەوی من بەکشتوکاڵە!
نە تۆڵەی ڕۆڵە، نە ئەتکی چەپۆک
نە کەچ کولاهی و دادڕاویی بەرۆک

نەنوێڵی شەق و نە بۆمبای فڕۆک
ناێنێتە کار، پیاوی ترسنۆک
مەگەر بەزبان بکەوێتە ناڵە
نە بەخوا قەومێ، گیانی نەخۆش بێ
سەری تەزیبێ و سڕ و بێ هۆش بێ
لە ڕاستی زۆردار حەلقە لە گۆش[2] بێ
ناوی نەمێنێ، با فەرامۆش بێ
(.............................)[3]

---

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

(٢) گۆش: گوێ. حەلقەلەگوێ. نۆکەر.

(٣) ئەم نیوە دێڕە لە ڕۆژنامەکەدا نەنوسرابوو. بڕوانە (ژین)ی ژمارە ١٦٥٠ ساڵی ١٩٦١.

***

بۆ زێوەر[1]

١٩٤١

زێوەر هەر چەندە ئوستادی شیعری
حەزکەی پێبکەنە و ئەتەوێ بگری
شاعیری تازە تۆی خستە دواوە
کۆنە شاعیران باویان نەماوە
وەک (ضیا) پاشا، لە خۆی بوو بایی
چووەتە جەنگی ڕۆمی بەغدایی
وتوویە سەبا کە چوویتە بەغداد
بە سەلام ڕۆحی ڕۆمی بکە شاد
بڵێ لە ئەوجی شیعرا ئەتخوڕی
شاعیرێکی ڕۆم لە تۆ تێپەڕی
لێرەیش شاعری تازە ئەخوڕن
بۆ کڵاشیش بێ کۆنە ناکڕن
وا شاعیرێکی بسارا بیایی
ڕوباعیەکەی تۆی خستە خوڕایی

وا شاعیرێکی یوڵداشی ڕەفعەت
جوابی دایتەوە بەقەدر و حورمەت

***

بۆ زێوەر[2]

١٩٤١

زێوەر مەڵێ زەمانە شتی نارەوا ئەکا
ئەهلی هونەرە لە چەوتی ئەو بەرد بە با ئەکا
شین هەڵگەڕاوە سوورە دزەی شاعیران
سوورەی خەتا نەماوە، کەوا سوور خەتا ئەکا

(٢،١)ئەو دوو شیعرەی کە پیرەمێرد بۆ زێوەری نووسیوە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

سمایل بەگێ بوو ڕەئیسی ئەملاک
سۆفی مەشرەب بوو، پیاوێکی دڵپاک
وتیان قۆڵچییەکەت بەبێ پرسی تۆ
غوسل ئەکا لەسەر ئاوی بەکرەجۆ
ئەو لەش پیسی خۆی تێ دەڕژێنێ
مەرەزەکەمان پیتی نامێنێ
هەزار فێڵی وا، لێرە بەنانێ
مەگەر هەر شەیتان بەمە بزانێ

***

بەندی پیری[1]

١٩٤٠

خەم و ئاه دووکەڵی خەستی بوایە
ئەبوا ڕووی ئاسمان ڕووناک نەمایە
ئەمەندەم وت، زبانم وەختە بسوێ
کە یار عەکسی مەرامە و بۆیشی ئەلوێ

دەڵێی بەختی ئەوم من وا کە نانووم
لە بەختی من وەکو بەختم، ئەو ئەنوێ
بەوە زاڵی بەسەر نەفسا کە زاڵی
ئەگەر ڕەخنە لە کەس بگری مناڵی
لەناو بۆتەی زەمـاندا بتکوڵێنن
ئەگەر قوڵپێت نەدا، ئەوسایە کاڵی
بەپیریش عەینی سیحرە (عەین)ە دەرسم
هەواڵی دڵ لە چاومەستان ئەپرسم
هەموو عالەم لە چاوی بەد ئەترسن
کەچی هەر من لە چاوی جوان ئەترسم
بەڕێکەوت یار لەلام میوانە ئەمشەو
لە خەودایە شوکور وا مۆتەکەی خەو
هەڵێ و قەت هەڵمەیە هاوارە ئەی ڕۆژ
ئەگەر بێت و برۆی ڕووڕەش بێ ئەی شەو
ئەوی سەربەست ئەژی و ئازادە مەردە
سەری خۆی دەر دەکا لەم دوودو دەردە
بەقەرز ناوبرێ گەر وەعدەی حەشر بێ
ژنی ناوێ، کچی شای بێتە پەردە

(١) ئەم شیعرانەی کە پیرەمێرد ناوی ناوە (بەندی پیریی) و لەتەمەنی ٧٣ ساڵیدا نووسیوونی لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

فەریادی دووری

١٩٣٣

بۆ ڕەشید نەجیب

«بەڵام گوڵشەنم، چونکە پەشێوە
کەڵکی بولبولیم، نەماوە پێوە
ئەو ئاتەشکەدەی، زێدەوانی بووی
دیم، ڕووخابوو، تۆیش، دڵبریانی بووی»

***

وردە زیو

١٩٤٠

شیعرێکی کۆنی کوردیم چاو پێکەوت(١)
لە مەعناکەیدا، مەراقم ڕێکەوت
مەعنای شیعرەکەم لێ بوو بەمەتەڵ
نەمزانی (قازان) پێی ئەڵێن مەنجەڵ
«قازان قەتار بەست قوڵنگان هەوایی
حەیفە قیبلەکەم شەو وەتەنهایی»
دەفەرموو، قاز و قەتار و دراج
ئەمانەم بۆ بکە بەقوڵنگ و پاچ
قازان قوڵنگان پۆلی باڵداران
پێکەوە ئەژین، وەک دەستەی یاران
یەعنی کە ئەوان، قەتار ئەبەستن
حەیفە تۆ، تەنها، بەبێ من، نووستن
یاخو کە مەنجەل، لە ڕیز بەقەتار
ئاو گەرم ئەکەن بۆ مردووی نازدار
(قاز) کە جەمعت کرد، ئەبێ بەقازان
مەنجەڵی گەورەیش پێی ئەڵێن قازان
ئنجا (قوڵنگان) قوڵنگی باڵدار
ئەکەونە هەوا ئەڕۆن بەقەتار
(پاچ)یش، قوڵنگە، جەمعی قوڵنگان
بەرز ئەبنەوە، وەختی پاچ لێدان
یەعنی پاچ بەدەست قەبرەڵکەنەوە
لە کاردا سەری بەرز ئەکەنەوە
بەم شیعرە مردن ئەخەنەوە بیر
های شیعری مەتەڵ، های تەدبیری ژیر
هەندێ مردنیان، ناوە بەلاوە
عومریان دیسان لە نوێ نووسراوە
تریاک ئەکێشین، لە مار ناترسین
لە ناوی مردن، بردن، ئەترسین

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

پەندی ڕۆژگار[1]

١٩٣٦

مایندێکی بۆرەم بوو، سواری ئەبووم
ڕۆژێ بەئیشێک بۆ دێیەک ئەچووم
لە نزیک ئاوێ ژنێکی نازدار
بانگی کردە من، وتی بۆرە سوار
سێ بەڕۆ دارم، ئارامم نییە
لە تۆ دەپرسم، دەرمانی چییە
وتم لەم دەردە ڕسکارت دەبێ
ئەگەر بێ و دڵی من بێنیتە جێ
وتی ناچارم دڵت بێنمە جێ
بەڵام یاخوا تۆش ئەمەت بێتە ڕێ

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەبۆتەوە.

***

هار و مار[1]

هار و مار دەمی باوە شابان بوو
هەرچی هار دەیگرت بۆ ئەوێ ئەچوو
لەگەڵ پەنچکێ نانیان بۆ ئەچوو
تووتکی دەهاوێشت ڕسکاری ئەبوو
ئەمەندە هار و ماریان چاک ئەکرد
کەچی شاپیاویان بەگورگی هار مرد
حەکیم لە دەردی کەسی خۆی کوڵە
بۆیە خزمانی دەکەونە بۆڵە

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاونەبۆوەتەوە.

***

بۆ ڕەشید نەجیب[1]

لە وەڵامی شیعری (شاری بەدبەخت)دا

١٩٣٢

«دوورکەوتەی وڵات، فیداکاری ئێڵ
دڵ شکستەی دەرد، ئەم سەیل و ئەو سێڵ
لاواندنەوەی، بەدەنگی وا خۆش
دڵی دڵسۆزان، ئەهێنێتە جۆش
من نائومێدم بۆ (ژیان) ئەژیم
بەسەر کاولەکەی، وەتەنا ئەگریم»

(١) دەربارەی ژیان و بەرهەمی شیعر و ئەدەبی ڕەشید نەجیب، بڕوانە گۆڤاری بەیان ژمارە ١٢١ ساڵی ١٩٨٦ نووسینی، ئومێد ئاشنا.

***

بۆ مەرگی حاجی ئەحمەدی حاجی کەریم

تشرینی یەکەمی ١٩٣٤

دەک فەلەک کۆستت کەوێ وا کۆست لەسەر کۆستمان ئەخەی
هەفتەیە نارِوا، کەوا دووبارە، شینمان بەردەخەی
داخی (قالە)[1]، کەم بوو؟!، وا حاجی ئەحمەدیشی هاتە سەر
دیارە هیچمان نایەڵی، ئەمساڵ خراپت دایەبەر
جێی ئەمانە چۆڵە، جێی باوەڕ نییە پڕ بێتەوە
زامی کۆن و تازە تێکڕا هاتە سوێ، دەکولێتەوە
ئەستەمول و میسر و شام و مەککە و ئێران هەموو
هەرچی بهاتایە ئەم شارە، لەوێ میوان ئەبوو
خوێنی پیاوی وا ئەگەر گوم بێ ئیتر چی ناکرێ
با وجوود پاش ئەو قیامەت هەڵسێ کەڵکی ناگرێ

(١) قالە: مەبەست لە (قالەی ئایشە خان)ە کە ماوەیەکی زۆرکەم لە پێش کۆچی (حاجی ئەحمەدی حاجی کەریم) دا جوانە مەرگ بووبوو. هەروەها ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاونەکراوەتەوە.

***

هەڵمەت(١)

١٩٤٥

بۆ جەژن و شاییـیـە، جلی سووریان ئەوێ مناڵ
ئەم جەژنە، خوێنی کوردە، فەلەک کردیە بەرگی ئاڵ
قەیناکا، ئەو لە پێشەوە خوێنی (عەلی) ڕژان
دیسان بەخوێنی ئێمە، ڕۆژووەکەی شکان
دڵۆپێکی خوێن، لە لەشی، شێری شەرزەوە
وەک تەرزە، دێتە خوارەوە، لەو شوێنە بەرزەوە
چەن بەرزییە، لە بەندەنی بەرزی نزارەوە
هەڵمەت بەری، بەلاوکی کوردی و قەتارەوە

(١) پیرەمێرد ئەم شیعرەی بەموناسەبەتی شەڕی دووهەمی (بارزان)ەوە نووسیوە. هەروەها ئەم شیعرەمان لە مامۆستای شاعیر (محەمەد صالح دیلان)ەوە دەستکەوت و تا ئێستا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

بەیتێک بۆ شێخ سەلامی شاعیر

سەلام گوناهت خوێندەوارییە
لێرە خویندەوار، دەردی کارییە

دڵسۆزی(١)

١٩٣٣

دە ساڵ لەمەوپێش لە بورجی بطحا
ڕۆژهەلات ضیای خۆی دایە، بەغدا
من وتم یاران، ئاخر زەمان هات
کە دەبینین ڕۆژ، لە مەغریب هەلات
وتیان، خێر، ئەمە، سێ جارە وایە
عیراق بەنەسلی، نەبی، ئاوایە
تەکەروریکە، تەئریخ ئەینووسێ
کاری بوو بە دوو، هەر دەبێ بە سێ
لە پاش مرتضی نەسلی عەباسی
مەوجوودو (بانی)ی عیراق دەناسی

ئەمجارەیش هەر ئەو فەیزەیە وا هات
دەوری (مەهدی)یە، لە عیراقدا هات
ڕۆژی، ڕۆژی هات، ڕۆژی ڕۆژئاوا
بورجی بەغدای گرت، کردی بەماوا
بێ ئەبو مسلم، ئەبو مسلم بوو
حکومەتێکی وای دامەزراند زوو
هونەر ئەوە بوو، کە ئەم بەغدایە
جێی باوکی نەبوو پێی بێتەکایە
بەجەوهەری خۆی، وای لە ئێمە کرد
ئەم خەڵکە هەمو، لەبەری ئەمرد
بەحیلم و عەقڵ و دڵسۆزی و ئیشفاق
نیفاقی عیراق، بوو بە ئیتیفاق
بەعەزم و تەدبیر، کارێکی نواند
لە پەنجەی پڵنگ، سەر ئازادی ساند
لام وایە تا ڕۆژ ئەگەڕێتەوە
مەدح و ماتەمی نابڕێتەوە
تازە عیراقی کۆن ژیایەوە
دریغا، خۆی، تیا، نەحەسایەوە
ناگا، کۆچی کرد، ئەولادی حسەین
تا دەمرین ئەبێ، یادی خێری کەین
خۆی حۆری بەهەشت، هاونشینی بێ
ڕۆحی نیگەهبان، جێنشینی بێ
یەکە تەئریخە و هیوام پێیەتی
مەلیسک وەک مەلەک بەهەشت جێیەتی

(١) بۆ کۆچی دوایی مەلیکی عێراق، ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە.

***

بۆ مەعرەزی کچان

تاکو بڕوانی، بەهەشتێکە بەگوڵ خەملیوە
دایکی ئێمە وەرە لێی پرسە ئەمەی کەی دیوە

بۆ ڕۆژنامەی ژیان

ژیانمان هەندێ، لە ڕێ لایدابوو
لالووت بووین، لامان، باوی نەمابوو
ئەمجارە هەموو، بۆی تێئەکۆشین
کەم و لاسەنگی بۆ دائەپۆشین

***

دێوانەی ناشاد(١)

دێوانەی ناشاد، دێوانەی ناشاد
جێ نوشینی خاس، مەجنوون و فەرهاد
ژێرکەوتووی دەستی، چەرخی ستەمکار
خێر نەدیو لە ژین لە دڵدار و یار
بەئاهو ناڵە و بەڕۆ ڕۆ و گریان
چەن شەم و شەمت بوو، تاوەکو بەیان
چەن ڕۆژی بەهار، چەن شەوی پایز
چاوەڕوانیت کرد، بۆ کۆچی ئازیز
ڕازی دڵی تۆ، هەڵبەستی جوان جوان
گفتوگۆی خۆشی گەرمیان و کوێستان
بەڵام داخەکەم، کۆمەڵی نەزان
ئەخاتە ژێر پێ، ئاواتی ئینسان
ئێستاش لەژێر خاک لەو شوێنە تەنگە
لەژێر ئەو بەردە ساردە بێ دەنگە
کێڵی مەزارت وەکو باڵای شەم
لەژووری سەرتە، بۆ کەم بوونی خەم
جواب و سوئال و پرس و تەڵقینت
بیروباوەڕ و دڵ و یەقینت
جومگەی ئێسقان و ئەو خۆڵی سەرە
هەمووی خەریکی زیکری دولبەرە
بەڵام بەیادی شێت و شەیداییت
بەکۆڵ نەدان و گیانی فیداییت

بەپایەی بەرزی دنیای عاشقان
شیعری بەنرخی مەجلیسی کوردان
هاتمە خزمەتت چوون تۆ سەرداری
بۆ دڵسووتاوان جێگای هاواری
منیش وەکو تۆ فیدایی و شەیدام
بۆ یارەکەی خۆم دڵ پڕ لە سەودام
یاری من جیایە(٢) بیر و بڕوایە
ڕێ پیشاندەری عەزم و توانایە
کۆن ئەڕووخێنێ، نوێ دروست ئەکا
خەم ئەڕەوێنێ، زوڵم لائەبا

چەند سەرنجێک دەربارەی ئەم شیعرە:

١- ئەم شیعرەمان لە بەڕێز (محەمەد سەعید سەلیم جاف) وەرگرت و پێشتریش هەر خۆی دوو جار بڵاوی کردۆتەوە. جارێ لە پاشکۆی (عیراق)ی ژمارە ٤٩ی ساڵی **١٩٨٣**دا جارێکیش لە گۆڤاری بەیانی ژمارە **٨٣**ی ساڵی **١٩٨٢**دا. هەردوو جار پێشەکی کورتی بۆ نووسیون.

٢- پێشەکییەکان جیاوازی هەیە و مرۆڤ دەخاتە گومان و دوودڵییەوە سەبارەت بەم شیعرە کە هی پیرەمێرد بێت.

٣- گەلێ وشە و واتا و گوزارەی تیایە کە هی پیرەمێرد نین.

٤- ئەگەر ئەم شیعرە دەقەکەی هەورامی بێت و پیرەمێرد گۆڕیبێتی بۆ شێوەی سلێمانی ئەوا وەک لە کۆتایی شیعرەکەوە دیارە ئوسلوبی پیرەمێردی تیا دیارە و دەستکاری دەقەکەی کردووە. ئەگەریش شیعرەکە هی پیرەمێرد خۆی بێ ئەوا لە دوای خۆی دەستکاری کراوە و هەندێ ئاڵوگۆڕی زەقی تیادا دیارە.

....

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاو نەکراوەتەوە. هەروەها سەبارەت بەهەندێ تێبینی بڕوانە کۆتایی شیعرەکە.

(٢) بەلای منەوە (جیا)یە نەک (چیا) چونکە پیرەمێرد هەرگیز وشەی چیای بەکار نەهێناوە و هەمیشە شاخی نووسیوە.

***

بۆ کۆچی عبدالقادری کوڕی سەید ئەحمەدی خانەقا

١٩٣٢

ئاه عبدالقادر چیت لێ هات، کوێ چووی(١)
بەڵێ تۆ پیاوی، ئەم دەورە نەبووی

دنیا خراپ بوو، تا هات ئەگۆڕرا
ئاسایش نەبوو، مەگەر لە گۆڕا
بەڵام بەزەیت بەباوکتا نەهات
پشتت وا شکاند، وەختە بێتە لات
تۆ چاک بووی کەچی خراپت نواند
خانەقای دڵی، چاکانت ڕووخاند
بەرگی ئەم جەژنە، شینە ماتەمە
هەور هێشتا ئەگری، هێشتاکو کەمە
ئەم بانگ کردنە مژدەی عەفوە بۆی
قادر عەبدی بانگ کردەوە لای خۆی

....

(١) ئەم شیعرە لە دیوانی پیرەمێردی م. هـ دا بڵاونەکراوەتەوە. هەروەها لەو کەشکۆڵەی نەجمەددین مەلا. بۆ (حەمە صالح ئاغای قزلجی) نووسیوە لە لاپەڕە ٢٢١-٢٢٢ دا ئەم شیعرە نووسراوەتەوە. بەڵام لەهەندێ جێگا دا جیاوازیان هەیە لە دانانی وشەکاندا بەڵام مانا و مەبەست هەر یەکێکە. لەدوای بەیتی پێنجەمەوە دوو بەیت هەیە و دوا بەیتیش کەمێ جیاوازە. ئەو دوو بەیتەی لای نەجمەددین مەلا و دوا بەیتی شیعرەکە دەنووسین:

تازە نەمامان وا لەگوڵایە
تازە نەمامان وا لەگڵایە
فەلەک هیچ ناڵێم، پیشەت بەدییە
خوایە هیچ ناڵێم، خۆت کوڕت نییە
تەئریخی کۆچە، نیوە شیعری دوای
قادر عەبدی خۆی بانگ کردەوە لای
(١٣٥١ کۆچی)

***

شیعری نوخشەی تازە شاعیر(١)

١٩٤٠

شاڵ و قاشاو بۆ یەختەی ڕەش
دیزەی ڕەش لەسەر ئاگری گەش
گیپە و کەشکەک بەڕۆنی لەش
دەستدار ئەیبا و بێ دەست بێ بەش
ماندوو نەبیت پوورە وەنەوش
تۆش بەندێک بڵێ تەواوە

بووکە خازێی گۆرانیبێژ
هەموو سەری مانگێک بێ نوێژ
هەڵدەپەێت وەک داراوێژ
گۆشتی مێی گێژ، درەوی لێژ
لەسەر گردی توورەکە ڕێژ
نازانین چی لێ قەوماوە
دەمت ژوورە و لووتت کوورە
ملت گێزەر مەمکت توورە
چەند دۆست ئەگری لەبەر بوورە
ئەو چاوەت کە وەک کلتوورە
بۆیە وا خەڵکت لێ دوورە
زۆر کەس لێت بەبەند و باوە
کورتە باڵای گوێلک چاوە
دەم و زوڵفت هەردووک خاوە
کەس نەما، هەر منت ماوە
ڕوویەکمان لێ بکە بەملاوە
وای لەچی و وای لە دۆشاوە
چرا هەڵکە، چی تیا ماوە؟!
دنیام پێوا، قوژبن و سووچ
ڕەتاندمت بەپڕ و پووچ
چڕنووک، نوقورچ بۆ ماچ و مووچ
ڕەتێکت برد، کەوتیتە نووچ
ئۆخەی تۆی کەوتووی لنگە و قووچ
جێگای شارراوەت دیارە
لەپاش چەندان بووی بەیارم
وەک تێمگەیشتووی بەکارم
یارۆکەی خۆزگە بەپارم
جوانیت مژیم لێت بەکارم

سمینم سمۆرەی دارم
نەماوە، هێلم بڕاوە
برژانگ کەر دڕ، زوڵفت وەک داس
لەبیرتە سەر جۆگای قورتاس
لێی ڕاکشابووی بێ ئاوەڵ کراس
ئەتوت ئاخ بۆ تلێ ڕێواس
ماندووت کردم هەی خوا نەناس
خۆزگە بەپارت پێ ماوە
ئاوی چەقان گەرم و گوڕە
چیبکەم لەو خوێن سارد و سڕە
خۆی کورتە و درێژ دادڕە
زۆر بەگێچەڵە و دەمشڕە
ئەمگەزێ وەک مەشکەدڕە
ژەهری کوللەم بۆ داناوە

....

(١) پیرەمێرد سێ شیعری بۆ پلار و گاڵتە پێکردنی ئەو تازە شاعیرانەی سالآنی چلّ داناوە. وا لێرەدا دەیاننوسین. بەڵام سەبارەت بەبیروڕا و سەرنجی ئێمە لەم بارەیەوە بڕوانە پیرەمێرد و شیعری نوێی سەردەمەکەی.

***

شیعری نوخشەی تازە شاعیر

خۆ هەڵبەستی ئەم دەورە
لەجێی خوێندن و دەورە
جنۆکەمان لە دەورە
بسم الله کەین بەدەورە
دەوریە پلاوی چەورە
وەک کۆتر کەوتە دەورە
ئەچێ بۆ پیاوی گەورە
ئاسمانی ئێمە هەورە

یەکێ بوو یەکێ نەبوو
لەو دووانە ئەوەی نەچوو
کەرێکی بێ گوێچکە بوو
بۆ خۆی بۆ کێشە ئەچوو
کەرە لە دەست خۆی دەرچوو
ئیتر لە ناوا گوم بوو
کەچی ئەوەی کە نەبوو
کەرەکەی فرۆشتبوو
کەری خستبووە هەڕاج
فرۆشتی بێ خەرج و باج
تفەنگێکی بێ گوللە
دیزەکەیەکی دانوولە
گونیە شڕێکی بێ ناو
چەقۆیەکی دەم شکاو
هەمووی کڕی چوو بۆ ڕاو
لەسەر سەرچاوەی سەراو
هەروا ئەیڕوانیە ناو ئاو
بەسیحری مەلا خنکاو
وەک ئاوێنەی ئەسکەندەر
ڕوانی لەودیو تاریدەر
وا (چێر)گێ نیشتۆتەوە
ڕوو بەڕووی ملەکەوە
فیشەکی نایە تفەنگ
هاویشتی بێ ناڵە و دەنگ
نەیگەیشتێ و چێرگی کوشت
خۆی کەوت لەسەر گازی پشت
گونیە شڕی هەڵسووڕان
چێرگی شل شل تێ چەسپان
بردیە ماڵەوە لێی نا
لەناو دیزەی بێ بنا

لە کۆڵانێکی کەما
گۆشتی ڕۆی ئاوی ما
هێندە سوێر و چەور بوو
هەرچی خواردی زگی چوو[١]
ئەوەی کە نەیخواردبوو
چەوری لێوی بەستبوو
ئەوەی کە نەیچەشتبوو
بەڕیشیەوە مەیی بوو
سەگ هات ڕیشی لستەوە
سەگی گرت بەدەستەوە
کە کێشای بەزەویا
سەد تۆپ بلووری ڕیا
خاوەن سەگ و سمێڵ چەور
لە یەک کەوتنە شەڕە تەور
هەریەکە بۆ خۆی ئەبرد
ئەوان بەشیان نە ئەکرد
لەولاوە قۆڵچی تەموین
هات و تێی خوڕین بەقین
وتی ئەمە قاچاغە
لە قاچاغ جەرگمان داغە
لە دەست ئەوانی وەرگرت
بەبێ قڕە بەشیان کرد
بۆیە پرسین نەماوە
کەوا بەشکردن باوە
ئەم هەرایە و گەردشە
هی ئەوەیە بێ بەشە

....

(١) لای م. هـ نووسراوە بەڕیشیەوەی مەیی بوو.

***

پێڕەوی شاعیرێکی بێ ناو

١٩٣٩

باڵا وەک کەنووی بێ گەرد و ناسک
کەللە وەک دەهۆڵ مل وەکو داسک
تفەنگ لە شان و بەسواری لاسک
چەند خۆشە باز و هەڵمەت بۆ باسک
غەرقی عەرەق بێ، کەللە هەتا سک
بگری بەقەتار، شادبە بەڕۆ ڕۆ
نەنکت نەمردووە، هەڵپەڕە ئەمڕۆ
گێلاس و شفتە، هەی تووڕە و تڕۆ
نەکەی بێ بەش بی، هەستە زوو بڕۆ
بە فیدای باڵات بم ئەگریجە پەڕۆ
سووتووی نێرگەلە گفتوگۆی قومری
چەپڵە بەلاقی شەست و نۆی هیجری
سەماوەری زەرد خەڵووزی بەفری
فەرتەنەی بەهار، سوڕ سوڕەی بەحری
وریابە گیانە، نەکەی قەت بمری
گوڵاڵەی هەتاو، سێبەری چەتری
ئاوێنە و شانە و کێلی سەر قەبری
کل و کلتوور و دەستاڕ و تەوری
سینی بەمەنجەڵ، سێپا بەدەوری
چێشتی هەرشتە و خۆرشتی چەوری
سەمای مریشک و قووقووی کەڵەشێر
بە دەستی شکاو بەدوو چاوی کوێر
بێ با بنۆشین دوو جام ئاوی سوێر
چووینە سەر لووتکەی شاخی شارباژێڕ
بۆ ڕاوە ماسی بن بەرد و تاوێر

***

بەزەیی

١٩٣٢

بابە سەیری ئەم بەرخە کە چەند جوانە
ڕۆڵە، ئەوە بەرخی مەڕی خۆمانە
بابە، توخوا، با ئەم بەرخە هی من بێ
وای لێ ئەکەم، قۆچ لێ نەدا، هێمن بێ
ڕۆڵە تۆ ئەم بەرخەت بۆچی خۆش ئەوێ
وا دام بەتۆ، بەخێویکە، ئەیزانی؟![1]
بیشۆ، پاکی ڕاگرە، هەتا ئەتوانی
ئەم بەرخە گەر بەخێو بکرێ و بێت بەمەڕ
لە سێو و مێو چاکتر بۆمان دێتە بەر
شیری ئەبێ ئەیخۆینەوە سبەینان
سەرتوێژی ماستەکەی ئەخۆین لەگەڵ نان
کەشک و سیرێژ و سوێرەکە و پەنیری
ئەیخۆیت و بۆ کەس و کاری ئەنێری
خوری ئەکەین بەجاجم و پۆپەشمێن
بە بەرماڵ و جەواڵ و شاڵ و سەرزین
بەزاوزێ، پەرە ئەگرن، زۆر ئەبن
ڕانێکی لێ دێتە بەر، نایە، لەبن
کەمیوان هات، سەری ئەبڕین گۆشتەکەی،
نەء، نەء، تو خوا بابە، ئەوە قەت نەکەی
بەستەزمانە، خانەزایە، شیر مژە
وەک ئێمە ژینی خۆش ئەوێ، مەیکوژە
بەرخێ کە ئەوەندە، چاکەی بێ بۆمان
سەری نەبڕین، گوناه نەکەین، بۆ خۆمان

....

(١) ئەو نیوە دێڕە لە چاپی م. هـ دا دوو بڕگەی زیاد بوو، واتە دەبوە سیانزە بڕگە. لە نوسخەی ئێمەدا وەک سەراپای شیعرەکە هەر یانزە بڕگە بوو.

***

«زینهار لەتکا[1] مەچۆ بۆ تکا[2]
کە کەوتیە تکا، ئابڕووت تکا»

....

(١) واتە: گریانی بەکوڵ. کە مرۆڤ زۆر گریا بەتکا ئەچێ. م. هـ.
(٢) تکا: پاڕانەوە. م. هـ.

***

پەنا بەخوا

«بۆ سەید عەلی بسم الله»

کە چوویتە پاڵ ژن بسم الله بکەی
منالی چاکی لێ دروست ئەکەی
ئەوی لەناوی بسم الله ڕاکا
دیارە ئەو دەمەش بسم الله ناکا
کەوابوو نەوەی بەبێ بسم الله
ئەبێ پێی بڵێی (أعوذ بالله)
ئەوەی کە درەنگ بووبێ بەزاوا
بەم گرانییە، چۆن نەوەی زاوە
تەنها سوورەتێک، بێ بسم اللەیە
دووی تر یەکی دوو بسم اللەی تیایە
شارەکەی ئێمە سلیمانییە
بسم اللەی ئێمە کە قورئانییە
بۆچی لە ترسا، بسم الله نەکەین
بۆچی جنۆکە، لەناو دەرنەکەین
ئێستە جنۆکە، ناچنە کێوی قاف
ئەکەونە غابات بەلاف و گەزاف

***

ناوەڕۆک

پێشـەکی 7
چەند وشەیەک لە بارەی ئەم یاداشتانەی (پیرەمێرد)ەوە 9
دنیـام چۆن دی؟ 10
من و تەرەفـداری ئافـرەت 26
ئەوانەی ناسیمن
١- حەمدی بەگی صاحبقران 29
٢- مەحموود پاشای جاف 30
٣- صالّح زەکی بەگ 32
٤- ئەمین زەکی بەگ 33
٥- گۆران - عەبدولّلا بەگی سلێمان بەگی کاتب فارسی 35
٦- شـێخ ڕەزای تالّـەبانی 36
٧- زێـوەر 37
٨- عـەلائەددین سـەجادی 38
٩- سـەید ئەحمەدی خانەقا 39
١٠- تۆفـیق وەهبی 41
١١- بەدرخانییەکان 42
١٢- ئەحـەی جـاو 43
١٣- مـەولەوی 44
وەسیـەتنامەی پیرەمێرد 47
ژیانی پیرەمێرد
یەکەم: ژیانی لەخوێندن و فـەرمانی میـریدا 48
ژیانی پیرەمێرد - دووەم 50
ژیانی ئەدەبی و ڕۆژنامـەنووسی پیرەمێرد 51
بەرهەمەکانی پیرەمێرد 61
پیرەمێرد و چیرۆک 62
پیرەمێرد و زمان 63
نیشانە تایبەتییەکانی شیعری پیرەمێرد
بابەت و ناوەڕۆکی شیعـرەکان 64
پیرەمێرد و شێوەی شیعر 64
کارە مەزنەکانی پیرەمێرد لە پێشخستنی ئەدەب و فۆلکلۆری کوردیدا 65

پیرەمێرد و هەولّێک لە چەسپاندنی ئەدەبی بەراوردکاریدا 69
چەند لاپەڕەیەکی شاراوە لە ژیانی پیرەمێرد
بەشی یەکەم
نامـەیەکی بلاّونەکـراوە 73
بەشی دووەم 76
بەشی سێیەم
خۆشەویستی پیرەمێرد و میـهرەبان خاتوون 79
چەند زانیارییەکی نوێ لەبارەی نەورۆز و پیرەمێردەوە
بەشی یەکەم 82
نەورۆز و پیرەمێرد لە پێش سالّی (١٩٠٠)دا و پێش چوونی پیرەمێرد بۆ تورکیا 82
دووەم: پیرەمێرد لە نێوان ئاگری نەورۆز و تاوانبارکردنی بەلایەنگریی ئینگلیزەکان 84
بەشی دووەم
لێکدانەوە زانستییەکانی پیرەمێرد بۆ نەورۆز
یەکەم: باوکی بالاّ و دایکی خوارەوە 87
دووەم: ئاگری نەورۆز پەیوەندی بەزەردەشتەوە نییە 88
سێیەم: لێکدانەوەی ئەستێرەناسی (فەلەکی) و زانستی سەبارەت بەنەورۆز 88
چوارەم: بەرانبەر وەستانی شەو و ڕۆژ 89
دواجار: وێنەیەک لە خەم و ئازارەکانی ئەم مرۆڤە 89
پیرەمێرد و ڕۆژنامەی «کورد» 90
سەرەتایەکی مێژوویی 90
سەبارەت بە ڕۆژنامەی (کورد) و کۆمەلّەی کورد 90
چەند لایەنێکی شاراوە لە ژیانی ڕۆژنامەگەری پیرەمێردی نەمر
بەشی یەکەم: پیرە کورد ئەستەموڵ 97
بـەشـی دووەم 107
پیرەمێرد و سێ نووسینی مێژوویی 110
نووسینی یەکەم: نەجمەددین مەلا، ١٩٣٧ زاییینی 111
نووسینی دووەم: پیرەمێرد - حاجی تۆفیق بەگ-عەلی باپیر ئاغا (١٩٣٩) 112
نووسینی سێیەم: پیرەمێرد- زێوەر 113
چەند سەرنجێک دەربارەی ئەم نووسینە 114
لە ترەنی ڕێی ئەستەمولّدا بێژراوە 117
دامەزراندنی کۆمەلّەی زانستی 119

ختوکەی شاعیرێکە تێدەگا خۆی 120
بۆ جەژنی لەدایک بوونی مەلیک غازی 126
شیوەنی شەهیدانی کوردی سەروو 126
هاتن شەهیدەکان 131
تاکە بەیت 132
من و ئەستێرەکان 132
پێ هەڵخزان 133
پێ هەڵخزان 134
حسی کوردی لاوکی سادەی دەوێ 134
کۆستی بوومەلەرزەی پێنجوین 135
بۆ لافاوی سلێمانی 136
بورجی ڕۆژی کورد 138
ئەستێرەی بەختم 140
یادێکی حەزین 141
ئاوات 142
ئەم خاکە پاکە 143
تاکە بەیتێ 144
ناڵەی دڵتەنگی 145
قەلەندەر تۆراوە 146
لە بەردی توانج 147
تاکە بەیت 148
قەومی کورد 149
تاکە بەیت 150
بۆتەی سروشت 150
نەورۆز 152
نەشیدەی زانستی بۆ نەورۆز 153
تاکە بەیت 154
بەهار و نەورۆز 154
نەورۆزنامەی نەسرین و پەروین 155
نەورۆز 156
نەورۆزانە 158

نەورۆز و مەولود 159
وەفدی کوردستان 160
هاوین 161
هاوین 162
نەعرەی دێوانە 163
بۆ شەهیدانی ٢٤ی ئایاری ١٩٢٥ 164
مامە خەمە 164
یاران نەوبەهار 165
جەژنی مەولود و نەورۆز 167
کۆنەفرۆشی 168
فەلەک نایەڵێ 169
شەڕ لەگەڵ هەوادا 170
شیعری دووەم – بۆ ئێستگەی یافا 171
جەژنی قوربان 173
عەشرەت هاوارە 173
فەریادی پیرەمێرد 174
لەو ساوە 174
ئێمە کە کوردین 175
تاکە بەیت 176
دایکی وەتەن 176
سەرگوروشتە 177
سێ بەیت 179
بۆ مستەفا صائب 180
بەندی قەتار 182
بۆ بیست ساڵەی ژین– بەستەی هەی ژین 182
کزەی دەروون 183
یادی نازدارانی جاف 186
تاکە بەیت 189
تاڤگەی زەڵم 190
بۆ کۆچی شێخ نووری شێروانی 192
تاڤگەی زەڵم 192

بۆ شایی بابا عەلی 194
کوردیی ڕەوان 194
ئای نائومێدی 195
ئای چیم بەسەرهات 199
چوارین 200
ئای لە دەست پیریی 200
تافی جوانی 201
ناو قەدی چلەی زستن بچڕا 203
لەگیان بێزاریی 203
گوارەکەی گوێی یار 205
چەند ساڵ 206
بەندی قەتار 207
خەیاڵی خاڵی 207
بەفری بەهار 208
سێ تاکە بەیت 209
دیداری تۆ 209
گەلێ سزام دی 210
ڕۆژی تازە 211
نەوبەهار 212
بەهاری کەنار شار 212
بەیادی کۆن 214
محەبەت وەک یار 215
دەردی گرانی 215
گەرما 216
کردەوەی هیتلەر 217
های گەرمای هاوین 218
پایزی دڵتەنگ 219
سێ تاکە بەیت 220
لافی جوانی 221
بۆ کوێخا خەلیلی بنگردی موان 221
شەوێ لە ئوتەی هەگبەلی 222

سەراپای کچە جاف 223
هەی کانی شەکراو 226
کوردی پەتی 227
پیرەمێرد لەناو گوڵانا 229
دڵەم نەویوە 231
دانیشتبووین لەگەڵ یار 232
بەستەی کوردی 235
خەڵکی هاواری 236
تەفرە 237
ناڵە 238
موعەمما 239
دڵ بەندی 239
زەمهەریر 240
بەیادی (ملک الشعرا) ڕەمزی 241
خواپێداو 242
شێخ لەتیف کلێشەی (ژین)ی ناردووە 244
بەیادی کۆن 244
کۆترە باریکە 245
بۆ «شێخ سەلام»ی شاعیر 246
وا گوڵ بەسەرچوو 246
کەوتە کلێشەم 247
کای کۆن 249
پەروا 250
چوارین 251
هاپیر کەوت 251
مرواری 252
لاسایی گوڵەوە چنی 252
کاریکاتێر بەشیعر 253
وامزانی 254
ئێشی دیدەی تۆ 254
گیانە بەسیەتی 255

شینی زین بۆ مەم 257
دوو تاکە بەیت 258
تۆ وام تێمەگە 258
تاکە بەیت 259
بەهاری ڕوو زەرد 260
کاریکاتێر بەشیعر 260
ستەمکاری 261
یاران کوێخایی 262
کاریکاتێر بەشیعر 263
شۆڕەبی 263
سۆزی پیرەمێرد 264
شیعرێکی کاریکاتێری بەناوی (فائق تۆفیق)ەوە 265
ئا دز کەدەیی 266
دڵ بەپەرۆشە 267
هەرا 268
بانگی بەیان 268
نەتەوە 269
وشکە سۆفیەکان 270
سیابازێ بووم 271
قافیەی کوردی 272
پێکەنین 274
بای خەزان 274
بە عاشق کوژی 276
عەشقی عەسری 277
کەوتمە ناو شێتان 277
بەهار هات 278
بۆ پێکەنین 279
کەو 280
ئەفسووس 280
کاروان 281
ژیانی کورد 283

بۆ قافیە 284
ژیانی کورد 284
بۆ کەنتوی بارامی تیاترۆچی 286
پۆکەر و جۆکەر 286
دەردی کۆمەڵایەتی 287
زێڕ 289
وەمزانی 290
لەخۆ بایی بوو 291
زستانی سەخت 291
بالۆرە 292
بەهاری 293
بێ کاری 295
ئاخ بۆ ئەم خاکە 297
دەردی گران 297
وردە زیو 299
قافیەش گران بوو 300
وڕێنە 301
خۆزگە 302
ناخۆشە لای 303
واتەی پڕ مانا 303
فەلسەفەی کورد 304
ئێمە 306
بەیتی ترێ 306
بەیتی ترخێنە 311
وردەکاری مەولەوی 314
ڕەشەبا 314
چوارینەی فەلسەفی 315
بۆ مەلیک غازی 316
مزگەوتی گەورەی سلێمانی 316
نوێژ 318
کۆمەڵی 319

هەندێ ئەڵێن 322
مێژووی هاتنە دنیای (هۆشمەند)ی حەسەن بەگی جاف 323
شیعرەکانی پیرەمێرد بۆ ئەمین زەکی بەگ 324
شیعری قانع ۱۹۳۹ 327
بۆ چلەی مستەفا پاشای یاموڵکی 329
بۆ ئەمین زەکی بەگ و صالح بەگی صاحبقران 329
بۆ سانحەی کچی ئەمین زەکی بەگ 330
کورتەیەکی ژیان و بەرهەمی ئەمین زەکی بەگ 330
سێ شیعر بۆ شێخ محەممەدی خاڵ 331
شیعری سێیەم بۆ شێخ محەممەدی خاڵ 333
بۆ کۆچی شێخ عەزیزی برای شێخ نووری شێخ صالحی شاعیر 335
دوو شیعری پیرەمێرد بۆ عەبدولواحد نووری 336
بۆ چلەی عەبدولواحد نووری 336
ئاهی زار 337
بەدکار 337
دوو شیعر بۆ کوڕێکی حەسەن فەهمی بەگی جاف 339
قەلەندەر 340
ئای گیانە جەرگم 340
بۆ کۆچی سەید نووری نەقیب 341
بۆ کردنەوەی یانەی فەرمانبەرانی سلێمانی 341
حەفصە بەهارە 342
بۆ شەهیدان مستەفا خۆشناو و محەممەد قودسی 343
بۆ داخستنی گۆڤاری گەلاوێژ 344
بۆ گۆڤاری گەلاوێژ 345
بۆ گۆڤاری گەلاوێژ 346
دوو شیعری پیرەمێرد بۆ مەحوی 346
بۆ کۆتایی جەنگی جیهانی 346
شیوەنی نەو نەمامێک 347
دڵەکەم غەمگینە 348
بۆ ئەحمەد بەگی تۆفیق بەگ 348
دوو شیعر بۆ کۆچی جەمیل صدقی زەهاوی 349

بۆ کۆچی جەمیل صدقی زەهاوی 350
بۆ پەروین 351
ماتەم 351
بۆ حاجی عەلی ئاغا 352
گوڵستان، ڕەنگی زەردە 353
ماتەمی بەهار 355
بۆ ڕۆحی مەولەوی 355
بۆ سەید ئەحمەدی خانەقا لە کەرکوک 356
شینی مستەفا مەزهەر 356
بۆ کۆچی مەلا عەزیزی موفتی 357
ناسۆرێکی تازە بۆ دڵی کوردەواری 357
مزگەوتی خورماڵ 358
چوارین 359
بۆ کۆچی مەلا ئەفەندی (هەولێر) (مەلا گچکە) 359
بۆ کۆچی شێخ حسام الدینی تەوێڵە 360
بۆ فەیسەڵی کوڕی ئەحمەد ئەفەندی کە لە هەولێر کوژراوە 361
بۆ کچانی سلێمانی 361
بۆ خزمەتگوزارێک 364
بۆ عەلاءالدین سجادی 365
بۆ خزمەتگوزارێک 365
دەمی بەیانیان 366
ئەی کچینە 367
ئەی کچینە 368
گۆرانیەکی مەکتەبی کچان 368
سێبەر 369
تازە گوڵی چیمەنین 370
بەستەی کوردی 370
گۆرانی 371
گۆرانی سپورت 372
گۆرانی بەهار 373
گۆرانی نەسرین 374

گۆرانی جەژن و بەهار 375
دڵ گەشایەوە 376
گلەیی لەکەس ناکەم 376
بەندی شەماڵ 377
بەندێکی مێژوویی 380
بۆ شێخ قادری گۆپتەپەیی 382
بۆ عزەت ئەفەندی 383
پیرۆزبایی فرزەندی تازەی مەلیک 383
بۆ شێخ عومەری خانەقا 384
بەبۆنەی دەرچوونەوەی ڕۆژنامەی ژین 384
ناوێرین بڵێین 385
دەستکردی کچان 386
باوک و فرزەندی 387
بۆ عەلی کەمال ئەوڕەحمان 387
بەکرێ گیراو 387
شاعیری پینەچی 388
بۆ شێخ نووری شێخ ساڵح و جەنابی کوڕی 389
دوایی هیتلەر 389
بۆ وەصی عیراق 390
خێوەتی دنیا 391
توانجی میللەت 392
بۆ زێوەر 393
بۆ زێوەر 394
بەندی پیری 394
فەریادی دووری- بۆ ڕەشید نەجیب 395
وردە زیو 396
پەندی ڕۆژگار 397
هار و مار 397
بۆ ڕەشید نەجیب 398
بۆ مەرگی حاجی ئەحمەدی حاجی کەریم 398
هەڵمەت 399

بەیتێک بۆ شێخ سەلامی شاعیر 399
دڵسۆزی 399
بۆ مەعرەزی کچان 400
بۆ ڕۆژنامەی ژیان 401
دێوانەی ناشاد 401
بۆ کۆچی عبدالقادری کوڕی سەید ئەحمەدی خانەقا 402
شیعری نوخشەی تازە شاعیر 403
شیعری نوخشەی تازە شاعیر 405
پێڕەوی شاعیرێکی بێ ناو 408
بەزەیی 409
پەنا بەخوا- «بۆ سەید عەلی بسم الله» 410

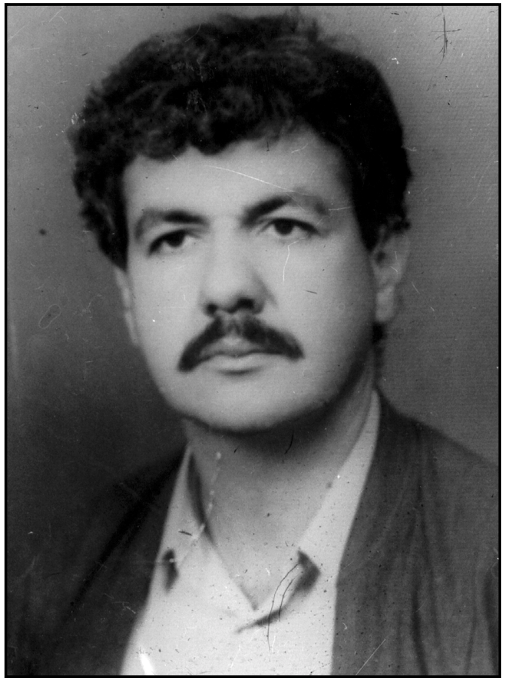

ئومێد ئاشنا

* لە بنەماڵەیەکی ڕۆشنبیر و ئایینپەروەر لە سلێمانی ساڵی ١٩٥٥ لە دایک بووە.

* ساڵی ١٩٧٨-١٩٧٩ پەیمانگای پێگەیاندنی مامۆستایانی لە هەولێر تەواو کردووە و لە ناوچەکانی قەرەداغ و دوکان و دەربەندیخان و پاشان سلێمانی مامۆستا بووە.

* لە ساڵی ١٩٧٨وە ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد بووە.

* لە ساڵی ١٩٩٤ خانەنشین کراوە لەسەر داوای خۆی. بۆ ئەوەی دەرفەتی تەواوی هەبێ بۆ خزمەت کردن لە بواری ساغ کردنەوە و کۆکردنەوەی بەرهەمی ئەدەبی و ڕۆشنبیری نەتەوەکەمان.

* پرۆژەیەکی ئەدەبی بەدەستەوە بوو بەناوی (پرۆژەی سەد کتێبی کوردی) کە توانی نزیکەی (٧٠) حەفتا کتێب و نامیلکەی لێ چاپ بکات بەڵام بەژمارەی کەم بەهۆی بێ توانایی مادی.

* سامانێکی ئەدەبی زۆری بەجێ هێشتووە بەڵام زۆربەیان هەر دەستنووسن.

* لە ١٦/١/٢٠٠٠ لە تەمەنی ٤٥ ساڵی و لە هەرەتی بەرهەمهێناندا کۆچی دوایی کردووە و لە گردی سەیوان نێژراوە.

* ژمارەیەکی زۆر دەستنووس و سێ جگەرگۆشەی بەناوی «سیامەند و سایە و شاد» لەپاش بەجێ ماوە.

ئەم سێ بەرهەمەی لە دەزگای ئاراس بڵاو بوونەتەوە:

- ڕەشید نەجیب: ژیان و بەرهەمی.
- ئەشکی باوان: بەرهەمە بڵاونەکراوەکانی کامەران موکری.
- پیرەمێرد و پێداچوونەوەیەکی نوێی ژیان و بەرهەمەکانی: دوو بەرگ لە ٩٠٠ لاپەڕەدا.
- و چەندان بەرهەمی تریشی بەڕێوەن.